

VAILLA VIRALLISTA STATUSTA

Epävirallisia keinoja käyttävässä kansainvälisessä siirtolaisuudessa
kiinnijääneiden naisten puheenvuoroja Mexican keskussiirtolaisasemalla

Hanna Maria Kara

Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiaalityö
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2006

SISÄLLYS

1 MAAILMA LIIKKEESSÄ	1
1.1 Johdanto ja tutkimuksen paikantaminen	1
1.2 Tutkimustehtävä	7
2 NAISTEN KANSAINVÄLISEN SIIRTOLAISUUDEN TUTKIMUS JA KATSAUS TEORIAYMPÄRISTÖÖN	10
2.1 Siirtolaisuutta selittämässä: kansainvälisen siirtolaisuuden teoriat	10
2.2 Naisten kansainvälisen siirtolaisuuden tutkimus	16
2.3 Epävirallisia keinoja käyttävä naisten kansainvälinen siirtolaisuus	19
3 KESKUSTELU, KÄSITTEET JA TUTKIJAN ASEMA	22
3.1 Liikkuva elämä: keskustelu transnationaalista	22
3.2 Liikkumisen rajat: keskustelu laittomista	23
3.3 Keskustelun marginaalissa	28
3.4 Tutkijan ja kirjoittajan positio	29
4 MEXICON KESKUSSIIRTOLAISASEMALLA – HAASTATTELUAINEISTO JA TUTKIMUSMENETELMÄN KUVAUS	31
4.1 Mexican keskussiirtolaisasema	31
4.2 Naisten puheenvuorot	34
4.3 Analyysimenetelmä	38
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET	42
5.1 Naisten sosiaalinen profiili	42
5.1.1 <i>Lähtömaa ja siirtolaisuusyrityksen päämäärä</i>	42
5.1.2 <i>Ikä</i>	43
5.1.3 <i>Koulutus- ja työtausta</i>	43
5.1.4 <i>Perhetilanne</i>	45
5.1.5 <i>Matkalla</i>	46
5.1.6 <i>Aikaisempi kokemus siirtolaisuudesta ja uusi yritys</i>	47
5.2 Lähtemisen motiivit	47
5.2.1 <i>Naisten päämääränä työnteko ja taloudellinen turva</i>	48
5.2.2 <i>Transnationaali äitiys: lastensa takia lapsistaan erossa</i>	54

5.3 Naisten sosiaaliset verkostot	58
5.3.1 <i>Perheen, suvun ja yhteisön vaikutukset siirtolaisuuteen</i>	59
5.3.2 <i>Siirtolaisuuteen valmistautuminen: sosiaaliset suhteet siirtolaisen suojaverkostona</i>	65
5.4 Matkan riskit ja haavoittuvuus epävirallisessa siirtolaisuudessa	69
5.5 Keskussiirtolaisasemalla	77
5.5.1 <i>Vapauden menetys ja suljettuna olo</i>	78
5.5.2 <i>Epäonnistumisen aiheuttama pettymys ja oman tilanteen hallitsemattomuus</i>	82
5.5.3 <i>Me ja muut: naisten keskinäinen tuki</i>	89
5.5.4 <i>Sosiaalisen työn toimijoita keskussiirtolaisasemalla</i>	92
5.6 Epätoivo ja voima vierekkäin: katseen suuntaaminen tulevaisuuteen	98
6 YHTEENVETOA JA POHDINTAA	101

LIITE

1 MAAILMA LIIKKEESSÄ

1.1 Johdanto ja tutkimuksen paikantaminen

Siirtolaisuus voi olla yksittäisen valtion sisällä tapahtuvaa liikettä esimerkiksi maaseudulta kaupunkeihin, tai ihmisten liikkumista yli kansainvälisten rajojen, jolloin puhutaan kansainvälisestä siirtolaisuudesta (Ballara 2005). Vaikka kansainvälinen siirtolaisuus on tällä hetkellä maailmanlaajuisesti yksi keskeisistä yhteiskunnallisista ilmiöistä, se ei ole uusi. Ihmiset ovat liikkuneet aina, kulkeneet yli vuorten, merten ja jokien, läpi alankojen ja autiomaiden, etsien parempia elinmahdollisuuksia, ylittäen lukemattomia rajoja.

Tämänhetkistä kansainvälistä siirtolaisuutta kuvaillaan tyypillisesti sen historiaansa nähden käännetyllä luonteella. Ennen siirtolaisia virtasi pohjoisen teollistuneista maista vähemmän teollistuneille, kehittyville alueille, esimerkiksi Euroopasta Amerikan mantereelle. Nykyään ihmiset muuttavat kehittyvistä maista kehittyneempiin. (Rivera & Loya s.a.) Tutkijat ovat puhuneet uudesta siirtolaisuuden ilmiöstä ja toimintamallista sekä traditiosta, jota on vaikea pysäyttää. (Grüner-Domic 2000, 249; García Montoya 2001, 82). Ihmiset suuntaavat pois köyhistä maista, joissa on korkea väestönkasvu sekä vähän työtä ja vähän mahdollisuuksia hankkia itselle paremmat lähtökohdat elämään. He pyrkivät rikkaisiin maihin, joissa on työpaikkoja ja paremmat palkat. On tärkeää huomauttaa, etteivät kaikki siirtolaiset pyri – ainakaan suoraan – ns. rikkaisiin maihin¹. Arvioiden mukaan tällä hetkellä kuitenkin noin 60 % maailman siirtolaisista asuu kehittyneissä maissa ja 40 % kehittyvissä maissa (IOM – International Organization for Migration 2005; CONAPO – Consejo Nacional de Población de México 2004, 13).

Ajankohtaista ja luotettavaa tilastollista tietoa kansainvälisestä siirtolaisuudesta on vaikea saada, ja tilastolliset luvut ovat usein korkeintaan suuntaa antavia. Tämä johtuu osittain siitä, että kansainvälisen siirtolaisen määritelmät vaihtelevat ottaen eri tavoin huomioon esimerkiksi

¹ IOM korostaa, että vuosien 1970–1995 välillä siirtolaisia runsaasti vastaanottaneiden maiden joukossa oli myös ns. kehittyviä maita. Esimerkiksi Intia löytyy kymmenen eniten kansainvälisiä siirtolaisia vastaanottaneen maan joukosta kyseisellä aikavälillä. Myös Meksikossa on runsaasti pysyvästi tai hetkellisesti työskenteleviä kansainvälisiä siirtolaisia, joita voidaan pitää esimerkkinä ”kehittyvien” maiden kesken vallitsevasta siirtolaisuudesta. (IOM 2003a, 304.)

siirtolaisuuden keston (lyhytaikainen, pitkäaikainen, kausisiirtolainen) ja tarkoituksen (esimerkiksi työnhankinta tai ympäristökatastrofien aiheuttama liikkuminen). Kansainvälisen siirtolaisuuden epäviralliset muodot ovat myös vaikeasti tilastoitavia.

Useimpien arvioiden mukaan vuonna 2000 maailman asukkaista keskimäärin joka 35:s oli kansainvälinen siirtolainen. Tämä tarkoittaa 3 prosenttia maailman asukkaista eli yhteensä noin 175 miljoonaa henkilöä (Bueno Sánchez ym. 2004, 116; Papademetriou 2005; IOM 2003a, 304; IOM 2005; ILO – International Labour Organization 2004)². Näistä 175 miljoonasta kansainvälisestä siirtolaisesta 86 miljoonaa oli ILO:n mukaan työmarkkinoilla. Kansainvälisten siirtolaisten määrä oli näin vuoteen 2000 mennessä kaksinkertaistunut vuoden 1975 lukuun verrattuna, ja se oli yli 100 miljoonaa henkilöä enemmän kuin vastaava luku 1960-luvulla. (IOM 2003a, 304; CONAPO 2004, 12). Arvioiden mukaan siirtolaisten määrä tulee jatkamaan tasaista kasvuaan (Papademetriou 2005). Siirtolaisten sosiaalinen, taloudellinen ja poliittinen merkittävyys ja näkyvyys on kuitenkin usein prosenttilukuja suurempi (IOM 2005). Kansainvälinen siirtolaisuus – niin virallisin dokumentein kuin epävirallisinkin keinoin toteutettava – on yksi tämän päivän tärkeimmistä globaaleista ilmiöistä eikä juuri yksikään maa kykene pysyttämään sen seurausten vaikutusalueen ulkopuolella (CONAPO 2004, 11–12; Papademetriou 2005). Se näyttää samalla kiinnostavana ja ajankohtaisena aiheena myös sosiaalitutkimukselle.

Naisten osuuden maailman siirtolaisista lasketaan olevan noin puolet. OECD:n (Organisation for Economic Co-operation and Development) arvion mukaan vuonna 2001 osuus oli 48 %. (Erel ym. 2003, 9; Joo-Schauen & Najafi 2002, 224; Westwood & Phizacklea 2000, 12; IOM 2005; ILO 2004; ILO s.a. Booklet 1, 9.) Naisten osuus myös epävirallisia keinoja käyttävästä siirtolaisuudesta on ollut jatkuvassa kasvussa (ILO s.a. Booklet 1, 23).

Siirtolaisuustutkimuksessa onkin yhä useammin nostettu esiin ajatus siirtolaisuuden ”feminisoitumisesta” (Grüner-Domic 2000, 250; Lenz ym. 2002, 7; Lenz & Schwenken 2002, 156; Erel ym. 2003, 9). Monet tutkijat pitävät siirtolaisuuden feminisoitumiskehityksestä puhumista kuitenkin harhaanjohtavana ajatusmallina ja katsovat sen kuvastavan enemmän tutkimuksen painopisteitä kuin naisten todellista muuttunutta panosta maailmanlaajuisissa

² Tämä luku sisältää mukaan ILO:n (2004) määritelmän mukaan siirtolaistyöläiset, pysyvät siirtolaiset ja pakolaiset sekä heistä riippuvaiset henkilöt, jotka elivät synnyinmaansa tai sen maan, jonka kansalaisia he olivat, ulkopuolella.

siirtolaisliikkeissä, joissa naisten osuuden voidaan ajatella aina olleen merkittävä (Lenz ym. 2002, 7; Phizacklea 2003, 82). Saskia Sassen (2003, 61) on lisäksi huomauttanut, että siirtolaisuuden feminisoitumisen sijaan voitaisiin yhtä hyvin puhua ”selviytymisen feminisoitumisesta” (feminisation of survival), sillä nykymaailmassa perheet ja kotitaloudet sekä kokonaiset yhteisöt ovat kaiken kaikkiaan yhä vahvemmin riippuvaisia naisten tuloista. Siirtolaisuuden feminisoitumisajattelusta huolimatta monet tutkijat kuitenkin huomauttavat siirtolaisnaisten tutkimuksen yhä olevan marginaalisessa asemassa siirtolaisuustutkimuksen kentällä (Alberts 2003, 287; Erel ym. 2003, 9; Vidal Fernández ym. 2002, 31; Ariza 2000a, 54; Woo & Moreno Mena 2002, 106).

Valtavat erot eliniänodotteessa, demografiset, talouden rakenteiden ja sosiaalisten olojen sekä poliittisen vakauden erot (Castels & Miller 1998, 104) yhdistettyinä maailmanlaajuisiin taloudellisiin prosesseihin ja käytäntöihin luovat kuilua pohjoisen ja etelän, jälkiteollisten demokratioiden ja muun maailman välille. Tasa-arvoisen ja kukoistavan globaalien yhteiskunnan ideaali ei ole sitä todellisuutta, jossa me elämme. Globalisoituneessa³ maailmassa uudet joustavammat mallit ovat valtaamassa siirtolaisuuden käytäntöjä ja sen tutkimusta (Lenz ym. 2002, 7). Joustava ja vapaa liikkuminen on kuitenkin mahdollista vain suhteellisen harvoille, ja liikkuminen usean passin kera tai ilman ainuttakaan ovat kaksi hyvin eri asiaa, kuten Rosi Braidotti osuvasti huomauttaa (Braidotti 1994, 33; ref. Lenz ym. 2002, 8). Valtioiden välisten rajojen hämärtyemisellä on niiden ulkopuolelle jääville ihmisille hyvin konkreettiset käänköpuolensa, kuten rikkaiden länsimaiden jatkuvasti tiukentuva pakolais- ja siirtolaispolitiikka, kasvava rasismi sekä esimerkiksi Euroopan unionin vähittäinen muuttuminen ulkopuolisilta pääsyn sulkevaksi linnoitukseksi (Lenz ym. 2002, 8; Westwood &

³ Globalisaatiokehityksessä kansallisvaltion merkitys vähenee suhteessa pienempiin, lokaaleihin yksiköihin ja toisaalta yksittäisiä valtioita laajempiin kokonaisuuksiin. Globalisaatio mielletään usein ennen kaikkea taloudellisenä prosessina, joka tähtää kapitalististen maailmanmarkkinoiden laajentumiseen ja rajoittamattomuuteen. Globalisaatiosta puhutaan kuitenkin myös laajempänä ilmiönä, jossa taloudelliset, poliittiset, yhteisölliset ja yksilölliset ulottuvuudet kietoutuvat toisiinsa. Siinä missä IMF (Kansainvälinen valuuttasäätiö) ja WTO (Maailmankauppajärjestö) ajavat kaupan ja talouden rajoitusten poistamista (deregulation), ylikansalliset instituutiot, kuten YK, kansalaisjärjestöt ja sosiaaliset liikkeet käyvät neuvotteluja globalisaation sosiaalisista seurauksista ja niiden rajoituksista. (Lenz & Schwenken 2002, 148–149; Calloni 2002, 188.) Globalisaatio näyttäytyy ennen kaikkea lukuisten toisiinsa linkittyneiden, joskin monasti keskenään ristiriitaisten, jopa vastakkaisten prosessien vyyhtenä. Siihen ajatellaan liittyvän toimijoiden kasvava keskinäinen poliittinen, taloudellinen ja ekologinen riippuvuus sekä lisääntynyt informaation kulku, kommunikaatio ja liikkuvuus. Globaaleihin prosesseihin liittyy myös uusien toimijoiden (kuten kansainväliset instituutiot ja lukuisat järjestöt) ja niin sanottujen uusien tilojen kasvava vaikutusvalta (Mm. Saskia Sassen (1991) on kirjoittanut globalisaation synnyttämistä ”globaaleista kaupungeista” (global cities), joissa elämä ja toiminta ulottuu monella tasolla yli yksittäisen kansallisvaltion kontekstin.) (Pries 2002, 12; Lenz & Schwenken 2002, 148–149; Calloni 2002, 188.)

Phizacklea 2000, 1; Väyrynen 2003, 169). Tämä globaalin maailman kääntöpuoli on myös tätä tutkimusta virittävä tekijä.

Tutkimukseni päähenkilöitä ovat Meksikon pääkaupungissa Mexicossa⁴ sijaitsevalle keskussiirtolaisasemalle suljetut ja maasta karkotusta odottavat, Keski- ja Etelä-Amerikasta sekä Karibian saarivaltioista lähtöisin olevat siirtolaisnaiset, jotka ovat epäonnistuneet yrityksessään kulkea Meksikon halki päästäkseen pohjoisessa laittomasti rajan yli Yhdysvaltoihin tai yrityksessään työskennellä Meksikossa ilman virallista työlupaa. Tutkimusta varten olen haastatellut 26 naista keskusaseaman naisten puolella marras-joulukuun aikana 2003. Lähestyn naisia aktiivisina sosiaalisina toimijoina elämäntilanteissaan ja siirtolaisuusyrityksensä ja sen epäonnistumisen kontekstissa. Keskusasemalle suljettujen naisten puheenvuorojen kautta piirtyy kuva myös viranomaistyön ja sosiaalisen työn⁵ asiakkuudesta jatkuvasti ylikuormitetuissa siirtolaiskeskuksissa rikkaan ja köyhän maailman rajalla. Meksiko on juuri tällaisella rajalla ja sijaitsee näin hyvin mielenkiintoisella paikalla globaalin siirtolaisuusilmiön näkökulmasta. Meksikossa näyttäytyvät tämän hetken kansainvälisen siirtolaisuuden monet puolet sen ollessa niin siirtolaisia lähettävä kuin vastaanottava maa ja samalla merkittävän siirtolaisuuden läpikulkumaa.

Lähestymistapani tässä tutkimuksessa ei ole lineaarinen, vaan ymmärrän tarkasteluni paremmin syklisenä. Lähdän kirjoittajana liikkeelle globaalista siirtolaisuudesta laajana ja merkittävänä yhteiskunnallisena ilmiönä. Etenen tarkastelemaan konkreettista, arkista kokemusta epävirallisessa kansainvälisessä siirtolaisuudessa epäonnistumisen hetkestä Mexicon keskussiirtolaisasemalle suljettujen naisten kanssa käymissäni keskusteluissa. Keskussiirtolaisasemalla kohtaamieni siirtolaisnaisten puheenvuorojen kautta palaan testaamaan kansainväliseen epävirallisia keinoja käyttävään naisten siirtolaisuuteen liitettyjä oletuksia ja peilaan naisten puhetta siirtolaisuusteorioihin tutkimukseen sekä ilmiön ympärillä käytävään keskusteluun.

Henkilökohtainen kiinnostukseni aiheeseen heräsi kesällä 2003, kun sain tilaisuuden tehdä vapaaehtoistyötä Mexicon keskussiirtolaisaseman naisten osastolla noin kolmen kuukauden

⁴ Käytän tässä työssä Meksikon pääkaupungista nimeä Mexico, usein yleisen anglosaksisen Mexico Cityn sijaan.

⁵ Käytän sosiaalisen työn -käsitettä, koska tutkimallani asemalla oli myös muita kuin sosiaalityöntekijän nimikettä käyttäviä.

ajan osana kahden siellä säännöllisesti vierailevan kansalaisjärjestön⁶ toimintaa. Sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan, naistutkimuksen ja Latalalaisen Amerikan tutkimuksen opintoni yhdistyivät vapaaehtoistyössä kohtaamissani tilanteissa ja tarinoissa sekä niistä nousseessa tutkimusideassa. Kiinnostuin naisista aktiivisina, ja silti usein keskustelusta ja tutkimuksesta poissuljettuina toimijoina kansainvälisen epävirallisin keinoin toteutettavan siirtolaisuuden kentällä, josta Mexican keskussiirtolaisasemalla oleskelussa painottui epäonnistumisen, kiinnijäämisen ja karkotetuksi tulemisen hetki. Minua kiinnosti se, miten naiset kuvasivat siirtolaisuuttaan ja siihen liittyvää elämäntilannettaan sekä siirtolaisuudessa epäonnistumisen kokemusta. Siirtolaisuudessa epäonnistumisen ja kiinnijäämisen hetki osoittautui myös siirtolaisuustutkimuksen ”vaietuksi alueeksi”. Tätä siirtolaisuuden vaihetta ei juuri ole tutkittu.

Tässä tutkimuksessa sosiaalitutkimus, naistutkimus ja Latalalaisen Amerikan tutkimus leikkaavat toisiaan. Työn teoriaosuudessa luon katsauksen siihen, kuinka siirtolaisuusteoriat ovat selittäneet ja mallintaneet kansainvälistä siirtolaisuutta. Tutkimuskirjallisuudessa yhdistyvät latalalaisamerikkalainen ja eurooppalainen naisten kansainvälisen laillisia ja laittomia keinoja käyttävän siirtolaisuuden⁷ tutkimus, joita on käsitelty lähinnä sosiologian ja naistutkimuksen piirissä sekä eurooppalainen ja suomalainen sosiaalityön tutkimus.

Koska tutkimukseni empiirinen aineisto ja myös merkittävä osa tutkimuskirjallisuutta on peräisin Meksikosta ja yleisemmin Latalalaisesta Amerikasta, saan mahdollisuuden sikäläisen siirtolaisuustutkimuksen ja – keskustelun tunnetummaksi tekemiseen suomalaisen sosiaalitutkimuksen piirissä. Käytän työssäni suullisina lähteinä myös haastatteluja keskussiirtolaisaseman sosiaalisen työn tekijöiden ja kahden asemalla säännöllisesti vierailleen kansalaisjärjestön työntekijän⁸ sekä yhden vapaaehtoistyöntekijän kanssa. Tällä tavoin pyrin tuomaan esille sitä asiantuntijuutta, jota paikallisella tasolla näiden naisten kanssa

⁶ Näistä Sin Fronteras (Ilman rajoja) on uskonnollisesti ja poliittisesti sitoutumaton pakolaisten ja Meksikossa työskennelleiden tai kiinniotettujen kansainvälisten siirtolaisten sekä Yhdysvalloista palautettujen meksikolaisten siirtolaisten tukemiseen (lakiapu, rahallinen tuki, koulutus, väliaikainen majoitus ym.) keskittynyt järjestö. Cáritas Arquidiócesis sitä vastoin on kansainvälinen katolinen järjestö. Sen Meksikon osastoon kuuluu useita sosiaalisia ohjelmia, joista Cáritas Hermanos Indígenas y Migrantes (hermano=veli, indígena=Amerikan mantereiden alkuperäiskansaan kuuluva, migrante=siirtolainen) keskittyi alkuperäiskansoihin kuuluvien, maaseudulta urbaaneihin keskuksiin muuttaneiden siirtolaisten ja kansainvälisten siirtolaisten parissa tehtävään työhön. Molemmat järjestöt työskentelivät pääasiassa Mexican kaupungin alueella, ja molemmilla oli kokemusta siirtolaisten parissa tehtävästä työstä 1990-luvun jälkipuoliskolta alkaen.

⁷ Pakolaisia ja pakolaisuutta käsittelevän kirjallisuuden olen rajannut kokonaan tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

⁸ Valitsin nämä kaksi järjestöä siksi, että olin ollut vapaaehtoisena työntekijänä tekemisissä juuri näiden järjestön kanssa ja tunsin niiden työntekijöitä.

työskentelevillä ihmisillä on epävirallisia keinoja käyttävästä naisten kansainvälisestä siirtolaisuudesta. Työn kirjoitusvaiheessa tein virkamiesharjoittelun UNIFEM:in alueellisessa päämajassa Mexicossa⁹, jossa avustin tutkimukseni pohjalta meksikolaisten ja keskiamerikkalaisten naisten Yhdysvaltoihin suuntautuvaa siirtolaisuutta käsittelevän julkaisun¹⁰ teossa.

Siirtolaisuuden tutkimus on ollut pitkään yhdensuuntaisen, kerran toteutettavan liikkeen ja uuteen yhteisöön sopeutumisen tarkastelua (migration = immigration), jolloin ilmiön muut aspektit ovat jääneet tutkimuksen marginaaliin (Morokvasic 2003, 113, 118). Tästä yhtenä esimerkkinä voidaan pitää Chicagon koulukunnan marginal man-käsitettä, jossa siirtolaisuus nähdään ennen kaikkea uuteen yhteiskuntaan sopeutumisen ja sulautumisen prosessina ja siirtolaisen marginaalisuus epäselvänä kuulumisena vastaanottavan yhteiskunnan ryhmittymiin (Stonequist 1937, 83–88, 201–204, 206–222.) Siirtolaisuus on kokonaisuudessaan kuitenkin monimuotoisempi ilmiö. Se ei pidä sisällään pelkästään vastaanottavaan yhteiskuntaan integroitumiseen ja assimilaatioon tähtäävää toimintaa, vaan siinä lähteminen, sijoittuminen ja liike ovat usein jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään – erityisesti epävirallisia keinoja käyttävässä siirtolaisuudessa. Tutkimuksessa on tästä syystä tärkeää pohtia siirtolaisten identiteettiä, toimintamalleja ja sosiaalista toimijuutta ei pelkästään rajoitetuissa ja pysyvissä tiloissa vaan myös valtioiden rajat ylittävien verkostojen ja epävirallisten käytäntöjen muodostamissa ns. välitiloissa (spaces in between), joissa liikkuminen ja muutos, lähteminen ja tuleminen kohtaavat (Lenz ym. 2002, 11; myös Morokvasic 2003).

Georg Simmelin muukalainen (stranger) on vaeltaja, joka tulee tänään ja jää huomiseen, mutta pysyy potentiaalisena vaeltajana, koska ei pysty aivan unohtamaan tulemisen ja menemisen vapautta (Simmel 1950, 402). Tässä tutkimuksessa tuo tulemisen ja menemisen vapaus kyseenalaistuu monella tapaa. Naisten kansainvälisen epävirallisia keinoja käyttävän siirtolaisuuden universumin muodostavat naiset, jotka ovat onnistuneet yrityksessään

⁹ UNIFEM (United Nations Development Fund for Women) on YK:n naisille tarkoitettu kehitysapurahasto. Mexicossa sijaitsevan aluepäämajan työskentelyalue kattaa Meksikon, Keski-Amerikan (Belice, Guatemala, Honduras, El Salvador, Nicaragua, Costa-Rica, Panama), Kuuban ja Dominikaanisen Tasavallan.

¹⁰ Montaner, Mariliana (2006) *Mujeres que cruzan fronteras. Una mirada para reflexionar sobre la migración de mujeres centroamericanas y mexicanas a Estados Unidos*. SRE – Secretaría de relaciones exteriores de México y UNIFEM.

esimerkiksi ylittää Yhdysvaltain eteläraja ja pyrkivät parhaansa mukaan sopeutumaan uuteen yhteisöönsä. Siihen kuuluvat myös naiset, jotka eivät ole onnistuneet, vaan ovat jääneet kiinni ja tulleet karkotetuiksi mahdollisesti yhä uudestaan ja uudestaan. Samoin tähän universumiin kuuluvat naiset, jotka ovat menettäneet henkensä yrittäessään. (Woo & Moreno Mena 2002, 105.) Tämän tutkimuksen mielenkiinnon kohteena ovat siirtolaisuuden informaalit välitilat, siirtolaisuus liikkeessä ja samalla paradoksaalisesti ihmiset suljettuina muurien ja piikkilanka-aitojen taakse. Vaikka naisten puheenvuoroissa globaali vapaa liikkuvuus kyseenalaistuukin monin tavoin, on tärkeää olla pitämättä heitä tahdottomina tai voimattomina toimijoina globaaleilla näyttämöillä (Westwood & Phizacklea 2000, 16). Epävirallisin keinoin matkustavia siirtolaisia ei voida pitää suoranaisesti rikollisina, muttei heitä myöskään tulisi surkutella uhreina. Heillä kaikilla on henkilökohtaisia tarpeita ja pyrkimyksiä, joiden eteen he joutuvat päivittäin kamppailemaan. Arjen tasolla epävirallinenkin siirtolaisuus on yksinkertaisimmillaan sitä, että tavalliset ihmiset pyrkivät järjestämään omaa ja perheensä elämää.

1.2 Tutkimustehtävä

Epävirallisin keinoin toteutettavasta naisten kansainvälisestä siirtolaisuudesta on viime aikoina keskusteltu Suomessakin. Keskustelu on uutta, ja monella taholla on vielä vaikeuksia myöntää, että tällaiset ilmiöt koskettavat myös Suomea. Toisaalta keskustelussa on kuulunut myös äärimmäistä huolestuneisuutta, jopa pelkoa. Ulla Mutka kirjoittaa Pertti Alasuutaria (1994) siteeraten, että kvalitatiivista tutkimusta on aikojen kuluessa tarvittu nimenomaan muuttuvissa tilanteissa ja murrosaikoina. Tutkijat ovat menneet katsomaan, mitä ihmisten jokapäiväisessä elämässä todella tapahtuu, miten ihmiset elävät ja mitä he kokevat, voidakseen tuottaa kuvauksia ja käsitteellisiä välineitä muuttuville ilmiöille. (Mutka 1998, 18.)

Murrosvaiheissa ja määritelmien muokkausprosesseissa merkityksetöntä ei ole se, ketkä tai mitkä ryhmät voivat osallistua määrittelyistä käytäviin keskusteluihin. Epävirallisin keinoin matkustavat ja työskentelevät siirtolaiset jäävät helposti aiheesta käydyn keskustelun marginaaliin, ja heistä tulee ihmisiä ilman ääntä. Tässä tutkimuksessa pyrkimykseni on tuoda keskusasemalla kohtaamieni epävirallisia keinoja käyttävässä naisten kansainvälisessä siirtolaisuudessa kiinnijääneiden siirtolaisnaisten puheenvuoroja ilmiön ympärillä käytävään

keskusteluun. Pyrkimyksenäni on kyetä tavoittamaan, minkälaisista asioista naiset puhuivat kuvatessaan kansainvälistä epävirallisin keinoin toteutettua siirtolaisuuttaan, siihen liittyviä valintoja, toiveita ja unelmia, sekä kiinnijäämistä ja karkotetuksi tulemisen odottelua.

Tutkimukseni keskiössä on naisten epävirallinen siirtolaisuus liikkeessä ja samalla kokemus siirtolaisuusyrityksessä epäonnistumisesta ja kiinnijäämisestä, pysähdyksen hetkestä. Tätä hetkeä ei lukemissani siirtolaisuustutkimuksissa ole juurikaan käsitelty. Siirtolaisuudessa epäonnistuminen, kiinnijääminen ja sitä seuraava vaihe tuntuu olevan siirtolaisuustutkimuksen vaiettu ja tuntematon teema, ja tutkimus ja tieto siitä on ollut lähes olematonta. Ei tiedetä, mitä näille ihmisille kiinnijäämisen jälkeen tapahtuu, miten he kokevat kiinnijäämisensä ja minkälaisia vaikutuksia sillä on heidän siirtolaisuusprojektiinsa ja –suunnitelmiinsa. Keskusasemalla kohtaamieni naisten puheenvuorojen kautta piirrän kuvaa naisista myös sosiaalisen työn asiakasryhmänä kiinnijäämisensä jälkeen ja karkotusprosessinsa aikana.

Tutkimukseni tasapainottelee käsitteiden välillä tapahtuvan analyysin ja aineistosta nousevien ajatusten ja teoreettisten ideoiden välillä. Keskeistä analyysissäni ja tarkastelutavassani on se, mitä haastattelemanani toimijat, laittomin keinoin toteutetussa siirtolaisuudessa kiinnijääneet naissiirtolaiset itse puheenvuoroissaan toivat esiin. Siirtolaisuutta ja sen vaikutuksia niin yksilötasolla kuin yhteiskunnallisesti selittävät teoreettiset mallit, naisten kansainvälisestä siirtolaisuudesta tehty tutkimus ja ilmiön ympärillä käytävä keskustelu asettuvat aineiston analyysin edetessä vertailevaan asemaan naisten puheenvuorojen kanssa.

Tutkimustehtäväkseni muotoutuu tällä tavoin: 1) laajan yhteiskunnallisen ilmiön tarkastelu arjen tasolla kohtaamieni toimijoiden, siirtolaisnaisten puheenvuorojen kautta. 2) Siirtolaisnaisten puheenvuorojen liittäminen ja asemoittaminen aiheesta käytävään keskusteluun, teoretisointiin ja tutkimukseen. 3) Epävirallisia keinoja käyttävässä naisten kansainvälisessä siirtolaisuudessa kiinnijäämisen kokemuksen tarkastelu.

Sosiaalitutkimuksella ja erityisesti sosiaalityön tutkimuksella on nähdäkseni mahdollisuus ja myös vastuu osallistua moniääniseen yhteiskunnalliseen keskusteluun antamalla yhteiskunnan reunoilla tai ulkopuolella, eri tavoin vaikeissa tilanteissa oleville ihmisille ja heidän kokemuksilleen ja ajatuksilleen väylä ja arena tulla kuulluiksi (Ife 2001, 106–107; Granfelt

2000, 105). Sosiaalitutkimus voi tuottaa sellaista tietoa ja näkökulmaa, joka muuten helposti unohtuu tai halutaan unohtaa, eikä vähiten sellaisten sosiaalisten ilmiöiden kohdalla, jotka yhteiskunta syystä tai toisesta kokee uusiksi, vieraiksi ja pelottaviksikin. Kansainvälistä, niin laillisin kuin laittominkin keinoin toteutettavaa siirtolaisuutta ja siihen liittyviä ilmiöitä on perinteisesti tutkittu muualla kuin sosiaalityön tutkimuksen piirissä. Tällä tutkimuksella on näin mahdollisuutensa rakentaa tietopohjaa, avata keskustelua ja tarjota materiaalia sosiaali- ja viranomaistyöhön naisten epäviralliseen kansainväliseen siirtolaisuuteen liittyen.

Dorothy E. Smith (1991) kirjoittaa ihmisen kokemuksen ja elämäntilanteen huomioon ottavan tutkimuksen merkittävän kiinnostuksen suuntaamista siihen aikaan ja paikkaan ja niihin kokemuksiin, joiden keskellä ihmiset arjessaan elävät ja toimivat. Se ei kuitenkaan sido tutkimusta pelkästään paikalliseen ja yksittäiseen, sillä ihmisten kokemukset ovat aina yhteydessä niiden taustalla vaikuttaviin laajempiin sosiaalisiin, yhteiskunnallisiin ja maailmanlaajuisiinkin tapahtumiin, suhteisiin ja prosesseihin. (Smith 1991; ref. Mutka 1998, 18–19.) Olen halunnut pysähtyä tarkastelemaan haastattelemieni naisten arkista kokemusta epävirallisesta kansainvälisestä siirtolaisuudesta, sillä näen sosiaalityön tutkimuksessa olennaisena kytkeytymisen arjen kysymyksiin ja sitoutumisen asiakkaan elämän ja kokemuksen ymmärtämisen tavoitteeseen (esim. Ife 2001, 159). Tämä arkisen ymmärryksen taso on tärkeä säilyttää myös aiheen ympärillä käytävässä laajemmassa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Tutkimukseni pyrkimyksenä on kyetä luomaan ihmisen yksityisestä maailmasta, arkisesta puheesta ja kokemuksista nousevien käsitteiden ja yhteiskunnallisten sekä maailmanlaajuisien prosessien välille yhteyksiä, tuottaa tietoa muuttuvista sosiaalisista tilanteista konkreettisella ja yksilöllisellä tasolla, kuuntelemalla kansainvälisen epävirallisen siirtolaisuuden toimijoita - ihmisiä, jotka liikkuvat ja työskentelevät vailla virallista statusta.

2 NAISTEN KANSAINVÄLISEN SIIRTOLAISUUDEN TUTKIMUS JA KATSAUS TEORIAYMPÄRISTÖÖN

2.1 Siirtolaisuutta selittämässä: kansainvälisen siirtolaisuuden teorit

Kansainvälisen siirtolaisuuden syistä ja vaikutuksista on esitetty lukuisia, osin fragmentoituneita teoriansia, joista monet ovat kehittyneet pitkälle eristyksissä toinen toisistaan ja usein tiederajojen halkomina (Massey ym. 1997, 258). Tämän tutkimuksen puitteissa ei ole tarkoituksenmukaista sukeltaa kovin syvälle siirtolaisuusteorioiden monimuotoiseen kenttään. Aiheen käsittämiseksi ja naisten puheenvuorojen vertailupohjaksi on kuitenkin tarpeellista luoda katsaus siihen, millä tavoin kansainvälistä siirtolaisuutta on viime vuosikymmeninä tutkittu, selitetty, mallitettu ja teoretisoitu.

Uusklassinen taloudellisen tasapainon näkökulma tai yksinkertaisemmin *uusklassinen tai neoklassinen malli* selittää siirtolaisuutta painottaen makrotasoa¹¹ ja siinä erityisesti maiden välillä vallitsevia palkka- ja työllisyyseroja. Mikrotasolla¹² siirtolainen käsitetään melko yksinkertaisesti yksilöllisen voiton maksimoijana. Mallin mukaan siirtolaisuutta ilmenee niin kauan kun odotettavissa olevissa ansioissa on suuria kansainvälisiä eroja. (Massey ym. 1997, 258–260.) Neoklassisen mallin yhteydessä on painotettu lähettävässä yhteisössä vallitsevia push- tekijöitä, joita on alhainen elintaso, vähäiset työpaikat, huonot palkat, taloudellisten mahdollisuuksien vähäisyys, poliittinen paine jne. sekä vastaanottavassa yhteisössä vastaavasti pull- tekijöitä, joita puolestaan ovat työpaikat, korkeammat palkat, vapaa poliittinen ilmapiiri jne. Näihin tekijöihin yksilö reagoi mallin mukaan yksilönä, pitkälti perheen tai laajemman yhteisön vaikutuspiirin ulkopuolella. (Harzig 2003, 36.) Neoklassinen malli ja sen varaan rakennetut tutkimukset ovat saaneet paljon kritiikkiä osakseen. Niitä on syytetty historiattomuudesta ja liiasta individualismista eli yksilön oletetusta autonomiasta

¹¹ Niihin luetaan laajat rakenteelliset tekijät, kuten globalisaatioprosessit, kommunikaatioteknologian laajentuminen, pääomien vapaa liikkuminen, maiden siirtolaispolitiikka, maiden väliset poliittiset ja taloudelliset suhteet ja maailmanlaajuiset taloussuhdanteet (Westwood & Phizacklea 2000, 120).

¹² Tällöin tarkastelun kohteena ovat yksilö ja yksilöiden väliset suhteet ja tekijät, kuten perhe, siirtolaisten sosiaaliset suhteet ja verkostot, useat viralliset ja puoliviralliset toimijat, esimerkiksi viranomaiset, salakuljettajat, työnvälittäjät ja työnantajat, sekä siirtolaisen oma motivaatio, kokemukset ja uskomukset (Westwood & Phizacklea 2000, 120; Harzig 2003, 36).

(Harzig 2003, 36; Morokvasic 1983; ref. Ariza 200b, 31) sekä toisaalta siirtolaisen passivoimisesta (Phizacklea 2003, 81). Kritiikot ovat huomauttaneet lisäksi, että malli unohtaa siirtolaisten heterogeenisyyden ja siihen liittyvät luokkaerot, etniset ja ikä-erot, kulttuuriset tekijät sekä sukupuolen (Chant & Radcliffe 1992; ref. Ariza 2000b, 31).

Duaalin työmarkkinateorian mukaan kansainvälinen siirtolaisuus juontaa juurensa suoraan modernien yhteiskuntien luontaisista, sisäisistä työllisyysvaatimuksista. Teorian keskiössä on nimenomaan vastaanottava yhteisö. Sen mukaan kansainvälinen siirtolaisuus alkaa aina kysynnästä (pull). Siirtolaiset täyttävät duaalin työmarkkinateorian mukaan moderneihin, jälkiteollisiin talouksiin rakennetun kysynnän halvasta työvoimasta. Tähän kysyntään vaikuttaminen vaatisi valtavia muutoksia taloudellisissa järjestelyissä. (Massey ym. 1997, 261–262.) Myös Truong (1995), Sasssen-Koob (1984), Morokvasic (1983) ja Phizacklea (1983) ovat tutkiessaan naisten muutttoa työn perässä kolmannen maailman valtioista ja Euroopan reuna-alueilta teollisuusmaihin todenneet naisten täyttävän näissä maissa sellaista työvoimavajetta ja tarjoavan sellaisia palveluita, joita ei voida tuottaa alkuperäisväestön avulla (ref. Ruenkaew 2003, 123–124)¹³. Tällaisia ovat esimerkiksi kotiapulaisen työt, monet tehdastyöt ja prostituutio.¹⁴

Historiallinen strukturalistinen lähestymistapa (world systems theory) on ollut uusklassisen mallin rinnalla yksi keskeisimpiä siirtolaisuutta selittäviä ajattelumalleja. Monet tämän mallin sisällä siirtolaisuutta analysoineet tutkijat kulkevat Wallersteinin (1974) maailmanjärjestelmäteorian jalanjäljillä yhdistäen kansainvälisen siirtolaisuuden maailmanlaajuisen markkinatalouden myötä aina 1500-luvulta lähtien muodostuneeseen, yhä laajentuvaan ja kehittyvään järjestelmään. Ajattelun mukaan kapitalististen taloudellisten suhteiden tunkeutuminen perifeerisiin, ei-kapitalistisiin yhteiskuntiin tuottaa niissä liikkuvan väestönosan, joka lähtee ulkomaille. Kansainväliset siirtolaisvirrat seuraavat näin maailmanlaajuisiksi laajentuvien markkinoiden poliittista ja taloudellista järjestystä. (Massey ym. 1997, 262–263.) Duaalin työmarkkinateorian tapaan myös historiallinen strukturalistinen

¹³ Ruenkaew itse päätyy tutkimuksessaan Saksassa työskentelevistä thaimaalaisprostituoiduista kuitenkin siihen, etteivät duaalin työmarkkinateorian oletukset ole riittäviä ja peräänkuuluttaa monipuolisempia analyttisiä lähtökohtia ulkomaisen prostituution tutkimukselle (Ruenkaew 2003, 124).

¹⁴ Muun muassa ILO (2004) puhuu kansainvälisten siirtolaisten (erityisesti epävirallisia keinoja käyttävien) usein työskentelevän niin sanotuissa 'kolmen d:n töissä' (three d – dirty, dangerous and degrading = likaisissa, vaarallisissa ja alentavissa), joihin natiivia väestöä ei riitä tai se ei kyseisiin töihin halua. (Myös Phizacklea 2003, 90.)

lähestymistapa sivuuttaa päätöksenteon mikrotasolla (Massey ym. 1997, 258; Ariza 2000b, 32–33). Kriitikot ovatkin pitäneet lähestymistapaa yksipuolisena sen kiinnittäessä liioiteltua huomiota rakenteellisiin ja taloudellisiin tekijöihin, jolloin se samalla unohtaa siirtolaisen ominaisuudet (kuten sukupuolen) ja siirtolaisen toiminnan yksilölliset ja sosiaaliset puitteet esimerkiksi päätöksentekoprosessia tarkasteltaessa (Ariza 2000b, 33–34).

Erityisesti latinalaisamerikkalaisessa kontekstissa *modernisaatioteoria* on ollut pitkään vallitseva teoreettinen lähtökohta yleisen taloudellisen kasvun ja kehityksen analysoinnissa. Sillä on selitetty myös siirtolaisuutta yhtenä väistämättömänä, modernisaation aikaansaamana prosessina. Tämän ajattelun mukaan yhteiskuntien ”älykkäät, sivistyneet ja koulutetut kerrokset” löytävät itsensä ennen pitkää syvästä ristiriidasta perinteisiin arvoihin nojautuvan yhteisön kanssa. He lähtevät liikkeelle, kohti modernin yhteiskunnan keskuksia. (Ariza 2000b, 28.) Modernisaatioteoriaa on kritisoitu runsaasti. Kriitikki on huomauttanut muun muassa, että teoria esittää nimenomaan miehet aktiivisina modernisaatiotoimijoina; naiset liikkuvat vain silloin kun he seuraavat aviomiestään, veljiään, tai isäänsä (Pessar 1986; ref. Ariza 2000b, 29). Yhtenä keskeisistä kritiikin kohteista on lisäksi ollut teorian evolutionistinen käsitys yhteiskunnista luonnollisina järjestelminä, joissa teorian esittämä muutos näyttäytyy järjestelmien sisäisenä, vääjäämättömänä prosessina (Bendix 1967; ref. Ariza 2000b, 30). Teoriaa on arvosteltu myös sen etnosentrisyydestä, ja siihen sisältyvää ajattelua on pidetty 1800-luvun eurooppalaisen sosiologian jäänteinä (Portes 1976; ref. Ariza 2000b, 30).

Erityisesti 1980-luvulla siirtolaisuustutkimuksen kiinnostus siirtyi laajojen rakenteiden ja instituutioiden sekä niissä suhteellisen irrallaan toimivan yksilön tutkimuksesta kotitalousyksikön, perheen, suvun ja siirtolaisten omien sosiaalisten verkostojen tutkimiseen (Phizacklea 2003, 83). Näin syntyi ns. *uusi talousmalli* (Massey ym. 1997, 260), jota nimitetään useissa kirjoituksissa myös *kotitalousmalliksi* (household model) (esim. Donato & Kanaiaupuni 2000, 219). Kotitalousmallin esittäjät ajattelivat sen muun muassa vastaavan neoklassisen mallin saamaan kritiikkiin liiallisesta individualismista (Westwood & Phizacklea 2000, 123). Malli lähtee oletuksesta, että siirtolaisuuspäätökset eivät ole yksinäisen toimijan päätöksiä, vaan ne tehdään yhdessä laajemman joukon kanssa, yleensä perheen tai kotitalouden sisällä, jolloin siirtolaisuuspäätökseen kuuluu voittojen maksimoinnin ajatuksen lisäksi pyrkimys riskien minimointiin kotitalouden sisällä.

Kotitalousmallia käsittelevä kritiikki on pureutunut mallin olettamukseen, että kotitalouksissa ylipäättään jaettaisiin tasaisesti jäsenten tulot, resurssit ja päämäärät ja että siirtolaisuus olisi jonkinlainen kollektiivisesti keittiön pöydän ääressä valmisteltu reagointistrategia kotitalouden kulutustarpeiden ja käytettävissä olevien resurssien yhteensopimattomuuteen (Westwood & Phizacklea 2000, 123, 126; Phizacklea 2003, 83; Donato & Kanaiaupuni 2000, 219). Mallia on kritisoitu myös siitä, että siinä naiset nähdään useimmiten passiivisesti siirtolaisiksi lähteneiden puolisoitensa rahalähetyksiä kotona odottavina tai myöhemmin puolisoitansa siirtolaisuuteen seuraavina (Westwood & Phizacklea 2000, 96). Kritiikki on esittänyt myös, että kotitalousmalli unohtaa toimijuuden sosiologiset aspektit. Siirtolaista ei voida nähdä vain perheensä tai kotitalousyksikkönsä käskyläisenä, vaan hän on ennemminkin vastavuoroisessa dialogissa ja vaikutussuhteessa ympäröivän yhteisönsä kanssa. (Schmink 1984; ref. Ariza 2000b, 35.) Myös siirtolaisuusstrategian rationaalisuus, joka tähtäisi laskelmoidusti riskien minimointiin, voidaan monessa tapauksessa ja monessa suhteessa, varsinkin epävirallisoin keinoin toteutettavan siirtolaisuuden yhteydessä, asettaa kyseenalaiseksi.

Siirtolaisuus myös tuottaa uutta siirtolaisuutta. Se synnyttää verkostoja ja tukijärjestöjä, muuttaa työn sosiaalisia merkityksiä niin lähtömaissa kuin vastaanottajamaissakin sekä luo uutta sosiaalista ilmapiiriä, jossa siirtolaisuus näyttäytyy yhä useammille yhtenä mahdollisena toimintavaihtoehtona (Massey ym. 1997, 263–264). Pataya Ruenkaew (2003, 115) on käyttänyt tässä yhteydessä käsitettä ”sosiaalinen matkiminen” ja Annie Phizacklea (2003, 86–87) on puolestaan puhunut ”ketjusiirtolaisuudesta” (chain migration). Molemmat termit kuvaavat tilannetta, jossa aikaisemmin ulkomaille muuttaneiden siirtolaisten taloudellinen menestyminen toimii apuna, mallina ja rohkaisevana esimerkkinä muille.

Verkostoteorian mukaan siirtolaisuuden ja siirtolaisten synnyttämät ja ylläpitämät sosiaaliset verkostot lisäävät siirtolaisuuden todennäköisyyttä alentamalla riskejä ja lisäämällä odotettavissa olevia voittoja. Verkostoteorian esittämä prosessi on kuin lumipallo, jonka vaikutukset laajentuvat laajentumistaan, ulottuen yhä uusiin ja uusiin ryhmiin siirtolaisia lähettävissä yhteiskunnissa. Keskeistä verkostoteoriassa on nimenomaan siirtolaiseksi lähdön riskien ja kulujen alentuminen verkostojen tarjoaman avun ja informaation tuella. Teorian mukaan siirtolaisuus saattaa verkostojen vahvistumisen seurauksena lopulta irtautua

alkuperäisistä sytykkeistään, kuten palkka- ja työllisyyseroista. (Massey ym. 1997, 264; Lenz & Schwenken 2002, 162.) Verkostoteoria on ollut varsin suosittu jäsenystapa epävirallisia keinoja käyttävän siirtolaisuuden tutkimuksessa, sillä nimenomaan siinä siirtolaisen on ajateltu turvautuvan verkoston tarjoamaan tukeen ja informaatioon. Verkostoteoria on saanut osakseen myös kritiikkiä. Se on muun muassa nähty epähistoriallisena post factum -teorianana, ja sen keskittymistä lähettävään yhteisöön linkittyviin toimijoihin, kuten sukulaisiin, tuttaviiin tai jo aikaisemmin samasta yhteisöstä lähteneisiin siirtolaisiin, on pidetty yksipuolisena (Krissman 2005, 4, 10).

Siirtolaisuuden *institutionaalinen teoria* esittää siirtolaisuutta vahvistaviksi ja kasvattaviksi voimiksi siirtolaisuuden itsensä luomia instituutioita, yhtä lailla siirtolaisia salakuljettavia rikollisjärjestöjä, kuin myös siirtolaisten oikeuksien edestä työskenteleviä vapaaehtoisjärjestöjen verkostojakin (Massey ym. 1997, 265–266). Myös eri puolilla Meksikoa ja Yhdysvaltoja toimii lukuisia humanitaarisia järjestöjä, jotka tarjoavat siirtolaisille lakiapua, neuvontaa, ravintoa ja suojaa. Institutionaalisen ajattelun mukaan näistä järjestöistä tulee osa siirtolaisten käyttämää sosiaalista pääomaa, ja siirtolaisuus tulee myös osaltaan riippuvaiseksi järjestöjen verkostoista. Hallitusten toimet kiristää maahanmuuttopolitiikkaa vain lisäävät salakuljetusta ja toisaalta voimistavat humanitaaristen järjestöjen aktiivisuutta.

Kumulatiivisen kausaation teorian mukaan siirtolaisuuden syy- ja seuraussuhteet kumuloituvat, koska jokainen siirtolainen osaltaan muuttaa sitä ympäristöä, johon hän saapuu siirtolaiseksi, ja samalla myös ympäristöä, jossa päätökset siirtolaiseksi lähtemisestä tehdään. Tähän mennessä tutkimus on Douglas S. Massey ym. (1997, 266) mukaan esittänyt pääpiirteissään kuusi tärkeintä aluetta, joihin siirtolaisuus lähettävissä yhteisöissä vaikuttaa: tulojen jakautuminen, maan jako, maatalouden järjestäminen, kulttuuri, paikallisen inhimillisen pääoman jakautuminen sekä muutokset työn sosiaalisissa merkityksissä. Myös vastaanottavissa yhteiskunnissa esimerkiksi töiden merkitykset saattavat muuttua siirtolaisuuden myötä. Palkkatyön siirtolaistuminen laskee kyseisten tehtävien arvoa natiivien silmissä, jolloin he eivät enää hakeudu niihin. Tämä pakottaa rekrytoimaan yhä enemmän siirtolaisia. (Massey ym. 1997, 266.)

Siirtolaisuuden systeemiteoria (migration system approach, migration systems theory) pyrkii sitomaan erilaisia ajattelumalleja yhteen. Teorian mukaan siirtolaisvirrat luovat jotakin peruuttamatonta ajassa ja paikassa, ja ne johtavat pysyvien kansainvälisten verkostojen syntyyn ja identifioitumiseen (Massey ym. 1997, 266–267). Siirtolaisvirtoihin kuitenkin liittyy myös historiallisia ja sosiaalisia linkkejä lähettävän ja vastaanottavan maan välillä, kuten koloniaaliset siteet, kauppasuhteet ja sosiaaliset yhteydet (Westwood & Phizacklea 2000, 112–113)¹⁵. Systeemiin kuuluvien maiden ei tarvitse olla maantieteellisesti läheisiä, sillä maantieteellisiä suhteita tärkeämpiä ovat nimenomaan poliittiset ja taloudelliset suhteet. Teorian mukaan kansainvälinen siirtolaisuus järjestelmänä pitää yleensä sisällään jonkin keskeisen vastaanottavan alueen ja useita lähettäviä alueita¹⁶. Yksittäisten maiden on mahdollista tipputautua pois järjestelmästä tai tulla siihen mukaan, reagoidessaan sosiaaliin, taloudellisiin tai poliittisiin muutoksiin. (Massey ym. 1997, 266–267.)

Siirtolaisuuden systeemiteoria pyrkii laajaan ja monitasoiseen analyysiin, jossa kiinnitetään huomiota poliittisiin, taloudellisiin ja sosiaaliin yhteyksiin niin mikro- kuin makrotasollakin. Christiane Harzig kirjoittaa Stephen Castlesia ja Mark J. Milleria siteeraten, että siirtolaisuuden systeemiteoriasta ammentavassa tutkimuksessa tutkitaan siirtolaisvirtojen molempia päitä ja linkkejä lähettävän ja vastaanottavan yhteiskunnan välillä. Silloin ei tutkita vain ihmisten liikettä vaan myös tiedon, tavaroiden, palveluiden ja ajatusten liikkumista paikasta toiseen. (Castles & Miller 1993, 22; ref. Harzig 2003, 36.) Harzig huomauttaa, että tutkimuksessa tulee muistaa erottaa siirtolaisuuteen liittyvät makro- ja mikrorakenteet, ja niiden erottelun jälkeen tasot tulisi voida myös uudelleen yhdistää. Tätä varten hän peräänkuuluttaa ns. mesotason analyyssejä. (Harzig 2003, 36.)

Annie Phizacklean (2003, 81) mukaan siirtolaisvirtoja on usein analysoitu reaktioina taloudellisiin, poliittisiin ja sosiaaliin muutoksiin, jotka ovat yksilön ulottumattomissa. Siirtolaista ei kuitenkaan ole mahdollista tarkastella pelkästään globaalien poliittisten ja taloudellisten muutosten heittopussina. Monille siirtolaisille, niin naisille kuin miehille, siirtolaisuus merkitsee aktiivista valintaa laajentaa omaa henkilökohtaista autonomiaa ja

¹⁵ Esimerkkinä tällaisesta siirtolaisuudesta voidaan nähdä vaikkapa jamaikalaisien muutto Isoon-Britanniaan tai Latinalaisen Amerikan maista muuttavat siirtolaiset niin Espanjaan kuin Yhdysvaltoihin.

¹⁶ Tästä käy hyvin esimerkkikuviona Yhdysvallat ja Latinalainen Amerikka, jossa Meksiko voidaan nähdä ikään kuin pullon kaulana.

valinnanmahdollisuuksia (Domosh & Seager 2001, 132), eikä siirtolaisen omaa toimijuutta tule ohittaa.

2.2 Naisten kansainvälisen siirtolaisuuden tutkimus

Yleisesti voidaan todeta, että naissiirtolaiset tunnustettiin autonomisina, itsessään kiinnostavina tutkimuskohteina täydellisesti vasta 1970-luvulla. Siihen asti heidät oli sysätty lähinnä seuralaisen tai seuraajan rooliin, ja naissiirtolaisten motiivina nähtiin ennen kaikkea perheen yhdistäminen. Feministinen siirtolaisuustutkimus¹⁷ alkoi sittemmin korostaa naista itsenäisenä toimijana. Naisten liikkumisen ei enää katsottu peilaavan suvun, aviomiehen tai muun perheen toimintaa, eikä sitä haluttu sysätä tutkimuksessa maininnanomaisesti naiset ja lapset -kategorian alle. Naiset alettiin nähdä tietoisina subjekteina, jotka tekevät itsenäisiä aloitteita sekä käynnistävät ja ylläpitävät siirtolaisketjuja ja – verkostoja. (Erel ym. 2003, 10; Phizacklea 2003, 97; Lenz & Schwenken 2002, 156; Arias 2000, 185–201; Ariza 2000b, 40–41; Ariza 2000a, 33; Woo Morales 2001b, 319; Knörr & Meier 2000, 9; Alberts 2003, 286; Westwood & Phizacklea 2000, 108; Vidal Fernández ym. 2002.)

Naissiirtolaisuuden tutkimus on kuitenkin yhä alistetussa asemassa siirtolaistutkimuksen kentässä (Alberts 2003, 287; Erel ym. 2003, 9; Vidal Fernández ym. 2002, 31). Esimerkiksi raja-alueilla tehtävien kyselytutkimusten kaavakkeissa ei useinkaan ole otettu siirtolaisen sukupuolta huomioon tai niissä itsestäänselvästi oletetaan siirtolaisen olevan miespuolinen (Ariza 2000a, 54; Woo & Moreno Mena 2002, 106). Samoin esimerkiksi siirtolaisuuden ja köyhyyden lievittämisen suhdetta on tutkittu lähinnä miesten siirtolaisuuden näkökulmasta (García 2000, 10) ja monet siirtolaisanalyysit pitävät naisten liikkumista yhä ennen kaikkea miesten aloittamien siirtolaisuuskäytäntöjen toisintoina (Tyner 1996a, 405; ref. Domosh &

¹⁷ Käytän tässä nimitystä feministinen siirtolaistutkimus viitaten tutkimukseen, joka nostaa esille siirtolaisuuden kokemuksen sukupuolittuneisuuden. Siinä sukupuoli (gender) nähdään suhteellisena kategoriana, ja sillä viitataan ennemminkin muuttuviin rakennelmiin ja määritelmiin kuin homogeenisiin yksiköihin. Sukupuoli nähdään prosessina, joka sisältyy kaikkiin sosiaalisiin suhteisiin, rakenteisiin, kokemuksiin ja käytäntöihin. (Harzig 2003, 50.) Se muuttaa näin keskeisellä tavalla myös siirtolaisuuden kokemusta. Kuten Mary Evans kirjoittaa feminismin voidaan katsoa olevan yksi länsimaisen akateemisen ajattelun suurimmista kriittisistä traditioista paljastaessaan, että monet yhteiskuntamme universalistiset oletukset tiedosta ovat paikkaansa pitämättömiä ja puolinaisia niiden perustuessa vain yhden sukupuolen kokemuksiin (Evans 1997, 122; ref. Westwood & Phizacklea 2000, 124). Kuitenkin myös feministisiä teorioita ja tutkimustraditioita on kritisoitu siitä, että niiden ajattelu on yksipuolista sen ollessa usein voittopuolisesti länsimaista, valkoista, urbaania ja akateemista (esim. Erel 2003; Mohanty 1991; Hernández Castillo 2003).

Seager 2001, 129). Vaikka miesten ja naisten siirtolaisuus on usein yhteydessä toisiinsa, ne myös eroavat toisistaan ja siirtolaisuutta selittäviä tekijöitä voidaan usein pitää sukupuolittuneina (gender-specific) (Domosh & Seager 2001, 129; Erel ym. 2003, 9; ILO (s.a.) Booklet 1,). Umut Erel ym. kirjoittaa, että niin kauan kuin miesten liikkumisen tutkimus hallitsee siirtolaistutkimuksen kenttää, pelkästään naisiin keskittyvä tutkimus luo sille tärkeää vastapainoa (Erel ym. 2003, 11).

Naissiirtolaisuuden tutkimus on pitänyt sisällään siirtolaisnaisten liikkeiden syiden, keston ja seurausten tutkimusta (Ariza 2000a, 38). Se on ollut myös mies- ja naissiirtolaisten kokemuksia vertailevaa (esim. Ariza 2004). Naisten siirtolaisuuspäätöksissä on usein perhe ja yhteisö vahvasti mukana. Tämän on ajateltu selittävän sitä, että monien tutkimusten mukaan naisten siirtolaisuus yleisesti ottaen suuntautuu lähemmäs lähtöaluetta ja kestää lyhyemmän aikaa kuin miesten siirtolaisuus (Chant & Radcliffe 1992; ref. Ariza 2000a, 44; Morokvasic 2003, 122). Toisaalta esimerkiksi Patricia Pessar kirjoittaa, että siirtolaisuus saattaa kohentaa naisten autonomiaa ja asemaa siinä, missä miehet kokevat usein suhteellisen auktoriteettinsa ja etuoikeuksiensa vähenevän siirtolaisuuden myötä. Näin naissiirtolaiset pyrkivät miehiä herkemmin päinvastoin pitkittämään siirtolaisuuttaan tai muuttamaan sen pysyväksi. (Pessar 2005, 7.) Naiset saattavat myös jäädä lastensa takia tai kutsua lähtömaahan jääneet lapset luokseen, jos he kokevat, että lapsilla on uudessa yhteiskunnassa paremmat mahdollisuudet koulutukseen ja työelämään (Pessar 2005, 7; Poggio 2000, 38–39).

Miesten siirtolaisuus saattaa tutkimusten mukaan vaikuttaa osaltaan positiivisesti kotiin jäävien naisten rooliin ja aktiivisuuteen työelämässä ja päätöksenteossa perheen sisällä sekä yhteiskunnassa yleisesti (esim. Ariza 2000a 39). Kokemus vastuunotosta ja yksin selviämisestä saattaa vaikuttaa myönteisesti näiden naisten omiin suunnitelmiin lähteä kauemmas työtä etsimään. Miehen siirtolaiseksi lähdön on toisaalta katsottu myös lujittavan laajaa perhekäsitystä, yhdistävän naista esimerkiksi puolisonsa perheeseen tämän poissa ollessa ja supistavan näin naisen toimintamahdollisuuksia usein entisestään, kuten María Eugenia D'Aubeterre Buznego esittää tutkimuksessaan eräästä meksikolaisesta maaseutuyhteisöstä (D'Aubeterre Buznego 2000, 71–75, 82).

Naisten siirtolaisuuden vaikutuksia kotiin jääviin lapsiin on myös tutkittu. Marina Ariza mainitsee tässä yhteydessä E. Clarken jo 1960-luvulla julkaiseman tutkimuksen jamaikalaisten naisten siirtolaisuuden seurauksista kotiin jääneiden lasten sosialisatioprosessissa (Clarke 1966; ref. Ariza 2000a, 39). Tutkimukset naistyövoimaa lähettävistä yhteisöistä esimerkiksi Filippiineillä ovat tuoneet esiin, että siirtolaisäitien lapset sopeutuvat tilanteeseen parhaiten silloin, kun heille jää pysyvä huolehtija, he säilyttävät äiteihinsä jatkuvan yhteyden ja heidän äitiensä panokset ja uhraukset tunnustetaan selkeästi niin yksilöllisellä kuin yhteiskunnallisellakin tasolla (Salazar Parreñas 2002, 39–55). Laura Vidal Fernández ym. puolestaan tuovat erään meksikolaisen yhteisön naisasukkaiden Yhdysvaltoihin suuntautuvaa kausisiirtolaisuutta tarkastelevassa tutkimuksessaan esiin, kuinka siirtolaisnaiset itse kokivat oman siirtolaisuutensa voimakkaimpina negatiivisina seurauksina erityisesti teini-ikään ehtineiden lastensa riskikäyttäytymisen (myös Hondagneu-Sotelo & Avila 1997, 561-562) sekä puolisoitensa uskottomuuden ja lisääntyneen alkoholinkäytön. (Vidal Fernández ym. 2002, 50.)

Naisten siirtolaisuuden mahdollinen vapauttava vaikutus naisen asemaan on usein linkitetty juuri kodin ulkopuoliseen palkkatyöhön, mutta siirtolaisuus dynaamisena ja monimuotoisena ilmiönä on näyttäytynyt mahdollisena muutosvoimana itsessäänkin. (Ariza 2000a, 41, 48–49.) Kaikenlaiset siirtolaisuuden kautta hahmottuvat vapautuksen visiot voidaan monen tutkijan mielestä kuitenkin heittää suoraan yli laidan. Naisten siirtolaisuus on nähty päinvastoin yhtenä alistavana lisätekijänä, heti sukupuolen, etnisyyden ja sosiaaliluokan jälkeen (Lenz & Schwenken 2002, 147; Hondagneu-Sotelo 2001, 206; Castillo 2001, 34; Morokvasic 1983; ref. Ariza 2000b, 48). Annie Phizacklea on esittänyt naissiirtolaisen kantavan sukupuolen, työläisen ja siirtolaisen kolminaista taakkaa (Phizacklea 1983, 11; ref. Westwood & Phizacklea 2000, 105–106), ja Mirjana Morokvasic (1983) on pitänyt kaikkien emansipatoristen oletusten liittämistä naisten työhakuiseen siirtolaisuuteen lähinnä vain modernisaation paradigmaan hyvin istuvana evolutionismina (ref. Ariza 2004, 417). Epävirallisia keinoja käyttävää naisten kansainvälistä siirtolaisuutta tarkasteltaessa yllä lainattuihin listoihin voisi vielä lisätä virallisen siirtolaisstatuksen puuttumisesta aiheutuvan alisteisen aseman (myös Hondagneu-Sotelo 2001, 206). On myös harhaanjohtavaa väittää, että naisten lisääntynyt siirtolaisuus itsessään olisi merkki naisten lisääntyneestä vapaasta ja

itsenäisestä liikkumisesta, kun se monessa tapauksessa on pikemminkin pakotettu selviytymiskeino (Erel ym. 2003, 14; Westwood & Phizacklea 2000, 4).

2.3 Epävirallisia keinoja käyttävä naisten kansainvälinen siirtolaisuus

Epävirallisia keinoja käyttävää kansainvälistä siirtolaisuutta on tutkittu usein yhdessä virallisia keinoja käyttävän siirtolaisuuden kanssa, eikä teorioissa ja tutkimuksissa aina erotella sitä, liikkuvatko siirtolaiset laillisesti vai laittomasti (poikkeuksena tästä esim. Donato & Kanaiaupuni 2000). Epävirallisia keinoja käyttävään siirtolaisuuteen keskittyneessä tutkimuksessa on tarkasteltu siirtolaisten oikeuksia niin matkan varrella kuin vastaanottavassa yhteisössäkin (esim. Esparcia Gómez 2002; Bustamante 2001) sekä toisaalta valtioiden mahdollisuuksia rajoittaa ja kontrolloida ei-toivottuja siirtolaisvirtoja (esim. Papademetriou 2005; Massey ym. 1997; Väyrynen 2002; 2003). Tutkimuksessa on keskitytty myös siirtolaisten kohtaamiin vaaroihin, väkivaltaan ja hyväksikäyttöön erityisesti rajanylitystilanteissa (esim. Vargas, 20002; Villaseñor Roca 2002; Moreno Mena 2002; López Castro 2002; IOM 2004) sekä siirtolaisuuteen liittyviin terveysriskeihin, kuten sukupuoliterveyteen (esim. Bronfman ym. 2001; Mora 2002). Siirtolaisten verkostoteoriaan ja samoin institutionaaliseen teoriaan pohjaavat tutkimukset ovat usein tarkastelleet juuri epävirallista siirtolaisuutta, sillä verkostot näyttävät tärkeinä erityisesti silloin, kun matkustetaan tai työllistytään epävirallisilla keinoilla (esim. Woo Morales 2001a; 2001b; Hondagneu-Sotelo 2001; 2003).

Epävirallisia tai laittomia keinoja käyttävä siirtolainen matkustaa yleensä: 1) ilman mitään todistuksia henkilöllisyydestään, jotka saatetaan jättää kotiin sen pelossa, että ne katoavat tai ne varastetaan matkalla; 2) mukanaan passi tai muu henkilöllisyystodistus, muttei mitään virallista lupaa oleskella maassa; 3) väärennetyillä henkilöllisyystodistuksilla, ilman lupaa olla maassa; 4) väärennetyllä oleskeluluvalla (esim. turistiviisumi), mukana aito tai väärennetty henkilöllisyystodistus; 5) aidolla oleskeluluvalla, jota ei umpeutumisen jälkeen uusita¹⁸. Epävirallisilla keinoilla työllistyvä siirtolainen työskentelee ilman työ lupaa, usein myös

¹⁸ Luettelo on omani. Määritelmistä lisää myös Hondagneu-Sotelo 2001, 210 ja Papademetriou 2005.

työmarkkinoiden epävirallisella sektorilla¹⁹ oleskellen maassa laillisesti tai laittomasti. Epävirallisin keinoin matkustavan tai työllistyvän siirtolaisen tilanteessa tiivistyy lain ulkopuolella eläminen, työn ja liikkumisen kriminalisaatio sekä sosiaalisten oikeuksien puuttuminen. Heidän olemassaolonsa tietyn poliittisen ja kansallisvaltion alueen sisällä on kiellettyä ja he elävät jatkuvassa kiinnijäämisen pelossa. (Hondagneu-Sotelo 2001, 210.)

Amerikan mantereella naiset työllistyvät epävirallisesti miehiä helpommin urbaaneilla alueilla erityisesti talouden ja työmarkkinoiden epävirallisen sektorin töihin, kuten katumyyjiksi. Tämä eroaa esimerkiksi eteläisen Afrikan tai Lähi-idän tilanteista, joissa miehet hallitsevat urbaaneihin keskuksiin suuntautuvaa kansainvälistä siirtolaisvirtaa työskennellen raskaan teollisuuden palveluksessa, kaivoksilla tai öljykentillä (Domosh & Seager 2001, 12; Lenz & Schwenken 2002, 155). Epävirallisin keinoin työllistyvien siirtolaisten, niin naisten kuin miestenkin laitton työmarkkina-asema tekee heistä usein haluttua työvoimaa (Hondagneu-Sotelo 2001, 208). He eivät voi valittaa, ja työn saanti etenkin siirtolaisuuden alkuvaiheissa on kuitenkin usein niin kiven takana, että he sinnittelevät mahdottomissakin olosuhteissa voidakseen pitää työpaikkansa.

Maailmanlaajuisesti suurin osa epävirallisesti palkatuista nissiirtolaisista sijoittuu tutkimusten mukaan tehtaisiin²⁰, katumyyjiksi, kotiapulaisiksi tai prostituoiduiksi (Hondagneu-Sotelo 2001, 206; Domosh & Seager 2001, 132; Lenz & Schwenken 2002, 154; Woo & Moreno Mena 2002, 108; Woo Morales 2001, 87). Usein ulkomaisessa tai monikansallisessa omistuksessa olevat tehtaat suosivat naistyövoimaa, koska naisten katsotaan olevan näppäräsormisempia, tunnollisempia ja vähempään tyytyviä työntekijöitä. Hania Zlotnik kirjoittaa naisten työhön liittyvän siirtolaisuuden lisääntyneen aina 1970-luvulta alkaen

¹⁹ Ofelia Woo Morales siteeraa väitöskirjassaan Alejandro Portesin informaalin eli epävirallisen talouden määritelmää (Portes 1995, 184, 220; ref. Woo Morales 2001, 87). Woo Moralesin ja Portesin mukaan epävirallisen sektorin töiksi voidaan ajatella muun muassa palkattomat kotitaloustyöt ja kaikki sellainen palkattu työ, joka on virallisten säästösten ulkopuolella ja johon ei liity oikeutta sosiaalietuihin ja sosiaaliturvaan. Epävirallinen ja virallinen sektori eivät eroa sen suhteen mitä ne tuottavat, vaan nimenomaan siinä, miten palveluita tai tavaroita tuotetaan. Sektorien välille ei voida vetää selkeää rajaa, koska epävirallisen sektorin ominaisuudet vaihtelevat ajan ja paikan vaihtuessa ja ovat riippuvaisia jokaisen valtion ja kansalaisyhteiskunnan (esp. sociedad civil) välisestä suhteesta.

²⁰ Latinalaisen Amerikan ja Yhdysvaltojen kontekstissa valtaosa heistä työskentelee Yhdysvaltain ja Meksikon välisen rajan molemmiin puolin ja Keski-Amerikan valtioihin sijoittuvan maquiladora-teollisuuden palveluksessa (maquilar=koota). Maquiladora-tehtaiden omistus on Yhdysvalloissa, mutta tuotteiden kokoamiseen käytetään ulkomaista, halpaa ja pääosin naisista muodostuvaa työvoimaa. Myös tehtaissa työskenteleviin naisiin viitataan sanalla ”maquiladoras”. Tämä on yksi esimerkki siitä, miten kansainvälinen siirtolaisuus tuottaa uusia sosiaalisia käytäntöjä ja niitä kuvaavia käsitteitä.

osittain juuri tällaisten kokoamislaitosten (manufacturing activities) muodostumisen johdosta niin sanotuille vientituotteiden valmistusalueille (export processing zones) (Zlotnik 2000, 198), joista käytetään myös nimitystä vapaan tuotannon alueet (free production zones) (esim. Lenz & Schwenken 2002, 152). Tämä on kasvattanut kansainvälisen siirtolaisuuden lisäksi myös maiden sisäistä muuttoliikettä. Hania Zlotnik näkee näiden alueiden osaltaan tarjoavan työtä kouluttamattomille naisille, joiden mahdollisuudet työmarkkinoilla muuten olisivat heikot. Työolot alueilla eivät kuitenkaan ole omiaan mahdollistamaan taloudellista nousua tai ammatillista kehitystä. Ylenemismahdollisuuksien olemattomuus ja naimisiin menneiden tai raskaaksi tulleiden työntekijöiden yleinen erottamisen käytäntö vihjaavat siitä, että naisten keskimääräinen työura niillä jää muutamaan vuoteen. (Zlotnik 2000, 198.)

Kotiapulaisten kysyntä on viimeisen kymmenen vuoden aikana lisääntynyt koko maailmassa dramaattisesti, ja myös tämä on näkynyt naisten kasvavana osallistumisen kansainvälisiin siirtolaisvirtoihin (Phizacklea 2003, 89; Zlotnik 2000, 200). Kotiapulaiseksi työllistyminen on naisille helpohko tie työllistymiseen juuri työsuhteen yksityisen luonteen takia. Jos siirtolaisnainen työskentelee vain yhdessä perheessä ja myös asuu perheen luona, on hänen tilanteensa kuitenkin helposti riippuvainen, eristetty ja haavoittuvainen. (Domosh & Seager 2001, 133; Hondagneu-Sotelo 2001, 205–231.) Siirtolaisnaiset työllistyvät yhä enemmän myös hoiva-alalle niin kehitysvammaisten tai vanhusten hoitolaitoksiin (Glenn 1992; ref. Hondagneu-Sotelo 2001, 207), kuin ihmisten koteihinkin²¹. Eri puolilla maailmaa usein epävirallisin keinoin työskentelevät siirtolaisnaiset tekevät jatkuvasti kasvavan määrän myös kotona tapahtuvasta lasten ja vanhusten hoivatyöstä vapauttaen näin paikalliset naiset (ja miehet) henkilökohtaista urakehitystä vaikeuttavasta palkkatyön ja kotityön ”kaksoistaakasta” (second shift) (esim. Oso 2003, 207, 213; Westwood & Phizacklea 2000, 133). Tällainen kehitys näyttää liittyvän edellä esitellyn duaalin työmarkkinateorian olettamuksiin sellaisten työntekijöiden kysynnästä, jotka tekevät työn, jota paikalliset eivät voi tai halua tehdä. Tilanne liittyy samoin kumulatiivisen kausaation teorian näkemyksiin työstä, joka on aiemman siirtolaisuuden kautta jo ”siirtolaistunut”.

²¹ Saskia Sassenin on tähän liittyen käyttänyt siirtolaisnaisiin viittaava *serving classes*- käsite (Sassen 2003, 64).

3 KESKUSTELU, KÄSITTEET JA TUTKIJAN ASEMA

3.1 Liikkuva elämä: keskustelu transnationaalista

Transnationaalinen tai transnationalismi (esp. transnacionalismo, transnacional; eng. transnationalism) käsitteellä viitataan tässä siirtolaisia lähettävien maiden ja vastaanottavissa yhteiskunnissa asuvien siirtolaisten välisiin yhteyksiin (esimerkiksi rahavirtoihin, puhelinkeskusteluihin sekä tiedon ja kokemusten jakoon) sekä yleisesti ottaen niihin sosiaalisiin ja institutionaalisiin linkkeihin, joita kansainvälinen siirtolaisuus maiden rajat ylittäen muodostaa. Transnationalismista puhuttaessa viitataan siis yksinkertaisimmillaan kirjajaan joukkoon kaikkea sitä taloudellista, sosiaalista, materiaalista, uskonnollista ja kulttuurista yhteydenpitoa, jota kansainvälinen siirtolainen harjoittaa lähtömaahan jääneen perheensä, sukunsa, ystäviensä ja ylipäättään oman lähettävän yhteisönsä kanssa. Merkittävää tässä yhteydenpidossa on nimenomaan se, että se muodostuu ja sitä ylläpidetään maantieteellisistä rajoista ja usein valtavistakin etäisyyksistä huolimatta. Samalla yhteydenpito motivoi ja mahdollistaa uutta siirtolaisuutta, kuten siirtolaisuuden verkostoteorian ja kumulatiivisen kausaation teorian oletukset ovat nostaneet esiin. (Forsander, 2001, 50; Phizackela 2003, 79–81; Basch ym. 1995,6; ref. D’Aubeterre Buznego 2000, 65.)

Transnationalismi liittyy käsitteenä samalla niin sanottuun uuteen siirtolaisuuteen, jota ei enää voida sijoittaa selkeästi lähettävään yhteisöön ja pysyvään vastaanottavaan yhteisöön sekä näiden kahden välillä vallitsevaan liikkeeseen. Transnationaalinen siirtolaisuus on pikemminkin monitasoisia liikkeitä useaan suuntaan, jotka liittyvät eri tavoin erilaisiin henkilökohtaisen ja työelämän vaiheisiin (Lenz & Schwenken 2002, 170; Morokvasic 2003, 114–115). Ofelia Woo ja José Moreno Mena puhuvat transnationaalisen liikkumisen yhteydessä ”transnationaalista sosiaalisista tiloista” (esp. espacio transnacional), joita luovat transnationaalien perheiden (perhe, jonka jäseniä asuu ja työskentelee useammassa maassa) lisäksi binationaaliset perheet (jotka koostuvat yhtäältä epävirallisia keinoja käyttävistä siirtolaisista ja toisaalta vastaanottajamaan kansalaisista tai maassa laillisesti oleskelevista siirtolaisista) (Woo & Moreno Mena 2002, 110–111)²². Transnationalismiin on myös liitetty

²² Transnationaalista sosiaalisista tiloista ovat kirjoittaneet myös esimerkiksi Pries 2002, 2 sekä Gutiérrez Rodríguez 1999; ref. Lenz & Schwenken 2002, 170.

käsite ”kolmas tila”. Se on ymmärretty tilana kahden maantieteellisen paikan välissä, ja siinä yhdistyvät monenlaiset elämäkokemukset ja todellisuudet, jotka ylittävät siellä tai täällä elämisen perinteisen logiikan. (Bhabha 1993; ref. Lenz & Schwenken 2002, 170.)

Ludger Pries puhuu transnationaaliin liikkumiseen liittyen myös transmigraatiosta, transsiirtolaisuudesta (esp. *transmigración*). Priesin mukaan elämme taloudellisen ja kulttuurisen globalisaation maailmassa, jossa kukoistavat uusi kommunikaatioteknologia sekä nopeat ja suhteellisen halvat tavat matkustaa pitkiäkin välimatkoja. Nämä yhdistyvät kuitenkin yleiseen negatiivisesti latautuneeseen ja epäluuloiseen asenteeseen siirtolaisuutta ja siirtolaisia kohtaan. Tällaisessa maailmassa muodostuu tarve ja ilmapiiri siirtolaisuudelle, joka on jatkuvaa liikettä ja sellaisena selviytymiskeino, elämäntapa, *conditio humana*. (Pries 2002, 1, 4–5.)²³

Transnationaalin käsitettä on kritisoitu siitä, että se keskittyy liikaa kansallisen (nation) ulottuvuuteen, jolloin helposti unohdetaan sellaiset siirtolaisuuteen ja liikkuvuuteen vaikuttavat ominaisuudet kuin esimerkiksi luokka ja sukupuoli (Morokvasic 2003, 101–133). Koska transnationaali pääoma liittyy keskeisesti pääsyyn maailmanlaajuisen, globaalin informaatioteknologian käyttäjäksi, ei sitä myöskään voida pitää kaikille avoimena strategiana (Phizackela 2003, 79–81). Transnationaalille elämäntavalle ja liikkumiselle on useiden ihmisten kohdalla hyvin konkreettiset rajoituksensa, kuten myös tämän tutkimuksen aihepiiri osoittaa (myös Hondagneu-Sotelo & Avila 1997, 550).

3.2 Liikkumisen rajat: keskustelu laittomista

Laitonta siirtolaista voidaan pitää määritelmänä monessa suhteessa vähintäänkin ongelmallisena (esim. ILO s.a. Booklet 1, 23). On selvää, että väärennetyillä henkilöllisyystodistuksilla matkustava rikkoo säädöksiä. Samoin tällaiseen siirtolaisuuteen liittyy ihmissalakuljetusta sekä erilaisten rikollisjärjestöjen toimintaa, jopa suoranaista ihmiskauppaa. Epävirallisia keinoja käyttävien siirtolaisten nimittäminen laittomiksi herättää

²³ Termi ”transsiirtolainen” (*transmigrante*) tarkoittaa meksikolaisessa siirtolaisuuskeskustelussa usein myös yksinkertaisesti siirtolaista, joka kulkee jonkin valtion tai useiden valtioiden läpi päästäkseen päämääränään olevan valtion alueelle. Tällaisia transsiirtolaisia ovat siis esimerkiksi Meksikon läpi kohti Yhdysvaltoja kulkevat kansainväliset siirtolaiset.

kuitenkin ajatuksen heidän suoranaisesta kuulumattomuudestaan kansainvälisten ihmisoikeuksien vaikutuspiiriin, ikään kuin he olisivat laittomia ihmisinä.

Kun ilman asianmukaisia papereita matkustavat tai työskentelevät siirtolaiset nimetään julkisessa keskustelussa, käytännöissä ja tutkimuksessa laittomiksi, heitä kohdellaan tunkeutujina, ulkopuolisina ja rikollisina, eikä heidän oleteta juuri omaavan oikeuksia sen valtion alueella, jossa he liikkuvat tai työskentelevät. Heidät suljetaan vankilamaisiin laitoksiin, ja heidän kanssaan tehtävään työhön kuuluvat vartijat, usein enemmän tai vähemmän epäinhimilliset ruumiintarkastukset, tavaroiden ja omaisuuden haltuunotto, muurit, aidat ja kalterit. He näyttäytyvät valtaväestölle vieraana ja pelottavana ryhmänä. Matkallaan ja määränpäässä he ovat lainsuojattomia, he tekevät töitä rikollisesti ja heiltä kielletään sosiaalinen status ja oikeudet (Hondagneu-Sotelo 2001, 210).

On aiheellista kysyä, tulisiko tässä yhteydessä alle minimipalkkaa maksavia, työntekijöiltään oikeudet sosiaaliseen ja terveydelliseen turvaan riittäviä työnantajia pitää rikollisina (Vargas 2002, 37; Hondagneu-Sotelo 2001, 208). Vai ovatko todellisia rikollisia lopulta näiden työnantajien laittomia toimia sormiensa läpi katsovat hallitukset (Vargas 2002, 37)? Osoitettua olisi kuitenkin puhua esimerkiksi laittomin tai epävirallisin keinoin matkustavista siirtolaisista tai laittomasti palkatuista siirtotyöläisistä. Oikeampaa olisi siis puhua toiminnan luonteesta, ihmisistä, jotka ovat tehneet laittomaksi katsotun teon. Laittomasti palkattu siirtotyöläinen korostaa ilmaisuna puolestaan tasapuolisemmin sitä, että kyseessä on niin työntekijän kuin hänen palkkaajansakin rikkomus.

Yleisesti voidaan todeta rajoittavien siirtolaislakien ja -käytäntöjen olevan varsin tehottomia pysäyttämään tai vähentämään ei-toivottuja siirtolaisvirtoja; ne vain lisäävät epävirallisia keinoja käyttävien siirtolaisten määrää (Phizacklea 2003, 89; ILO s.a. Booklet 1, 23). Raimo Väyrynen (2003, 168–175) kirjoittaa yksinkertaisesti, että mitä korkeamman kynnyksen kansalliset rajat muodostavat, sitä todennäköisempää on laittomien keinojen käyttö siirtolaisuusprosessissa. Jos siirtolaisen on mahdotonta päästä maahan laillisesti, hänen ainoa vaihtoehtonsa on yrittää sitä lakia kiertäen. Järjestäytyntä rikollisuutta ei kuitenkaan välttämättä ole se, että meksikolainen kuorma-autoilija tuo lastinsa mukana keskiamerikkalaisia työläisiä Yhdysvaltain työmarkkinoiden halvaksi ja lainsuojattomaksi

työvoimaksi, ei työläisten kuin sen enempää rekkakuskinkaan kohdalla. Suurinta osaa laittomasti työskentelevistä siirtolaisista ei ole edes salakuljetettu maahan, ja kaiken kaikkiaan suuri osa ihmisten salakuljetukseen liittyvästä rikollisuudesta on suhteellisen löyhästi järjestäytyntä. Suuri osa kansainvälisestä laittomin keinoin toteutettavasta siirtolaisuudesta syntyy pikemminkin tilanteesta, jossa laillisella viisumilla maahan saapunut henkilö ei palaakaan sen umpeuduttua takaisin kotimaahansa.

Kansainvälisestä epävirallisoin keinoin toteutettavasta siirtolaisuudesta puhuttaessa myös termit ihmissalakuljetus ja ihmiskauppa sekoittuvat helposti, ja niihin on tärkeää tässäkin yhteydessä luoda selvennystä. Ihmisten salakuljetukseen viitataan englanninkielisellä termillä smuggling (esp. tráfico de personas), ja sellaisena voidaan pitää ihmisen viemistä maksua vastaan jonkin kansainvälisen rajan yli, yhden kansallisvaltion alueelta toiselle. Ihmiskaupasta puhuttaessa sen sijaan käytetään englanninkielisessä keskustelussa termiä trafficking (esp. trata de personas). Siihen liittyy (usein salakuljetuksen lisäksi) se, että kuljetettu henkilö hyödyttää ihmiskaupan harjoittajaa ja hänen kumppaneitaan taloudellisesti vielä kohteessa menettäen samalla henkilökohtaisen autonomiansa ja liikkumisen vapautensa usein varsin määrittelemättömäksi ajaksi. Ihmiskauppaan liittyy eri vaiheissa myös huiputusta, valehtelua, kiristystä ja uhkailua. Terminä ihmiskauppa ei salakuljetuksesta poiketen välttämättä pidä sisällään kansainvälisen rajan ylitystä. Esimerkkeinä ihmiskaupasta voidaan mainita henkilön orjuuttaminen esimerkiksi kurjien työolosuhteiden ja mitättömän palkan avulla, passin tai muiden henkilöllisyystodistusten takavarikoiminen, henkilön orjuuttaminen velanmaksua vastaan tai ihmisen palkkaaminen klubitanssijaksi ja paikan päällä hänen pakottamisensa prostituutioon. (César Núñez, Sin Fronteras -järjestön työntekijä, haastattelu 14.11.2003; Väyrynen 2002; IOM 2003b; ILO s.a. Booklet 1, 26–28; ILO s.a. Booklet 6, 12–13.)

Kansainvälisen epävirallisia keinoja käyttävän siirtolaisuuden ja kansainvälisen ihmiskaupan yhdistäminen ja sekoittaminen ei ole mitenkään ongelmatonta, sillä se saa aikaan siirtolaisuuden ja sen toimijoiden yksinkertaistavaa ja virheellistä yhdistämistä kansainväliseen rikollisuuteen. Tällaisesta lähtökohdasta suunnitellut siirtolaislakien, rajavalvonnan ja viranomaistoimien tiukennukset saattavat usein vaikuttaa nimenomaan tarkoituksensa vastaisesti, sillä virallisoin tai epävirallisinkin keinoin toteutettavan suhteellisen itsenäisen siirtolaisuuden vaikeutumisen myötä kansainvälisen ihmiskaupan verkostot vain

voimistuvat. (ILO s.a. Booklet 1, 26–28; ILO s.a. Booklet 6, 12–13.) Ratna Kapur huomauttaa myös, että erityisesti naisten kansainvälisessä siirtolaisuudessa on tärkeää olla suoraviivaisesti yhdistämättä kansainvälistä epävirallisia keinoja käyttävää siirtolaisuutta kansainväliseen ihmiskaupaan. Se johtaa helposti ajatteluun, jonka mukaan nainen kaipaa jatkuvaa miehen tai valtion suojelua, eikä hänellä tulisi olla vapautta liikkumiseen tai elinkeinon harjoittamiseen haluamallaan tavalla. (Kapur 2002; ref. ILO s.a. Booklet 1, 27.)²⁴

Laura Agustínin (2003) mukaan kansainvälisen siirtolaisuuden ja ihmiskaupan ympärillä käytävässä keskustelussa naissiirtolaiset ja erityisesti seksityötä tekevät siirtolaisnaiset näyttäytyvät usein pelkästään suojelua kaipaavina, avuttomina uhreina, joiden olisi oikeastaan parempi pysyä kotona kuin lähteä sieltä ja hankkiutua ongelmiin. Keskustelussa usein myös ajatellaan siirtolaisuuden aiheuttamien ongelmien jollakin tapaa merkitsevän naiset ja piinavan heitä lopun elämäänsä, samaan aikaan kun miesten oletetaan selviytyvän siirtolaisuuteen kuuluvan matkan ja itse siirtolaisuuden aiheuttamista vastoinkäymisistä rutiininomaisesti. Agustín painottaa kirjoituksissaan, että mikäli tutkimus ja keskustelu pyrkivät visioon, jossa köyhiä ei haluta tarkastella uhreina, niiden on kyettävä tunnustamaan, että sellaisiakin selviytymisstrategioita, jotka saattavat vaikuttaa vähemmän kiitollisilta, on mahdollista myös käyttää hyödyksi.²⁵

Laittomin keinoin toteutetun siirtolaisuuden laajuuden arvioiminen on jokseenkin mahdoton tehtävä. Oletettavasti epävirallisia keinoja käyttäviä siirtolaisia on maailmanlaajuisesti kymmeniä miljoonia. Interpol arvioi ihmissalakuljetuksen vuotuisesti liikevaihdoksi noin 30 miljardia dollaria. Se on huumeiden jälkeen suurin laitton rahavirta maailmassa ja sen osuus on jatkuvasti kasvamassa. Yhdysvaltain ulkoministeriö arvelee salakuljetettujen ihmisten (smuggled) vuotuiseksi kokonaismääräksi maailmassa noin 700 000 henkeä. Yhdysvaltoihin se arvioi tuotavan vuodessa 50 000 ihmiskaupan (trafficking) uhria, mikä tuntuu kuitenkin lukuna melko pieneltä. (Väyrynen 2003, 174–175; Calloni 2002, 187.) Kuten Mirjana

²⁴ Kapurin mukaan yhtä lailla ongelmallista on vetää yhtäläisyysmerkit ihmiskaupan ja prostituution välille, sillä se johtaa ihmiskaupan vastaisten toimien yksiselitteiseen suuntaamiseen prostituution vastaisiksi toimiksi. Kaikkia ihmiskaupan uhreja ei kuitenkaan pakoteta prostituutioon, eivätkä kaikki prostituoidut ole ihmiskaupan uhreja. (Kapur 2002; ref. ILO s.a. Booklet 1, 27.)

²⁵ Korostettakoon tässä, että todellista ihmiskauppaa harjoittava järjestäytynyt kansainvälinen rikollisuus on tosiasia ja monien arvioiden mukaan jatkuvassa kasvussa eikä sen aiheuttamaa inhimillistä kärsimystä tule missään nimessä vähäksyä. Aiheesta tarkemmin esim. Väyrynen 2002, 2003b; IOM 2003b; Bales 2002; ILO s.a. Booklet 6.

Morokvasic (2003, 124) huomauttaa, ihmisten kauppamisesta (trafficking) saa suuremman hyödyn kuin huumeiden tai aseiden kauppamisesta, koska ihmiset edustavat pitempiaikaista kiristyksen ja hyödyn mahdollisuutta.²⁶

Espanjan- ja englanninkielisessä keskustelussa laittoman käsitteen korvaa usein ilmaus ”dokumentiton” (indocumentado/a; undocumented). Laittomia keinoja käyttäviin siirtolaisiin viitataan espanjankielisessä keskustelussa myös ilmauksella sin papeles, ilman papereita (=henkilöpapereita). Samaa ilmausta, sans papier, käytetään myös ranskankielisessä keskustelussa. Vaikka rikollisuuteen viittaavien termien käytön voisi tässä yhteydessä käsittää myös niiden ongelmallisuuden alleviivaamisena, käytän tässä tutkimuksessa laittoman siirtolaisuuden ja laittoman siirtolaisen sijaan muita ilmaisuja, kuten epävirallinen tai epävirallisia tai laittomia keinoja käyttävä siirtolaisuus. Siirtolaisasemille suljetuista siirtolaisista käytetään Meksikossa yleisesti termiä detenido/a, joka voidaan tässä yhteydessä suomentaa pidätetyksi tai vangituksi²⁷. Verbi detener suomentuu myös sanoihin pysäyttää, seisauttaa, viivyttää, pidättää, estää ja kuvaa siten osuvasti tutkimaani epävirallisia keinoja käyttävän siirtolaisuuden vaihetta juuri sellaisena, usein ohimenevänä pysähdyksen, seisautuksen tai viivytyksen vaiheena siirtolaisuudessa, jonka ei tarvitse päättyä tähän.

²⁶ Eurooppaan on esimerkiksi Yhdysvalloista poiketen perinteisesti tultu hakemaan turvapaikkaa. Sen saaminen on kuitenkin viime vuosina tiukentunut miltei kaikissa Euroopan unionin maissa, ja tämä näkyy suoraan epävirallisia keinoja käyttävien siirtolaisten määrän tasaisena kasvuna. Kun 1990-luvun alussa Länsi-Eurooppaan arvioitiin tulleen noin 250 000 - 300 000 epävirallisia keinoja käyttänyttä siirtolaista vuodessa, tuli siirtolaisia vuosikymmenen lopussa alueelle vuodessa jo yli puoli miljoonaa. Euroopan unioni hyväksyi vuonna 2001 kehyssovimuksen, jossa on pyritty luomaan yhteiset kriteerit ihmiskaupalle ja siitä annettaville rangaistuksille (kyseeseen tulevat muun muassa siirtolaisten seksuaalinen riisto, siirtolaislasten rikollinen käyttö ja siirtolaisten värväminen laittomasti halpatyövoimaksi). Toistaiseksi EU- jäsenvaltiot eivät ole päässeet kattavaan yksimielisyyteen yhteisistä perusteista ihmisten salakuljettajien tuomitsemiseksi. Osa EU- jäsenmaista on kuitenkin ryhtynyt konkreettisiin toimiin perustamalla esimerkiksi laivastopartion, joka valvoo laittomia keinoja käyttävää siirtolaisliikennettä Välimerellä ja Kanarian saarten ympärillä. Mukana partiointissa ovat Espanjan, Portugalin, Italian ja Kreikan lisäksi Englanti ja Ranska. (Väyrynen 2003.) Epävirallisen kansainvälisen siirtolaisuuden ilmiötä on kriminalisoitu myös suomalaisessa keskustelussa (Väyrynen 2003, 169). Se yhdistetään tiiviisti kansainväliseen rikollisuuteen, ja sitä ”hallitsemaan” esitetään poliisivoimia ja sotilaita.

²⁷ Paikoitellen esiintyvän ”asegurado/a” termin lisäksi, joka ikäänkuin pehmeämpänä suomentuu mahdollisesti parhaiten sanalla ”turvattu”.

3.3 Keskustelun marginaalissa

Arja Jokinen ym. määrittelevät marginaalin tilallisena vertauskuvana, jolloin ollaan sivussa, reunalla, keskuksen ulkopuolella. Marginaalit eivät tällöin ole olemuksellisesti, essentiaalisesti syrjäisiä, vaan ne ovat syrjäisiä nimenomaan suhteessa keskuksiin. Keskusten ja marginaalien väliset suhteet ovat kuitenkin väistämättä valtasuhteita ja siten poliittisia suhteita.

Marginaalinen asema ei lankea yksilön osaksi pelkästään korkealentoisessa poliittisessa tai akateemisessa keskustelussa, vaan se on myös arjen jäsenyyksiä ja jäsenyyksiä, ja siihen kytkeytyvät hyvin monin tavoin erilaiset kulttuuriset, materiaaliset ja poliittiset ulottuvuudet. Jokinen ym. käyttävät vastapuheen käsitettä viitatessaan siihen ääneen, jolla marginaaleihin sijoittuneet tai sijoitetut ihmiset pyrkivät kyseenalaistamaan heihin kohdistuvia määritelmiä, kieltämään ne tai muuttamaan ne toisenlaisiksi. (Jokinen ym. 2004, 9-12.) Kirsi Juhila määrittelee vastapuheen olevan samalla myös jotakin, joka on vakiintuneiden kategorioiden kyseenalaistamisen mielessä läsnä oikeastaan kaikessa toiminnassa, jossa ihmiset pohtivat omaa identiteettiään (Juhila 2004, 29).

Riitta Granfelt on kirjoittanut ”marginalisaation käsitteen soveltuvan hyvin ihmisten kokemuksiin ja elämän merkityksiin kohdistuvan tutkimuksen näkökulmaksi, sillä sen alle asettuvat sivullisuuden, huono-osaisuuden, erilaisuuden ja toiseuden kysymykset, eikä se kadota myöskään sosiaalis-taloudellisen huono-osaisuuden perspektiiviä” (Granfelt 1999, 21). Tämän tutkimuksen siirtolaisnaiset ovat epävirallisen kansainvälisen siirtolaisuuden toimijoina monella tapaa marginaalisessa asemassa suhteessa heitä ympäröiviin yhteiskuntiin (esim. ILO s.a. Booklet 1, 13–17)²⁸. He ovat köyhiä, siirtolaisia, ulkomaalaisia, he ovat laittomin keinoin matkustavia ja/tai työskenteleviä, he ovat naisia, ja he ovat siirtolaisuuden yrityksessään epäonnistuneita ja kiinniotettuja, jolloin he joutuvat marginaaliin myös epävirallisessa siirtolaisuudessa, sen tutkimuksessa ja siihen liittyvässä keskustelussa. Haastattelemieni siirtolaisnaisten puheenvuoroissa marginalisaatio näyttäytyy mahdollisuuksien vähyytenä, köyhyytenä, epäonnistuneena epävirallisen siirtolaisuuden yrityksenä, kiinnijäämisenä ja karkotetuksi tulemisena ja siten, että kotiin joudutaan palaamaan tyhjin käsin.

²⁸ Tutkimuksissaan asunottomista ja asuntoloissa elävistä naisista Riitta Granfelt on käyttänyt moninkertaisen marginaalin käsitettä (Granfelt 1998; 1999, 23).

Jokaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun ja määritelmien muokkaukseen liittyy valta keskeisellä tavalla eikä merkityksetöntä tällöin ole se, ketkä tai mitkä ryhmät voivat osallistua määrittelyistä käytäviin kamppailuihin. Näissä kamppailuissa menestyvät ne, jotka saavat äänensä helposti kuuluville ja joita kuunnellaan. Harvoin nämä ihmiset esimerkiksi epävirallisessa kansainvälisessä siirtolaisuudessa ovat itse siirtolaisia - tai edes niitä, jotka tekevät suoraan ja lähimmin töitä heidän kanssaan. ”Marginaaleista puhuttaessa kun käy helposti niin, että jotkut joutuvat vaikenemaan – usein juuri ne ihmiset, joiden katsotaan kuuluvan marginaaliin” (Jokinen ym. 2004, 9). Epävirallisin keinoin matkustavat ja työskentelevät siirtolaiset jäävät helposti aiheesta käydyn yhteiskunnallisen keskustelun ja polemiikin kuten koko yhteiskunnan marginaaliin ilman virallisia dokumentteja ja statusta. Heistä tulee ihmisiä ilman ääntä.

Tässä tutkimuksessa olen halunnut suunnata tarkasteluani siihen, mitä tapaamani ja haastatteleman siirtolaisnaiset ovat minulle oman näkökulmansa ja kokemuksensa kautta puhuneet. Työn tarkoituksena on osaltaan toimia väylänä naisten puheenvuoroille, ja tutkimukseni motiivi sivuaa keskusteluvallan palauttamista näille ihmisille, vastapuheen kuulluksi tulemisen mahdollistumista aiheen ympärillä käytävässä keskustelussa. Ilmiöiden marginaalisuutta tarkastellessa kohtaa väistämättä paradoksin, jossa jonkin ryhmän nimeäminen marginaaliseksi lyö jo osaltaan siihen tuon leiman (Jokinen ym. 2004, 15; Granfelt 2000, 113). Siksi on marginalisoivien käytäntöjen ja tilanteiden tunnistamisen ja huomioimisen lisäksi keskeistä myös kyseenalaistaa näitä käytäntöjä ja ajattelutapoja, jolloin marginaalien näkeminen luonnollisina käy mahdottomaksi. Katsomisen ja osoittelun sijaan tutkimuksen lähtökohdaksi tulisi tällöin ottaa kuunteleminen. (Jokinen ym. 2004, 15–19; Erel ym. 2003, 19.)

3.5 Tutkijan ja kirjoittajan positio

Tutkimusprosessin aikana lukemani tekstit, tutkimukset ja teoriat ovat herättäneet mielikuvia ja ajatuskulkuja ja ne ovat näin osaltaan vaikuttaneet siihen, mitä olen aineistostani löytänyt ja mihin olen erityisesti kiinnittänyt huomiota. Koska koko prosessi kuitenkin lähti liikkeelle mahdollisuudesta haastatella Mexicon keskussiirtolaisasemalle suljettuja siirtolaisnaisia, ovat

naisten puheenvuorot se pohja, jolta koko myöhempi työ kokonaisuudessaan ponnistaa. Samalla heidän puheenvuoronsa ovat olleet se tausta, johon olen lukemaani siirtolaisuus- ja sosiaalityön tutkimusta ja teoriaa peilannut. Työ sisältää runsaasti lainauksia naisten haastatteluista, sillä tarkoitukseni on ollut tuoda heidät mahdollisimman läsnä oleviksi myös lopulliseen tekstiin.

Keskussiirtolaisaseman haastattelutilanteissa olin toisen kulttuurin edustaja ja puhuin espanjaa vieraana kielenä. Se, että olin monella tapaa täysin ulkopuolinen, on osaltaan oletettavasti myös helpottanut keskusasemalla suljettuina olleiden naisten puhetta. Olin naisten luona heidän omalla alueellaan, olin kiinnostunut heidän kokemuksistaan ja mielipiteistään, kuuntelin heitä, eikä minulla ollut kiire minnekään. Menettelyni erosi varmasti useiden siirtolaisasemilla toimivien virkailijoiden ja työntekijöiden lähestymistavasta, joiden lukuisiin kyselyihin vastaamisessa moni naisista oli jo kouliintunutkin. Ulkopuolisuuteni on toisaalta myös mahdollisesti avannut omia silmiäni näkemään ja korviani kuulemaan sellaista, mihin paikallinen tarkastelija ei välttämättä kiinnittäisi huomiota. Olin suhteessa haastateltaviini kuitenkin monella tapaa erilaisessa asemassa vaaleana eurooppalaisena ulkomaalaisena. En voi väittää, että minulla lopulta olisi ollut edes aavistus siitä, miltä tuntuu olla suljettuna asemalle, kun joka iltapäivä haastattelujen jälkeen pääsin sieltä pois.

Monia asioita on eittämättä myös jäänyt kulttuuristen ja kielellisten erojen ja muiden verhojen taakse. Tämä on yleistä vieraita kulttuureja tutkittaessa, ja samalla se on myös sosiaalityön tutkimuksessa tuttu ilmiö. Tutkimuskohteen kulttuurinen, kielellinen, sosiaalinen tai muu vieraus on käsittääkseni vain hyväksyttävä, sillä muutoin itselle vieraiden, toisenlaisten todellisuuksien tarkasteleminen kävisi mahdottomaksi. Etukäteen selvä kulttuurinen tai muu ulkopuolisuus saattaa toisaalta myös poistaa tehokkaasti katteettomia oletuksia ja ajatuksia ymmärryksen tasoista ja mahdollisuuksista. Oma positio on silti pidettävä mielessä ja raportoitava kaikkeen tutkimuksesta kirjoitettuun. Tutkija ja kirjoittaja on aina mukana, sisällä omassa tekstissään, ja tutkimuksen ajasta ja paikasta riippumatta on muistettava suhtautua tietyllä varauksella siihen, mitä tutkija lopulta todella kykenee tavoittamaan tutkittavien ihmisten elämästä, kokemuksista, asenteista ja ajatuksista (Stanley & Wise 1993, 167–169; ref. Granfelt 2000, 102).

Työtä kirjoittaessani olen kokenut hyvin osuviksi Riitta Granfeltin käsitteet valon ja kurjuuden kertomus (Granfelt 1999, 35–36; 2000, 105). Sosiaalitutkimuksessa ja erityisesti sosiaalityön tutkimuksessa, jossa usein kirjoitetaan vaikeista ja ahdistavistakin asioista, kirjoittaminen jakautuu helposti tälle dikotomialle, jonka ääripäissä kurjuuden kertomus kuvittaa henkilönsä uhreiksi loputtoman pimeisiin ahdistuksen ja epätoivon syövereihin siinä, missä valon kertomus mielellään piirtäisi heidät kultaa hohtavina ja pystypäisinä, miltei erehtymättöminä sankareina. Myös naistutkimuksessa on kirjoitettu samantapaisen dikotomian ongelmasta (esim. Túñon 1997; ref. Castillo 2001, 35) eikä ajatus ole vieras nimenomaan naissiirtolaisuuden tutkimuksellekaan (esim. Hondagneu-Sotelo 2001, 229). Kirjoittajana tehtäväni on ollut tasapainotella näiden ääripäiden välissä ja pyrkiä luomaan monipuolinen, inhimillinen ja uskottava tarina niistä kokemuksista ja ajatuksista, joita naiset kanssani jakoivat siitä, mitä on olla laittomin keinoin kansainvälistä siirtolaisuutta toteuttava, kiinnijäänyt ja karkotusta odottava siirtolaisnainen.

4 MEXICON KESKUSSIIRTOLAISASEMALLA - HAASTATTELUAINEISTON ESITTELY JA TUTKIMUSMENETELMÄN KUVAUS

4.1 Mexicon keskussiirtolaisasema

Meksiko on maa, joka sijaitsee maantieteellisesti hyvin mielenkiintoisella paikalla globaalin siirtolaisuusilmion suhteen. Se on yksi maailman tällä hetkellä eniten kansainvälisiä siirtolaisia, myös epävirallisin keinoin matkustavia, tuottavista valtioista Kiinan, Intian, Filippiinien ja Kongon Demokraattisen Tasavallan ohella (CONAPO 2004, 18; IOM 2005)²⁹. Laaja-alainen siirtolaisuus Meksikon ja Yhdysvaltojen pitkän maarajan yli on niin historiallisesti, taloudellisesti kuin poliittisestikin erittäin merkittävä ilmiö (Castels & Miller 1998, 8). Meksikolaiset siirtolaiset ja heidän jälkeläisensä muodostavat suurimman yksittäisen

²⁹ Arviot etenkin eniten siirtolaisia lähettävistä, mutta myös siirtolaisia vastaanottavista maista vaihtelevat laskuajankohdan ja laskutavan mukaan ja ajankohtaista tietoa on vaikea saada (IOM 2003a, 303). Yhdysvaltoja voidaan kuitenkin pitää lähes kiistatta maailman eniten siirtolaisia vastaanottavana maana, ja vuonna 2000 siellä asui noin 35 miljoonaa siirtolaista (CONAPO 2004, 14). Yhdysvaltoja vuonna 2000 seurasivat tilastojen mukaan Venäjän Federaatio (noin 13 miljoonaa siirtolaista), Saksa (noin 7 miljoonaa), Ukraina (noin 6.9 miljoonaa), Ranska (noin 6.3 miljoonaa), Intia (noin 6.3 miljoonaa) ja Kanada (noin 5.8 miljoonaa). Lisäksi joissakin maissa siirtolaisväestö ylittää suhteellisesti alkuperäisväestön määrän, kuten esimerkiksi Yhdistyneissä Arabiemiraattikunnissa (74 %) ja Kuwaitissa (58 %). Siirtolaisten suhteellinen osuus väestöstä on suuri myös esimerkiksi Jordaniassa, Australiassa, Uudessa-Seelannissa, Virossa, Latviassa ja Sveitsissä. (CONAPO 2004, 14–16; IOM 2005.)

latinovähemmistön Yhdysvaltain alueella (García 2003, 34–35). He ovat olleet suurimpana ryhmänä esillä myös viimeaikaisissa mielenosoituksissa, jotka on suunnattu Yhdysvaltain ja Meksikon rajalle suunnitellun aidan rakentamista ja muita Yhdysvaltain siirtolaislainsäädäntöön kaavailtuja tiukennuksia vastaan.

Vähemmälle huomiolle jääkin helposti se, että Meksiko on myös ennen kaikkea Keski- ja Etelä-Amerikasta lähtöisin olevan, laillisesti ja laittomasti palkatun työvoiman vastaanottajamaa (esim. Papademetriou 2005). Samalla se on myös Yhdysvaltoihin Latinalaisesta Amerikasta ja muualta maailmasta suuntaavien epävirallisin keinoin matkaavien siirtolaisten läpikulkumaa. Vuonna 2004 Meksikossa rekisteröitiin 215 695 maassa laittomasti olevan ulkomaalaisen säilöönotto, joista noin 211 218 henkilöä karkotettiin. Vuonna 2003 vastaava karkotettujen virallinen luku oli 178 519. (INM - Instituto Nacional de Migración 2005.)³⁰ Tähän laittomasti maassa oleskelleiden ja kiinniotettujen ulkomaalaisten ryhmään myös tämän tutkimuksen naiset kuuluvat

Meksikossa on useita erillisiä siirtolaisasemia eri puolilla maata. Näiden asemien kautta maan rajojen sisällä kiinniotetut laittomasti maassa oleskelevat tai työtä tekevät siirtolaiset, samoin kuin Yhdysvaltojen puolelta Meksikoon palautetut laittomasti matkustaneet siirtolaiset kulkevat ennen karkotustaan. Osa kiinniotetuista siirtolaisista kuljetetaan joko heti tai muutaman päivän sisällä pääkaupungissa Mexicossa sijaitsevalle keskussiirtolaisasemalle (Estación Migratoria), jossa siirtolaisen kansalaisuus³¹ epäselvissä tapauksissa pyritään selvittämään. Keskussiirtolaisasemalla oleskelevat myös sellaiset siirtolaiset tai turvapaikan hakijat, jotka syystä tai toisesta viettävät pidennetyn ajan Meksikossa ennen mahdollista

³⁰ Virallisten lukujen voidaan kuitenkin katsoa edustavan vain suhteellisen heikkoja (ja usein keskenäänkin ristiriitaisia) arvioita siitä, kuinka paljon epävirallisia siirtolaisia todella liikkuu Meksikon alueella (esim. IOM News 2004, 9).

³¹ Keskussiirtolaisasemalle suljettujen siirtolaisten määrä ja kansalaisuuksien jakautuminen heijastelee maailman poliittisia ja taloudellisia muutoksia, sekä sellaisia alueellisia ilmiöitä kuin luonnonkatastrofit. Esimerkiksi vuoden 1998 hurrikaani Mitch kasvatti tuntuvasti Keski-Amerikasta pohjoiseen matkaavien siirtolaisten määrää (Rojas Wiesner 2002, 99). Yhdysvalloissa tehdyt iskut syyskuun 11. päivänä 2001 kasvattivat puolestaan siirtolaisten määrää kaiken kaikkiaan, kun Yhdysvaltain rajojen valvontaa äkkinäisesti tiukennettiin entisestään (Gisela Muciño Romero, Caritas Arquidiócesis de México –järjestön työntekijä, 16.12.2003). Haastatteluita tehdessäni suurin osa asemalla oleskelevista naissiirtolaisista oli lähtöisin Keski-Amerikan maista, erityisesti Guatemalasta, Hondurasista ja El Salvadorista. Etelä-Amerikan maista asemalla oli eniten Ecuadorin, Perun ja Brasilian kansalaisia, mutta myös venezuelalaisia ja kolumbialaisia sekä argentiinalaisia (Argentiinan viimeaikainen talouskriisi on vaikuttanut siirtolaisuuden lisääntymiseen.). Myös Karibian saarivaltioista, kuten Jamaikalta, Haitilta ja Dominikaanisesta Tasavallasta sekä Kuubasta oli siirtolaisia, samoin Afrikan valtioista, esimerkiksi Etiopiasta. Myös kiinalaisia oli paljon. Siirtolaisia tuli myös Itä-Euroopan maista, kuten Unkarista ja Bulgariasta sekä Venäjältä.

turvapaikan tai siirtolaisstatuksen myöntämistä tai karkotusta. Fyysisesti keskussiirtolaisasema on iso, tarkasti muurattu ja vartioitu laitos Mexicon laitamilla, Iztapalapan kaupunginosassa. Asema oli haastatteluita tehdessäni jaettu pääpiirteissään kolmeen osaan, miesten ja naisten puoleen sekä toimistorakennuksiin. Naisten puolella oli paikkoja vajaalle sadalle siirtolaiselle ja miesten puolella muutamalle sadalle, mutta siirtolaisia oli molemmilla puolilla lähes aina vähintään kaksin- tai kolminkertaisesti paikkakapasiteettiin verrattuna.

Keskussiirtolaisasemalla oleskelun kesto vaihtelee tapauksesta riippuen vajaasta vuorokaudesta jopa useisiin kuukausiin. Lähialueilta, eli lähinnä Keski-Amerikan maista tulleita siirtolaisia kuljetetaan useita bussilasteja viikossa omien maidensa rajoille, joista jokaisen karkotetun tulee selviytyä omin neuvoin eteenpäin. Kauempaa, esimerkiksi Etelä-Amerikan maista tulleiden siirtolaisten kohdalla karkotusprosessi saattaa kestää pitkäänkin. Siirtolaiset kuljetetaan asemalla oleskelunsa aikana usein omien maidensa lähetystöihin tai konsulaatteihin, joissa he rekisteröityvät. Mikäli siirtolaisella itsellään ei ole rahaa maksaa paluulippuaan eikä oman maan lähetystö tai konsulaattikaan ole valmis sitä maksamaan, Meksikon valtio kustantaa paluun. Mikäli asemalle tuotu siirtolainen on alaikäinen, tulee aseman henkilökunnan pyrkiä tiedottamaan tilanteesta lapsen huoltajalle ja järjestää lapselle vastaanotto, ennen kuin hänet voidaan karkottaa. Monet kauempaa tulleista siirtolaisista saattavat myös palkata itselleen jonkun keskusasemalla palvelujaan tarjoavista asianajajista, joka usein hankkii asiakkaalleen niin sanotun suojan tai seisautuksen (esp. amparo). Tällainen amparo pysäyttää väliaikaisesti kaikki karkotustoimenpiteet, jolloin asianosainen saattaa jäädä Meksikoon pitkäksi aikaa, mutta hänen on pysyttävä siirtolaisaseman muurien sisäpuolella.

Molemmat aikaisemmin mainitsemani kansalaisjärjestöt auttoivat minua myös haastattelulupien hankinnassa. He kirjoittivat minulle todistukset siitä, että olin työskennellyt heidän vapaaehtoisenaan, ja että he tunsivat minut ja tiesivät minun tekevän opinnäytetyötä Helsingin yliopistoon. Haastattelulupaa hain paikallisesta Maahanmuuttovirastosta (Instituto Nacional de Migración) itsenäisenä opiskelijana ja hakemuksessani oli liitteenä molempien järjestöjen suositukset. Luvan saatuani kävin tapaamassa siirtolaisaseman johtajaa Hugo Ayalaa sekä aseman vastaavaa sosiaalityöntekijää Sofia Delgadoa. Sain luvan tehdä haastatteluni hakemukseni aikataulun puitteissa eli reilun kuukauden sisällä siten, että vierailin arki-aamupäiväisin naisten puolen sisäpihalla. Naisten kanssa haastatteluja tehdessäni en

joutunut kertaakaan tilanteeseen, jossa haastattelujeni tekoa olisi tavalla tai toisella yritetty estää tai häiritä.

4.2 Naisten puheenvuorot

Tein 22 haastattelua kaiken kaikkiaan 26:n Mexican keskussiirtolaisasemalle suljetun naisen kanssa marras-joulukuussa 2003. Haastattelut tapahtuivat päiväsaikaan keskussiirtolaisaseman naisten puolen sisäpihalla eli patiolla³², jonne saavuin aina kahden turvatarkastuksen läpi aseman työntekijän saattelemana. Naiset oleilivat sisäpihalla joka päivä aamukahdeksasta noin kello kolmeen iltapäivällä. Pääsy huoneisiin vievälle käytävälle ja itse huoneisiin oli tänä aikana kielletty. Tätä selitettiin turvallisuudella ja käytännön asioiden, kuten siivouksen paremmalla sujuvuudella. Patio koostui pienestä betonisesta lentopallokentästä, ja sitä ympäröivästä nurmikaistaleesta. Neliön muotoisen sisäpihan kahta reunaa kulki katettu käytävä, josta oli pääsy ruokalaan, pieneen televisiohuoneeseen, wc- tiloihin, nurkkaukseen, jossa oli vaatteidenpesualtaita, sekä huoneisiin johtaviin käytäviin.

Naiset viettivät päivänsä nurmikolla istuskellen, pienissä ryhmissä jutellen, vaatteitaan pesten ja kuivaten sekä sisäpihalle johtavan käytävän seinillä olevissa, puhelinkortilla toimivissa puhelimissa puhuen. Naisia ei viety haastattelujani varten erilliseen huoneeseen tai muuhun vastaavaan tilaan, vaikka alussa toivoinkin, että tällainen huone olisi voitu minulle osoittaa. Erillisen huoneen hyviä puolia olisi mahdollisesti ollut syvempi keskittyminen itse haastattelutilanteeseen, niin haastateltavan kuin haastattelijankin puolelta. Se olisi kuitenkin saattanut aiheuttaa naisissa myös epäluuloisuutta, ehkä pelkoakin ja tilanteesta olisi kenties puuttunut sitä välittömyyttä, jota kohtaamiset sisäpihalla kaiken siellä tapahtuvan lomassa tarjosivat.

Naisten haastatteluissa käytin tukena puolistrukturoitua teemahaastattelurunkoa.

Teemarungossani oli lyhyt *esittelyosio*, johon sisältyi ikä, kansalaisuus, koulutus, työkokemus, siviilisääty, mahdolliset lapset, siirtolaisuusyriityksen päämäärä, aikaisemmat yritykset, mahdolliset aikaisemmat oleskelut keskusasemalla. Tämän lisäksi haastattelurungossani oli

³² Sin Fronteras –järjestön avulla keskusasemalta ulos päässyttä kolumbialaista Carmenia haastattelin eräässä matkustajakodissa Mexicossa. Kaikkien naisten nimet olen muuttanut.

kolme pääosiota, jotka olin otsikoinut seuraavasti: 1) *elämäntilanne ja siirtolaisuuspäätös sekä matkanteon kuvaus*, johon sisältyivät siirtolaisuuspäätöstä edeltänyt elämäntilanne ja siirtolaisuuden motiivit, siirtolaisuuteen liittyvät suunnitelmat ja odotukset, itse päätöksenteko, siirtolaisuuteen valmistautuminen, matkanteko sekä suvun, perheen ja yhteisön mahdolliset vaikutukset siirtolaisuuteen; 2) *kiinnijääminen ja asemallaoloaika*, johon sisältyivät kiinnijäämisen tapahtumapaikka ja tapa, kohtelu kiinnijäädessä, kohtelu asemalla, tietämys omasta tilanteesta ja mahdollisesta karkotuksesta, asemalla oleskelu, aseman palvelut, kontaktit asemalla tehtävään sosiaaliseen työhön, yhteydet ulkomaailmaan sekä ehdotuksia aseman toiminnan parantamiseksi; 3) *katse tulevaisuuteen*, johon sisältyi siirtolaisuusyritys ja kiinnijääminen kokemuksena ja sen mahdolliset vaikutukset naisen suunnitelmiin, odotukset kotiinpaluun suhteen sekä tulevaisuuteen liittyvät toiveet ja unelmat.

Halusin toteuttaa haastattelut keskustelunomaisina niin, että esimerkiksi teemojen järjestys saattoi haastattelutilanteessa vapaasti vaihdella. Tarkoitukseni oli antaa naisille mahdollisuus puhua siitä, minkä he itse kokivat tärkeäksi heidän kuvatessaan siirtolaisuuteensa liittyviä valintoja, kokemuksia ja tunteita. Samalla halusin kuitenkin olla myös itse aktiivisena osapuolena keskustelussa selventäviä ja selkeitäkin kysymyksiä vaihtelevasti esittäen (Silverman 1993, 95–96). En halunnut ohjailla haastattelemieni naisten puhetta liikaa, mutta pyrin kuitenkin huolehtimaan siitä, että teemarunkoni aiheet tulisivat edes jossain määrin käsitellyiksi. Myös naiset, jotka puhuivat hyvinkin vuolaasti ja oma-aloitteisesti, käsitelivät puheenvuoroissaan kokemustaan kuitenkin pitkälti haastattelurungon teemojen sisällä.

Keskustelulle ominainen vastavuoroisuus haastattelutilanteessa merkitsee haastatteluun osallistujien läsnäoloa aktiivisina subjekteina sekä heidän välistä vuorovaikutustaan (Stanley & Wise 1993, 161). Halusin olla läsnä haastatteluissa keskustelun toisena osapuolena ja omana persoonanani. Samalla kun haastattelijana tarkkailin haastateltaviani, tarkkailivat he myös minua. Haastattelutilanne ei kuitenkaan ollut keskustelutilanne, vaan siinä haastateltavalle avautuivat laajemmat mahdollisuudet kertoa itsestään, omasta elämästään, kokemuksistaan ja tunteistaan. Toivoin haastattelujen antavan naisille mahdollisuuden myös itse käydä läpi ja pohtia tapahtunutta samalla kun he puhuivat minulle.

Haastatteluvaiheessa oleskelin asemalla keskimäärin neljä tuntia (10–15 välisenä aikana) neljänä päivänä viikossa noin kolmen viikon ajan. Ensimmäisenä päivänä aseman työntekijä auttoi minut alkuun esittelemällä minut muutamille naisille, joiden kanssa aloitin haastatteluni. Myöhemmin astuin sisäpihalle yksin, ja juttelemalla ja kyselemällä löysin kiinnostuneita ja itseäni kiinnostavia haastateltavia. Haastattelujen jälkeen istuin usein patiolla ja tarkastelin tapahtumia ja naisten puuhia, vaikka en enää varsinaisesti haastatellut ketään, jolloin haastattelijana ja keskustelijana havainnoinnin lisäksi toimin myös hiljaisena havainnoijana, yksinkertaisesti olemalla läsnä siellä, missä naiset oleskelivät.

Vapaaehtoistyöni aikana minulle oli muodostunut jonkinlainen käsitys siitä, mitkä kansalaisuudet ja ikäryhmät olivat asemalla eniten edustettuina. Pyrin haastateltavien valinnassa siihen, että tutkimukseni joukko olisi mahdollisimman heterogeeninen, eli että haastattelemani naiset olisivat mahdollisimman eri-ikäisiä ja esimerkiksi eri koulutustaustan ja kansalaisuuden omaavia. Oman kielitaitoni takia tutkimukseni rajoittui vain espanjaa puhuviin naisiin³³. Alun perin tarkoitukseni oli myös valita haastateltaviksi ainoastaan naisia, jotka olivat yrittäneet Yhdysvaltoihin siinä onnistumatta, jolloin ulkopuolelle olisivat rajautuneet naiset, jotka olivat työskennelleet Meksikossa laittomasti. Asemalla oleskellessani tulin kuitenkin siihen tulokseen, että poistamalla tämän rajauksen saisin haastateltavieni ryhmästä monipuolisemman. Tarkastelutavassani ei myöskään ollut mitään, mikä olisi vaikeuttanut Meksikossa työskennelleiden siirtolaisnaisten mukaan ottamista. Lopulta haastateltavista, kuten keskusasemalla oleskelevista naisista yleensä, määrällisesti valtaosa kuitenkin oli naisia, jotka olivat yrittäneet Yhdysvaltoihin.

Naisten haastatteluissa en käyttänyt nauhuria³⁴, koska en saanut keskussiirtolaisaseman johdolta lupaa sellaisen käyttöön. Tein keskusteluista muistiinpanot ja kirjoitin päivän keskustelut haastattelujen jälkeen auki. Nämä auki kirjoitetut haastattelutilanteet sisälsivät joitakin tilanteeseen liittyviä kuvailevia kommenttejani, joitakin kuvauksiani haastateltavan eleistä, esimerkiksi naurusta tai huokauksista, kuvailua haastateltavan puheesta sekä haastateltavan puhetta suorina lainauksina. Kukin naisista puhui tapojensa ja luonteensa mukaisesti. Joidenkin naisten kohdalla haastattelusta auki kirjoitettu kertomus on otsikoitu

³³ Espanjan kielen taitoni olen hankkinut asumalla ja opiskelemalla Ecuadorissa ja Meksikossa yhteensä noin kolme ja puoli vuotta.

³⁴ Siirtolaisaseman ulkopuolella suoritettua Carmenin haastattelua lukuun ottamatta.

hyvinkin järjestelmällisesti haastattelurungon pääteemojen mukaan. Toisten kohdalla naisten puheenvuorot noudattivat vapaampaa kerronnallista logiikkaa. Haastatteluhetket olivat kestoaltaan yleensä hieman yli tunnin mittaisia. Auki ja puhtaaksi kirjoitettuina haastattelut ovat pituudeltaan noin 3-7 liuskaa. Kaikki haastattelut käytiin espanjaksi. Samoin auki kirjoitetut haastattelutilanteet olen kirjoittanut puhtaaksi ensin espanjaksi ja kääntänyt ne sitten suomeksi.

Vain hyvin harva nainen kieltäytyi haastattelusta. Vain yksi haastateltava ilmensi haastatteluun suostumisensa jälkeen kuitenkin haluttomuuttaan lyhyillä vastauksilla, eleillä ja keskeytyksillä lähtien vähän väliä pois penkiltä, jossa haastattelu tapahtui. Kyseinen haastattelu lopulta keskeytyi. Jotkut naisista kertoivat minut nähtyään ensin ajatelleensa minun mahdollisesti olevan jonkinlainen reportteri tai työskentelevän siirtolaisviranomaisille ja pelänneensä, että heille voisi koitua vaikeuksia siitä, mitä he minulle puhuvat. Epäilyt yleensä hälväivät esiteltyäni naisille kuka olen ja mitä varten olen haastattelujani tekemässä. Pysin myös tekemään mahdollisimman selväksi, ettei missään tapauksessa ollut pakko vastata mihinkään sellaiseen tai puhua mistään sellaisesta, mistä itse ei halua. Epäluuloinen tai epäröivä haastateltava oli tavallaan aina myös lahja, sillä se pisti minut yhä uudestaan miettimään sitä, mitä oikeastaan olen tekemässä ja miten selitän ja oikeutan kiinnostukseni ja kyselyni. Riitta Granfelt (1998, 40; 2000, 11) on kirjoittanut, että on eettisesti perusteltua tehdä tutkimusta, joka edellyttää ihmisten luokse menemistä ja henkilökohtaista vuorovaikutusta silloin, kun tämä tapahtuu ihmisten omalla suostumuksella. Naisten epävirallisen siirtolaisuuden ja kiinnijäämisen kokemuksesta eivät lopulta voi kertoa muut kuin naiset itse.

Suurin osa haastattelemistani naisista oli jo alun alkaen hyvin motivoitunut kertomaan oman tarinansa. Useat haastattelutilanteet olivat varsin rönsyileviä, tunnepitoisia ja välillä hyvin hauskojakin. Naiset huomioivat sen, että kirjoitin käsin haastatteluista muistiin ja antoivat yleisesti ottaen hyvin aikaa muistiinpanojen tekemiseen. Naiset myös havainnoivat läsnäoloni patiolla, ja eräät myöhemmän vaiheen haastateltavani kertoivat minun heitä lähestyessäni jo ehtineensä ihmetellä, miksen ollut tullut kysymään ja kirjaamaan heidän kokemuksiaan ja ajatuksiaan. Jotkut naisista myös suosittelivat minulle omasta mielestään mielenkiintoista

uutta haastateltavaa, ja kantoivat näin tavallaan erityistä huolta siitä, että tutkimuksestani tulisi mahdollisimman monipuolinen ja kiinnostava³⁵.

Haastattelujen dynamiikka muodostui osaltaan tilanteiden sanelemana. Useimmiten haastattelin yhtä naista kerrallaan. Yhdessä tapauksessa haastattelin kahta serkusta, ja toisessa kahta sisarusta yhdessä. Tanssiklubilla työskennelleitä naisia haastattelin ryhmänä. Tällaiset pari- tai ryhmähaastattelut eivät olleet etukäteen suunniteltuja, mutta tuntuivat luonnollisimmilta haastatteluhetkellä. Useamman haastateltavan ja keskustelijan läsnäolo mielestäni kannusti ja rohkaisi naisia ja sai heidät vaihtamaan mielipiteitä ja keskustelemaan aiheen tiimoilta keskenään. Haastattelijan kannalta muistiinpanojen tekeminen tietysti vaikeutui huomattavasti ja syvemmälle menevän keskustelun syntymiseen oli vähemmän mahdollisuuksia. Toisaalta monissa haastatteluissa oli aina myös muita naisia läsnä ja sisäpihalla ihmisiä muutenkin tuli ja meni.

Haastatteluita kertyi määrällisesti melko paljon (22 haastattelua 26 naisen kanssa). Koska en voinut käyttää nauhuria, kovin pitkien yksittäisten haastattelukokonaisuuksien hallitseminen olisi ollut vaikeaa. Lähtökohtani oli myös, että haastattelin jokaista naista vain kerran. Naisten suuresta vaihtuvuudesta johtuen muu olisi käytännössä ollut mahdotonta, sillä en voinut koskaan laskea sen varaan, että haastattelemani nainen seuraavana päivänä vielä olisi keskusasemalla. Jälkikäteen minkään epäselväksi jääneen seikan varmistaminen oli haastattelujen osalta tietysti mahdotonta. Kaikki naisten puheenvuorot olivat omanlaisiaan. Haastattelujen edetessä tietyt asiat alkoivat kuitenkin korostua yhä voimakkaammin, ja arvioni mukaan saturaatiopiste tuntui siis tulleen saavutetuksi.

4.3 Analyysimenetelmä

Tutkimusmetodologista kirjallisuutta lukiessani standpoint- teorian lähtökohdat nousivat hyvin lähelle sitä tarkastelutapaa, jota empiirisessä analyysissäni tavoittelin. Standpoint – teoriassa keskeistä on ammentaa arkielämän kokemuksista ja ajatuksista, osallistua tutkimusaiheen ympärillä käytävään keskusteluun arjen kokemuksen ”näkökulmasta”.

³⁵ Tutkimuksen kiinnostavuudesta huolehtivista haastateltavista on kirjoittanut myös Riitta Granfelt (1998; 2000, 108).

Dorothy E. Smith kirjoittaa, että standpoint-teoreettinen tutkimus on kiinnostunut niiden ihmisten tietämyksistä, jotka tuntevat jonkin yhteiskunnan tai yhteiskunnallisen tutkimusaiheen sisältäpäin, omasta arkipäiväisestä elämästään ja kokemuksestaan siinä. Tällöin tutkimuksen subjektiksi eli tietäjäksi ja toimijaksi nousee yksilö arkisessa kokemuksessaan ja sosiaalisissa käytännöissään, suhteissaan, valinnoissaan ja niiden seurauksissa. (Smith 1987, 88, 98, 105.)

Smithin mukaan monet ryhmät, heidän joukossaan erityisesti naiset ovat olleet sosiaalitutkimuksen ja sen käyttämän kielen, käsitteiden ja ideologisten mallien muodostuksen ulkopuolella, jolloin heidän näkemyksensä ja katsantotapansa eivät ole päässeet esille. Heitä on tarkasteltu tutkimuksessa enemmän objekteina, kuin aktiivisina, kokevina ja ajattelevina subjekteina. (Smith 1987, 97–98, 105, 107.) Naiset toimijoina, näkijöinä ja kokijoina ovat olleet pitkään myös siirtolaisuustutkimuksen ulkopuolella, kuten naissiirtolaisuuden tutkimusta käsittelevässä luvussa 2.2 olen tuonut esiin.

Standpoint- ajattelussa keskeistä on tarjota tilaa poissuljetun subjektin esiintulolle ja läsnäololle ja ajatella ja kirjoittaa niin, että myös tekstissä subjektien toimijuus säilyy ja heidän kokemuksensa tulee näkyviin (Smith 1987, 107, 111). Tutkimuksen tietäjäksi nousee arkipäivän toimija, muttei irrallaan, vaan oman elämäntilanteensa sisällä ja suhteessa toisiin ihmisiin ja yhteiskuntaan (Smith 1987, 98, 105; 1999, 5). Tutkimus pyrkii tarkastelemaan niitä sosiaalisia prosesseja ja käytäntöjä, jotka järjestävät ihmisten kokemuksia arkipäivän elämän näkökulmasta, säilyttäen kuitenkin siinä toimivien ihmisten subjektiviteetin (Smith 1987, 151). Tällöin tarkastellaan niitä sosiaalisia valtasuhteita, tilanteita ja käytäntöjä, joita ihmisten toiminta heijastelee, uusintaa ja osaltaan myös muuttaa (Smith 1999, 8).

Analyysini tavoitteena on ollut lukea ja ymmärtää naisten kertomuksia niin, että pystyisin tekemään niiden pohjalta tulkintoja, jotka ovat mielekkäitä sekä aineistolähtöisyyden että teoreettisen kiinnostavuuden kannalta (Granfelt 2000, 105). Samaan aikaan, kun olen analyysivaiheessa lähestynyt aineistoani sellaisten käsitteiden valossa kuin transnationaalisuus, ”laiton” ja marginaali, olen halunnut olla avoin naisten puheenvuorojen lähettämille käsitteellisille viesteille ja ideoille. Luin analyysia varten haastattelemieni naisten puheenvuoroja yhä uudestaan ja esitin aineistolle kysymyksiä tutkimuskysymyksieni ja

käsitevalintojeni mukaisesti. Lukiessani pyrin kiinnittämään huomiota asioihin, joista puhuttiin paljon, asioihin, joista vaiettiin sekä eroihin puhujien välillä. Samat pääteemat toistuivat lähes joka haastattelussa, joissakin niukemmin läpi käytyinä, joissain taas runsaimmin rönsyyn ja poikkeamin.

Jaoin analyysiani varten aineistoni haastattelurunkoni pääteemoja myötäillen ajallisesti kolmeen osaan: siirtolaisuus ja elämäntilanne, kiinnijääminen ja aika keskussiirtolaisasemalla, ja tulevaisuus. Ensimmäisessä osassa tarkastelin siirtolaisuuteen johtanutta tilannetta sekä naisia sosiaalisina toimijoina epävirallisia keinoja käyttävän siirtolaisuuden kontekstissa. Toisessa tarkastelin sitä, mitä tapahtui sen jälkeen, kun viranomaiset olivat ottaneet naiset kiinni sekä oleskelua keskussiirtolaisasemalla. Kolmannessa, ja viimeisessä osassa kävin läpi naisten ajatuksia tulevaisuudesta ja tarkastelin epäonnistunutta siirtolaisuusyritystä kokemuksena naisten puheenvuoroissa ja sen mahdollisia vaikutuksia tulevaisuuden suunnitelmiin.

Numeroin kolme ajallista pääteemaa järjestyksessä ja alleviivasin eri värein puheenvuoroista kutakin vaihetta koskevaa puhetta, ajatuksia ja huomautuksia. Tein näistä alleviivauksista muistiinpanoja kunkin otsikon alle. Muistiinpanot koostuivat teemoista ja aiheista, suorista sitaateista, jopa yksittäisistä sanoista, joita nostin naisten puheenvuoroista. Tämän jälkeen pureduin systemaattisemmin aineistostani nostamieni ajatusten ja teemojen pohjalta aikaisempaan tutkimuskirjallisuuteen. Kirjallisuudesta nostin samaan tapaan huomioita ja sitaatteja kunkin ajallisen pääteeman otsakkeen alle, vertailupohjaksi ja naisten puheenvuoroista nousseiden huomioiden tueksi, täydennykseksi tai mahdollisiksi vastaväitteiksi.

Siirtolaisuuspäätökseen ja siirtolaisuuteen ja/tai matkantekoon, sekä asemallaoloon liittyvää puhetta oli aineistossa määrällisesti selvästi enemmän kuin tulevaisuuteen liittyvää pohdintaa, ja nämä kaksi ensimmäistä pääkategoriaa painottuivat myös lopullisessa tekstissä. On silti huomattava, että naisten puheen jako menneeseen, nykyisyyteen ja tulevaan on keinotekoinen apuväline, sillä ihmisen kulloisenkin nykyhetken voidaan katsoa aina olevan ladatun sekä henkilöhistoriallisella menneisyydellä että ennakoidulla tulevaisuudella (Hänninen 1999, 38). Lopullisen tekstin otsikot jakautuivatkin helpommin aineistosta nousseiden aiheiden mukaan

ja ajallinen jaottelu osioineen palveli lähinnä analyysivaiheessa aineiston sisältöä erittelevinä pääkategorioina.

Koska haastattelut on tehty espanjaksi ja suomenkielinen aineisto on lopulta oma käännökseni, olen keskittynyt analyysissäni ennen kaikkea haastateltavieni puheen eksplisiittiseen sisältöön, enkä esimerkiksi siihen tapaan, jolla he puhuvat tai sanoihin, joita he ovat käyttäneet. Olen siis pyrkinyt perustamaan analyysini pelkistetyksi sille, mitä tutkimukseeni osallistuvat siirtolaisnaiset ovat ”tietoisesti halunneet sanoa”. (Hänninen 1999, 33.) Analyysini aineistolähtöisyyden ymmärrän aineistosta ponnistamisena eli avoimuutena sille, mitä naisten puheenvuoroja lukiessa nousee esille. Analyysini tavoitteena on tätä kautta myös toimia väylänä naisten puheenvuoroille, kuitenkin tiedostaen, että tällainen tavoite on tutkimuksessa aina suhteellinen. Lopulta minä kirjoittajana väistämättä myös valikoin ja pelkistän aineistoani ja sen rikkautta ja monipuolisuutta. Analyysissä ja sen tulkinnessa ja esityksessä on viime kädessä aina esillä myös tutkijan ja kirjoittajan ääni, ja se on tärkeitä tunnustaa. (Hänninen 1999, 34.)

Naisten puheenvuorojen paloitteleminen ja jakaminen ajallisesti kolmeen osaan sulki pois mahdollisuuden esitellä naisia yksittäisinä toimijoina käsittelemällä heidän puheenvuorojaan esimerkiksi yksittäisinä tapauksina. Käyttämäni analyysitapa mahdollisti kuitenkin useamman naisen ajatusten, mielipiteiden ja pohdintojen pääsyn analyysiin. Samalla se teki analyysiin osallistuneiden naisten ryhmästä edustavamman siinä mielessä, että sitä kautta on mahdollisuus saada parempaa yleiskuvaa naisista keskusasemalla (kansalaisuus, koulutustausta, työtausta, perhetilanne, ikä jne.). Tutkimusaiheeni suhteellinen uutuus varsinkin suomalaisessa sosiaalitutkimuksessa, sekä esimerkiksi naisten suuri vaihtuvuus asemalla eli vain yhden haastattelukerran mahdollisuus, puhuivat mielestäni laajahkon analyysiotteen puolesta. Työni on tällä tavoin enemmänkin eräänlainen käden ojennus naisille tämän viime aikoina yhä enenevässä määrin uutisoidun ja skandaloidunkin, mutta samalla meille tuntemattoman ja vieraan naisten kansainvälisen ja epävirallisen siirtolaisuuden ilmiön takana.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

5.1 Naisten sosiaalinen profiili

5.1.1 Lähtömaa ja siirtolaisuusyrityksen päämäärä

Tutkimukseni empiirinen aineisto koostuu 22 haastattelusta epävirallisin keinoin toteutetusta siirtolaisuudesta kiinni otettujen ja siirtolaisasemalla suljettuina karkotustaan odottavien naisten kanssa. Haastatteluihin osallistui kaiken kaikkiaan 26 naista. Suurin osa haastattelemistani naisista (17 naista) oli pyrkinyt Yhdysvaltoihin. Osa heistä (8 naista) oli oleskellut tai tehnyt työtä Meksikossa ilman asianmukaisia papereita. Yksi naisista oli vaellellut maasta toiseen ilman selvää syytä tai halua sen paremmin mennä Yhdysvaltoihin kuin jäädä Meksikoonkaan.

Haastattelemiä naisia olivat pääosin Keski- ja Etelä-Amerikasta. Yksitoista naista oli lähtöisin Keski-Amerikan valtioista. Heistä viisi oli Guatemalan, kolme El Salvadorin ja kaksi Hondurasin kansalaisia. Niin ikään yksitoista naista oli lähtöisin Etelä-Amerikasta. Heistä neljä oli Ecuadorin, kolme Argentiinan, kaksi Perun, kaksi Venezuelan kansalaisia ja yksi Kolumbian kansalainen. Naisista kolme oli Karibianmeren saarivaltioihin kuuluvan Dominikaanisen Tasavallan kansalaisia. Lisäksi yhdellä haastatelluista oli sekä Hondurasin että Costa Rican kansalaisuus. Haastattelemieni naisten kansalaisuuksien jakautuminen heijastelee aikaisemman tutkimuksen tuloksia. Vuonna 1999 Martha Rojas Wiesner tutki Meksikon halki kohti Yhdysvaltoja matkaavia siirtolaisnaisia. Rojas Wiesnerin kyselyyn vastasi 922 naista, joista jopa 95 % oli lähtöisin keskiamerikkalaisista Guatemalasta, Hondurasista tai El Salvadorista. (Rojas Wiesner 2002, 99.)

Suurin osa haastattelemistani naisista (21 haastateltua) ilmoitti asuvansa lähtömaassaan jossakin kaupungissa tai kaupungin lähetyvillä eli tulevansa urbaanilta alueelta. En kysynyt heiltä erityisesti, olivatko he muuttaneet sinne lähtömaassaan maaseudulta vai olivatko he syntyneet kaupungissa. Siirtolaisuuden prosessiluonteen tarkastelu jää näin tältä osin tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

5.1.2 Ikä

Haastattelemiani naiset olivat suhteellisen nuoria heidän keski-ikänsä ollessa 26.8 vuotta. Kahdestakymmenestäkuudesta haastatellusta viisi (eli 19 %) oli iältään alle 20-vuotiaita. Seuraavaan ikäryhmään, eli 20–29–vuotiaisiin kuului yksitoista naista (42 %). Naisista kahdeksan (31 %) oli 30–39 -vuotiaita. Neljäkymmentä täyttäneitä oli kaksi (8 %). Haastatelluista nuorimmat olivat 17-vuotiaita (kaksi haastateltua) ja vanhimmat 40-vuotiaita (niin ikään kaksi haastateltua). Naisista suurin osa (17 naista eli 65 %) sijoittui 23-33-ikävuoden välille.

Koska aineistoni on määrältään pieni ja pyrin jo haastateltavieni valinnassa mahdollisimman vaihtelevaan ikäskalaan, ei haastattelemieni naisten ikäjakauma aivan täysin heijastele laajempien tutkimusten jakaumia. Ofelia Woo ja José Moreno Mena ovat tutkineet siirtolaisnaisten sosiaalista profiilia Baja Californiassa, Meksikon luoteisrajalla vuosina 1998–1999 tehtyjen kyselyjen perusteella, joita viranomaiset suorittivat Yhdysvaltain puolelta palautettujen meksikolaisten siirtolaisnaisten keskuudessa. Myös Woon ja Moreno Menan mukaan kyselyyn vastanneet naiset olivat nuoria heidän keski-ikänsä jäädessä 25.7 vuoteen. Kyselyyn vastanneista naisista lähes 80 % oli alle 30-vuotiaita, ja heistä 57 % oli 15–25-vuotiaita. (Woo & Moreno Mena 2002, 106–107.) Martha Rojas Wiesnerin tutkimuksessa niin ikään suurin osa (75 %) 922:sta Meksikon halki Yhdysvaltoihin matkaavasta naisesta oli alle 30-vuotiaita (Rojas Wiesner 2002, 99).

5.1.3 Koulutus- ja työtausta

Keskusasemalla tapaamani naiset eivät olleet kovin korkeasti koulutettuja. Naisista useimmat olivat kuitenkin käyneet ala-asteen koululuokat loppuun³⁶. Myös Rojas Wiesnerin Meksikon läpi Yhdysvaltoihin matkaavia siirtolaisnaisia tarkastelevassa tutkimuksessa suurin osa kyselyyn vastanneista ilmoitti osaavansa lukea ja kirjoittaa (Rojas Wiesner 2002, 99). Ofelia Woon ja José Moreno Menan meksikolaisia Yhdysvaltain puolelta palautettuja siirtolaisnaisia tarkastelevassa artikkelissa kyselyyn vastanneiden naisten koulutustaso oli kaiken kaikkiaan

³⁶ Peruskoulujärjestelmä ja sitä seuraava lukioaste on kyseisissä Latinalaisen Amerikan maissa samantyyppinen kuin Suomessa, ala-astetta (primaria) käydään kuusi, yläastetta (secundaria) kolme ja lukiota (preparatoria, colegio) kolme vuotta.

melko korkea. Naisista yli 50 % oli suorittanut ainakin yläasteen loppuun. Naisten keskimääräinen kouluvuosien määrä nousi niin ikään seitsemään. (Woo & Moreno Mena 2002, 107.)³⁷

Haastattelemistani naisista vain yksi ilmoitti, ettei juuri osannut lukea eikä kirjoittaa. Naisista kuusi oli suorittanut vain ala-asteen loppuun (kuusi vuotta koulua) ja kolme oli lopettanut koulunkäynnin peruskoulun käytyään (yhdeksän vuotta koulua). Kaksi naista oli opiskellut lukion loppuun asti (12 vuotta koulua) ja viidellä haastatellulla oli jokin muu toisen asteen tutkinto tai toisen asteen opintoja. Naisista yhdellä oli yliopisto-opintoja. Kahdeksan haastatellun koulutustausta ei tullut haastattelussa esiin tai jäi epäselväksi. Viisi naista ilmaisi toiveenaan päästä jatkamaan lukuja.

Suurella osalla haastatelluista oli jo ennen siirtolaiseksi lähtöä usean vuoden työtausta takanaan. Neljää lukuun ottamatta kaikki ilmoittivat olleensa työssä kodin ulkopuolella ainakin jossakin elämänvaiheessa. Useimmat olivat olleet sekalaisissa työsuhteissa muun muassa tarjoilijoina, siivoojina, kotiapulaisina, tehdastöissä, kaupan kassana, ompelijana, keittäjänä, pesijänä, hammaslääkärin apulaisena ja erilaisissa myynti- ja edustustehtävissä. Joukkoon mahtui lisäksi kaksi kirjanpitäjää, yksi farkkutehtaan henkilöstöpäällikkö sekä neljä tabledance-tanssijana työskennellyttä.

Myös Woon ja Moreno Menan artikkelissa seitsemän naista kymmenestä ilmoitti omaavansa aikaisempaa työkokemusta. Kyselyyn vastaneet naiset olivat työskennelleet maanviljelyksessä, kotiapulaisina, sihteereinä tai yleisöpalvelutehtävissä, kuten myyjinä, keittiötöissä tai elintarvikkeiden myyjinä, tehdastöissä, katumyyjinä tai opiskelleensa ennen lähtöään siirtolaiseksi. (Woo & Moreno Mena 2002, 108–109.)

³⁷ Epävirallisia keinoja käyttävää kansainvälistä siirtolaisuutta tarkastelevissa tutkimuksissa on nostettu esiin naissiirtolaisten olevan usein siirtolaismiehiä paremmin kouluttautuneita.

5.1.4 Perhetilanne

Useat naisista (12 naista) elivät lähtömaassaan avio- tai avoliitossa. Haastatelluista kolme oli eronnut ja yksi oli leski. Naisista kolmella oli haastatteluhetkellä seurustelukumppani, jonka kanssa he eivät kuitenkaan asuneet lähtömaassaan. Yksitoista naista ei haastatteluhetkellä ilmoittanut seurustelevana. Martha Rojas Wiesnerin tutkimuksessa naisista suurin osa eli kolme neljäsosaa oli naimisissa tai avoliitossa (Rojas Wiesner 2002, 99). Ofelia Woon ja José Moreno Menan tutkimuksen siirtolaisnaisista sitä vastoin noin puolet oli avio- tai avoliitossa (Woo & Moreno Mena 2002, 107). Ne haastattelemani naiset, jotka eivät olleet avio- tai avoliitossa, tai joiden miehet olivat Yhdysvalloissa, asuivat lähtömaassaan joko lastensa, omien vanhempiansa tai laajemman perheensä kanssa. Joissakin tapauksissa myös avio-avoparit olivat asuneet yhdessä jommankumman vanhempien kanssa. Yksi nuorimmista haastatelluista oli asunut isoäitinsä luona. Meksikossa työskennelleistä naisista yksi oli asunut Meksikossa sisarensa kanssa, yksi ystävättäriensä kanssa, ja tanssiklubilla työskennelleistä naisista kolme oli asunut klubin osoittamassa asunnossa.

Naisista puolella (13 naisella) oli lapsia. Heistä kahdeksalla oli alle 12-vuotiaita lapsia. Neljä naista oli haastatteluhetkellä raskaana. Yksi naisista synnytti ja yksi sai keskenmenon keskusasemalla ollessaan. Naisista vain yhdellä oli lapsi mukanaan. Suurin osa haastattelemistani äideistä (8 äitiä) oli jättänyt lapsensa oman äitinsä tai sisarensa hoiviin. Naisista vain yksi oli jättänyt lapsensa lapsen isän hoiviin³⁸. Lapsia lähtömaassa hoivasi myös ex-miehen sisar (1 tapauksessa), oma veli (1) tai omista tyttäristä vanhin (1). Yhden naisen lapset olivat jo aikuisia ja elivät omien perheidensä kanssa.

Alaikäisten lasten olemassaolo ei tutkimusten mukaan välttämättä alenna naisen todennäköisyyttä lähteä epäviralliseksi siirtolaiseksi, vaan se saattaa pikemminkin toimia lisäsytykkeenä siirtolaiseksi lähtöön (esim. Donato & Kanaiaupuni 2000, 231; Bronfman ym. 2001, 21). Rojas Wiesnerin tutkimuksen naisista yli puolella oli ainakin yksi lapsi ja noin 40 %:lla äideistä oli alle 5-vuotiaita lapsia. Naisista suurin osa (87 %) oli jättänyt lapsensa ”jonkun perheenjäsenensä” huostaan. (Rojas Wiesner 2002, 9.) Woon & Moreno Menan artikkelissa kyselyihin vastanneista naisista lähes puolet oli jättänyt lapsensa oman äitinsä tai

³⁸ Vaikka lapsen isä asuisi perheen lasten kanssa ja olisi jäänyt lähtömaahan, saattoi haastateltava kuitenkin ilmoittaa jättäneensä lapsensa nimenomaan esimerkiksi vanhimman tyttärensä huostaan.

isoäitinsä hoiviin, 17 % naisista oli jättänyt lapsensa ”jonkun toisen” huostaan ja 11 %:lla lapsi oli jo Yhdysvalloissa isänsä luona. Kymmenellä prosentilla naisista oli lapsi mukanaan. (Woo & Moreno Mena 2002, 111.)

5.1.5 Matkalla

Hieman alle puolet haastatelluista eli 12 naista matkusti yksin. Lopuista 14 naisesta puolet eli seitsemän naista matkusti miehensä tai poikaystävänsä kanssa. Naisista kaksi oli matkalla miespuolisten sukulaistensa tai ystäviensä kanssa ja viisi naista oli matkustanut yhdessä naispuolisten sukulaistensa tai ystäviensä kanssa. Naisista suhteellisen harva (vain neljä naista) oli suunnannut Yhdysvalloissa jo odottavan aviomiehen tai poikaystävän luokse. Näiden neljän naisen lisäksi kahtatoista naista olisi kuitenkin ollut joku odottamassa Yhdysvalloissa, tai he olivat tulleet sukulaisensa, ystävänsä tai työnantajansa kutsumina Meksikoon. Naisista seitsemällä ei ollut mitään selkeää päämäärää Yhdysvalloissa tai Meksikossa.

Yhdysvaltoihin suunnanneista 17 naisesta suhteellisen harva (6 naista) oli sopinut tapaamisen kojootin³⁹ kanssa Meksikon puolella tai ainakin suunnitellut järjestävänsä itsellensä kojootin tultuaan lähemmäs pohjoisrajaa. Suurella osalla naisista ei ollut mitään selkeää suunnitelmaa tai tietoa siitä, miten he olisivat matkaansa jatkaneet Meksikon puolella ja kuinka he olisivat ylittäneet rajan. Meksikossa työssä olleista tabledance -tanssijoista kolme oli sopinut matkalippunsa ja turistiviisuminsa suoraan klubien kanssa ennen tuloaan. Kaksi Meksikossa jo kauemmin asunutta ja työskennellyttä sisarusta oli tullut Meksikoon yli viisi vuotta sitten, toiselle oli tarjottu työtä, ja he jäivät.

³⁹ Kojootilla (esp. coyote) tarkoitetaan tässä salakuljettajaa, miestä tai naista, joka maksua vastaan saattaa ryhmän siirtolaisia laittomasti kahden valtion rajan yli. Meksikossa kojootista käytetään usein myös nimitystä pollero ja siirtolaisista vastaavasti heidän haavoittuvuuttaan ja avuttomuuttaan alleviivaavasti nimitystä pollo tai pollito, kana tai kananpoikanen (esim. Vargas 2002, 39). Kojootti puolestaan on eläimenä alueen alkuperäiskansojen myyttinen sankarihahmo ja sitä kautta myös raja-alueen sankari ja hallitsija (Melendez 1982, ref. Kearney 1998, 129). Kojootit voivat toimia ryhmissä tai itsenäisesti. Kojootti saattaa olla eriasteisesti rikollisuuteen kiinnittynyt henkilö, mutta näin ei ole läheskään aina. Paikoitellen kojootti voi olla myös säännöllisin väliajoin itse ryhmän mukana kausisiirtolaiseksi muuttava siirtolainen (López Castro 2002, 88). Haastattelemani siirtolaisnaiset itse suhtautuivat kojootteihin toisaalta auttajina, toisaalta epäluotettavina huiputtajina. Joillakin siirtolaisilla saattaa myös olla ns. perhekojootti, joka on luotettavasti ohjastanut jo useita suvun tai yhteisön jäseniä rajan yli.

5.1.6 Aikaisempi kokemus siirtolaisuudesta ja uusi yritys

Woon & Moreno Menan tutkimuksessa kyselyyn vastanneilla naisilla oli kaiken kaikkiaan vähän tai ei lainkaan aikaisempaa kokemusta siirtolaisuudesta (Woo & Moreno Mena 2002, 110). Myös tämän tutkimuksen naisista yli puolelle (17 naista) tämä siirtolaisuusyritys oli ollut ensimmäinen. Loput yhdeksän haastateltua olivat joko työskennelleet aikaisemmin jossakin muussa maassa siirtolaisina tai yrittäneet Yhdysvaltoihin aiemminkin. Suurin osa (20 naista) oli haastatteluhetkellä ensimmäistä kertaa keskussiirtolaisasemalla. Naisista kuusi oli ollut keskusasemalla aiemminkin, yksi heistä jo neljästi.

Yli puolet haastatelluista (16 naista) ilmoitti yrittävänsä uudelleen siirtolaiseksi joko Yhdysvaltoihin, Meksikoon tai muualle. Toiset näkivät uuden yrityksen uutena mahdollisuutena, toiset yhä ahdistavampana pakkona. Kahdeksan naista ei tiennyt aikooko yrittää uudelleen. Vain kaksi naisista ilmoitti, ettei aikonut yrittää enää.

5.2 Lähtemisen motiivit

Siirtolaisuudessa on aina takana jokin motiivi, jokin syy, jonka vuoksi lähdetään (Ariza 2004, 393). Naisten siirtolaisuuden syyt ovat tutkimusten mukaan niin poliittisia, taloudellisia, sosiaalisia kuin yksilöllisiäkin. Naiset muuttavat helpottaakseen perheensä taloudellista tilannetta, hankkiakseen lapsilleen paremman tulevaisuuden tai paetakseen ahdistavasta tai väkivaltaisesta koti- ja perhetilanteesta. (Joo-Schauen & Najafi 2002, 224; Phizacklean 2003, 95; ILO s.a. Booklet 2, 11.) Tutkimuksessa puhutaan naisten siirtolaisuudesta myös pakokeinona pienten ja perinteisiin sitoutuneiden yhteisöjen naisiin kohdistuvista sosiaalisista paineista ja keinona hankkia uusia taitoja ja elämäkokemusta (Domosh & Seager 2001, 133; Ariza 2004, 409; ILO s.a. Booklet 2, 11–12, 23).

5.2.1 Naisten päämääränä työnteko ja taloudellinen turva

Ei tällaista kukaan tee päästäkseen matkustelemaan, vaan siksi, että ihmiset haluavat työtä.

(Melissa, 18, Honduras.)

Vasta feministinen siirtolaisuustutkimus tunnusti naissiirtolaiset työtä etsivinä muuttavina siirtolaisina ja tutkimuksessa on sittemmin alettu painottaa sitä, että myös naiset muuttavat puhtaasti taloudellisista syistä, myös yksin ja työn perässä, eivät vain miehiään seuratakseen. (Ariza 2000a, 34; Westwood & Phizacklea 2000, 108; Morokvasic 2003, 101; Rojas Wiesner 2002, 99–100; ILO s.a. Booklet 2, 11, 23). Tätä tutkimusta varten haastattelemistani 26 naisesta vain neljä oli matkannut Yhdysvalloissa jo odottavan puolisonsa luokse. Kaikki naiset ilmoittivat tavoitteekseen hankkia työtä Yhdysvalloissa ja Meksikossa kiinniottetut siirtolaisnaiset olivat työskennelleet siellä laittomasti.

Myös haastattelemani keskussiirtolaisasemalla työskentelevät ja vierailevat työntekijät kertoivat näkemykseksensä, että asemalle tulevista naisista valtaosa oli lähtenyt siirtolaiseksi päämääränään etsiä itselle työtä (César Núñez, Sin Fronteras -järjestön työntekijä, 14.11.2003; Mónica, Sin Fronteras -järjestön vapaaehtoistyöntekijä, 8.12.2003; Silvia, aseman sosiaalityöntekijä, 8.12.2003). Yhdysvalloista palautettujen meksikolaisten siirtolaisnaisten keskuudessa tehtyjä kyselyitä tarkastelleet Ofelia Woo ja José Moreno Mena toteavat samoin, että yli puolet kyselyihin vastanneista naisista ilmoitti lähteneensä siirtolaiseksi hankkiakseen itselleen työtä. Kyselyyn osallistuneista naisista 22 % ilmoitti siirtolaisuutensa syyksi perheenyhdistämisen (Yhdysvalloissa odotti aviomies, vanhemmat tai lapset) ja 16 % ilmoitti syyksi opiskelun, matkustamisen tai seikkailun. (Woo & Moreno Mena 2002, 110.)

Myös silloin, kun nainen matkusti miehensä tai poikaystävänsä kanssa tai puolisonsa luokse, hän usein matkusti samalla hankkiakseen itselleen työtä, ei vain ns. seuralaisen roolissa (myös Woo & Moreno Mena 2002, 110). María Ester oli eräs niistä haastattelemistani naisista, jotka olivat selkeimmin yrittäneet Yhdysvaltoihin voidakseen jälleen elää yhdessä puolisonsa kanssa. Seuraavassa lainauksessa Maria Ester kuitenkin teroittaa, että heidän ”molempien tulee myös työskennellä siellä”, jos he haluavat ansaita tarpeeksi kouluttaakseen tyttärensä.

On vaikeaa olla erossa puolisostaan. Me olemme olleet naimisissa 17 vuotta. Ruokapöydässä sen tuntee aina, kun näkee tyhjän tuolin vieressään. Sen tuntee, tyhjyyden. Vihdoin päätin, että minun oli tullut aika yrittää päästä hänen luokseen Yhdysvaltoihin. Meidän molempien tulee työskennellä siellä, jos haluamme antaa tyttärillemme mahdollisuuden opintoihin. (María Ester, 40, Peru.)

Naisista useilla oli myös takanaan monen vuoden työtausta, ja monet olivat työskennelleet jo teini-ikästä lähtien, kuten Melissa omassa puheenvuorossaan kertoo.

Lopetin koulunkäyntini ala-asteen kuudenteen luokkaan. 14-vuotiaana menin kaupunkini maquiladora -tehtaaseen töihin ”lainatuilla papereilla”. Tehtäväni oli tarkistaa valmiiden t-paitojen laatua. Tein vuorotyötä: kaksi kuukautta päivävuoroo, aamuseitsemästä iltakahdeksaan, ja kaksi kuukautta yötyötä, iltakuudesta aamuseitsemään. Palkka oli pieni, se riitti hädin tuskin ruokaan. (Melissa, 18, Honduras.)

Useat keskusasemalle suljetuista naisista elättivät lähtömaissaan lapsiaan, laajempaa perhettään, omia vanhempiaan, sisaruksiaan, jopa koko laajempaa yhteisöä. Myös asemalla työskentelevät ja siellä vierailevat työntekijät toivat haastatteluissa esiin, että asemalle tulevat naiset ovat usein vastuussa koko perheen tai laajemman yhteisön toimeentulosta (César Núñez, Sin Fronteras -järjestön työntekijä, 14.11.2003; Gisela Muciño Romero, Cáritas Arquidiócesis -järjestön työntekijä, 16.12.2003; Silvia, aseman sosiaalityöntekijä, 8.12.2003).

Marina Arizan tutkimuksessa Dominikaanisen Tasavallan sisällä muuttaneista siirtolaisnaisista siirtolaisuus tarjosi naisille ennen kaikkea mahdollisuuden hallita paremmin omia ja perheensä varoja ja sitä kautta omaa elämäänsä ja tulevaisuuttaan (Ariza 2000b, 42). Myös Rojas Wiesner kirjoittaa Meksikon halki matkaavia naissiirtolaisia tarkastelevassa artikkelissaan, että syyt naisten siirtolaisuuteen ovat pääasiassa taloudelliset (Rojas Wiesner 2002, 99). Naiset lähtevät, koska heidän täytyy elättää itsensä, lapsensa ja usein myös laajempaa perhettään eivätkä he kykene siihen kotimaansa rajoitettujen työmahdollisuuksien tai alhaisten palkkojen takia. Juuri tällaisesta siirtolaisuudesta myös Jesuksen, Emman ja Carmenin puheenvuorot kertovat.

Halusin yrittää, koska kotona tulen epätoivoiseksi, olen koko ajan surullinen. Yritän selvittää laskuistani, eivätkä rahat vain riitä. (Jesús, 17, Guatemala.)

El Salvadorissa on hyvin vaikea elää. Minä ansaitsin kolme dollaria päivässä työskennellessäni kotiapulaisena. Työtä on hyvin vaikea saada, ja sittenkään sinulle ei makseta hyvin, ei lähellekään tarpeeksi. (Emma, 26, El Salvador.)

No, se oli ainoa tapa auttaa lapsia eteenpäin. Minun kolme lastani kärsivät kovasti, minä olen ollut heille äiti ja isä. Minun ensimmäinen mieheni kuoli onnettomuudessa, joten minä olin heille myös isä. Opiskelu on tärkeää, samoin ruoka, kaikki. Lasten kasvattaminen ei ole helppoa. Se vaatii paljon. (Carmen, 33, Kolumbia.)

Naisia motivoi siirtolaisuuteen myös ajatus siitä, että heidän oli nimenomaan naisina vaikea löytää töitä kotimaansa muutenkin kireässä työmarkkinatilanteessa. Sukupuolten eriarvoinen kohtelu työmarkkinoilla aiheuttaa sen, että naisten on miehiä vaikeampi löytää työtä, heille maksetaan siitä huonompaa palkkaa, heidän työtilanteensa on epävarmempi ja heidän etenemismahdollisuutensa ovat huonommat. Myös valtioiden taloudelliset ja sosiaaliset reformit ja leikkaukset koskettavat usein kipeimmin juuri naisia. Samaan aikaan naissiirtolaisten tekemän työn tarve ja kysyntä on maailmanlaajuisesti kaiken aikaa kasvussa. (ILO s.a. Booklet 2, 11.) Tätä tilannetta naiset pyrkivät itse konkreettisesti ratkaisemaan siirtolaisuudellaan.

Donato ja Kanaiaupuni (2000, 218) kirjoittavat naisten siirtolaisuutta Meksikon ja Yhdysvaltain välillä käsittelevässä artikkelissaan, että henkilökohtaiset attribuutit, kuten ikä ja koulutus, vaikuttavat voimakkaasti naisten siirtolaisuuspäätöksiin. Nämä vaikutukset voivat toimia monella tapaa puolesta ja vastaan. Oman tutkimukseni naiset olivat keskimäärin melko alhaisesti koulutettuja. Vähäinen koulutus ei kuitenkaan näyttäytynyt naisten puheenvuoroissa negatiivisena tekijänä heidän siirtolaisuuspäätöksenteossään. Naiset olivat valmiita tekemään ”mitä tahansa työtä” ja tuntuivat luottavan siihen, että työmahdollisuuksia myös löytyy. Argentiinalainen Erika tuo seuraavassa lainauksessa esille, kuinka hänen sukupuolensa ja suhteellisesti korkeampi ikänsä vaikutti siirtolaisuuspäätöksenteossa nimenomaan motivoivana tekijänä. Erikaa ajoi ajatus siitä, että sellaisilla työmarkkinoilla, joilla ei ole niin ahdasta kuin hänen kotimaassaan, hänellä olisi yli 30-vuotiaana, naispuolisena ja vielä kouluttamattomana työntekijänä paremmat mahdollisuudet työllistyä uudestaan kuin omassa kotimaassaan.

Argentiinassa on hyvin vähän töitä. En voi jatkaa opintojani, jollen pysty maksamaan niitä. Ja Argentiinassa, kuten varmaan useimmissa Latinalaisen Amerikan maissa yli kolmekymppinen nainen on jo liian vanha esimerkiksi tarjoilijan töihin. Tosin Argentiinassa kaikki on nyt vaikeaa. (Erika, 31, Argentiina.)

Gianinan alla olevassa puheenvuorossa nousee esiin haastattelemini naisten taloudellista motivaatiota selkeästi kuvaavaa puhetta, ja samaa kuvailevat myös Carla ja Maricruz. Olen nimittänyt tätä motivaatiota 'arjen ahtaudeksi, joustamattomuudeksi'. Lähtömaassa varat saattavat riittää jokapäiväisen arkisen elämän pyörittämiseen, mutta kun sattuu jotakin odottamatonta, esimerkiksi lapsen äkillinen sairaus, avioero tai lomautus omasta työpaikasta, kaikki yhtäkkiä romahtaa.

(...) sitten nuorin lapseni sairastui ja minun täytyi jäädä pois töistä hoitaakseni häntä. Hän joutui sairaalaan ja minä valvoin siellä hänen kanssaan yötä päivää. En millään olisi halunnut jättää työtäni, mutta ei ollut vaihtoehtoa. Muutama kuukausi sen jälkeen tytön isä sai potkut töistään. Ja yhtäkkiä kaikki oli aivan mahdotonta. Minulla ei enää kerta kaikkiaan ollut, millä maksaa kuukausittaiset menomme. Meiltä katkaistiin sähköt... meiltä katkaistiin kaikki. Mieheni ei saanut töitä mistään enkä minäkään. Perussa varsinkin naisen on oltava korkeintaan 25-vuotias, jotta hän voi päästä töihin. Minä olin jo aivan liian vanha. (Gianina, 38, Peru.)

Minä join paljon silloin kun lasteni isä jätti meidät. Join ja itkin... En itseni takia, vaan lasteni. En siksi, ettei hän enää halunnut olla minun kanssani, vaan koska tiesin, ettei hän enää olisi siinä auttamassa lasten kasvatuksessa. Venezuelassa et voi ansaita juuri mitään... ja yksin on vielä vaikeampaa. Minä työskentelin hammaslääkärin apulaisena, työskentelin Punaiselle Ristille, työskentelin monella taholla, mutta ei sillä voi elää. (Carla, 24, Venezuela.)

Tulimme taloudellisesti hyvin toimeen, kun molemmat olimme töissä. Elimme enemmänkin minun palkallani, koska minä ansaitsin enemmän. Ja minun palkkani oli säännöllinen, minä ansaitsin säännöllisesti, mieheni ei. (...) Työskentelin henkilöstöpäällikkönä eräässä farkkutehtaassa. Sitten minut vain irtisanottiin, noin vain. Minulle sanottiin, että sillä rahalla mitä he maksavat minulle, he voivat palkata viisi työntekijää tehdastyöhön. (...) Viime aikoina kaikki on mennyt aina vain huonommin. Ecuadorissa on hyvin vaikea löytää töitä. (Maricruz, 31, Ecuador.)

Suurelle osalle epävirallisia keinoja käyttäviä kansainvälisiä naissiirtolaisia lähtömaan alhaiset palkat ja heikot työmahdollisuudet, sanalla sanoen köyhyys, on yleisin syy siirtolaisuuteen

(ILO s.a. Booklet 2, 11). Köyhyyden juuret ulottuvat mahdollisuuksien ja resurssien maailmanlaajuisesti epätasaiseen jakoon, eri ihmisryhmien eriarvoiseen pääsyyn osallisiksi ”kehityksen hedelmistä”. Kauppajärjestelyt ja -rajoitukset, nopeat teknologiset muutokset sekä taloudelliset, monetaariset ja sosiaaliset uudelleenjärjestelyt (esimerkiksi Maailmanpankin ja Kansainvälisen valuuttasäätiön (IMF) rakennesopeutusohjelmat useassa Latinalaisen Amerikan maassa) ovat monissa tapauksissa pelkästään voimistaneet jo olemassa olevia epätasa-arvoisuuksia. (García 2000, 1.) Tällainen kehitys tulee konkreettisesti ja esiin edellä lainatuissa puheenvuoroissa.

Monien valtioiden velka ja velkajärjestelyt 1980-luvulta eteenpäin ovat vaikuttaneet erityisesti perheiden, naisten ja lasten hyvinvointiin, kun muun muassa koulutuksesta ja terveydenhoidosta on jouduttu tinkimään. Valtion kaventuneet mahdollisuudet tarjota säädeltyjä taloudellisia ja työllistymismahdollisuuksia ovat lisänneet epävirallisten ja puolilaillisten yrittäjien ja instituutioiden merkittävyyttä, eikä useimmissa velan kanssa kamppailevissa maissa velkaongelmaa ole rakennesopeutusohjelmin tai muiden järjestelyjen kautta kyetty ratkaisemaan. Epävirallisen sektorin työt, siirtolaisuus ja prostituutio ovat kaikki selviytymiskeinoja naisille tässä tilanteessa. (Sassen 2003, 65–66.)

Kuten siirtolaiset usein, lähes kaikki asemalla kohtaamistani naisista ilmoittivat lähteneensä voidakseen lähettää ulkomailla ansaitsemaansa rahaa kotiin. Amerikan Kehityspankin (Inter-American Development Bank - IDB) mukaan vuonna 2003 noin 38 biljoonaa USA:n dollaria kulki siirtolaisten lähettämänä rahalähetyksinä (esp. remesas, engl. remittances) Yhdysvalloista Latinalaisen Amerikan ja Karibian maihin (IOM News 2004, 9). Todellinen luku on oletettavasti vielä paljon suurempi, sillä nämä arviot edustavat virallisten kanavien kautta lähetettyjä rahavirtoja. (IOM News 2004, 9; myös Bueno Sánchez ym. 2004, 115–127; IOM 2003a, 310–311; IOM 2005).

Monet haastattelemistani naisista kertoivat halunneensa työskennellä Yhdysvalloissa vain muutaman vuoden, ansaitakseen tarpeeksi esimerkiksi lasten koulutusta, talon rakennusta, maapaikan ostoa tai pienen yrityksen perustamista varten kuten seuraavissa lainauksissa Melissa, Jesús ja Maricruz. Annie Phizacklean käyttämän termin mukaan tällainen siirtolainen lähtee ns. tähtäintyöläiseksi (target worker) (Phizacklea 2003, 95). Tähtäintyöläiseksi lähdessä

ajatuksena on kuluttaa vain rajoitettu aika vastaanottavassa yhteisössä, tehdä siellä niin paljon rahaa kuin mahdollista, lähettää sitä säännöllisesti kotiin ja palata tietyn ajan kuluttua itsekin takaisin. (Myös Hondagneu-Sotelo & Avila 1997, 558.)

Tarkoituksenamme oli työskennellä siellä [Yhdysvalloissa] kolme tai neljä vuotta ja palata sitten takaisin Hondurasiin. Halusimme saada sen verran rahaa kerätyksi, että voisimme perustaa pienen kaupan kotikaupunkiimme, rakentaa talon, kouluttaa lapset... (Melissa, 18, Honduras)

En halunnut jäädä sinne [Yhdysvaltoihin] pitkäksi aikaa. Vain sen verran, että pystyisin antamaan vähän rahaa äidilleni ja ehkä myöhemmin ostamaan pienen palan maata, jotta voisin tehdä itselleni kodin. (Jesús, 17, Guatemala.)

Tarkoituksemme oli jäädä Yhdysvaltoihin kolmeksi tai neljäksi vuodeksi, jotta saisimme kasaan pääoman pientä yritystä varten. Minä halusin perustaa oman vaatepajan. (Maricruz, 31, Ecuador.)

Marina Ariza kirjoittaa siirtolaisuuden olevan vaihtoehto, yksi mahdollisuus nostaa omaa tai perheen taloudellista ja sosiaalista tilannetta ja asemaa (Ariza 2001, 22). Tämän tutkimuksen naisten puheenvuoroista kuvastuu kuitenkin siirtolaisuus, joka ei välttämättä ole hyvä vaihtoehto muiden joukossa, vaan saattaa syntyä ennemminkin tilanteesta, jossa on vain huonoja vaihtoehtoja (myös Erel ym. 2003, 14). Epävirallisia keinoja käyttävän siirtolaisen marginaalinen tila liikkuu käsitteenä ja kokemuksena monella tapaa pakon ja valinnan välisellä janalla (myös. Lenz ym. 2002, 8)⁴⁰. Pakon edessä on etsittävä jokin mahdollisuus. Jos naapurini ovat lähteneet, miksen kokeilisi minäkin. Esterin ja Yoselinin seuraavista puheenvuoroista välittyy lopulta Pataya Ruenkaewin (2003, 115) sosiaalisen matkimisen käsitteen ympäristö, jossa ”kaikki lähtevät”.

Kaikki ymmärtävät, että se on ainoa keino. Se on ainoa, mitä voi yrittää. (Ester, 32, Ecuador.)

Moni tutuistani ja sukulaisistani on lähtenyt ’toiselle puolelle’. Siellä he työskentelevät missä vain. Juuri nyt, kaksi päivää ennen kuin me lähdimme, lähtivät myös kaksi lankoani sekä veljentyttöni, 17-, 17- ja 12-vuotiaat. Veljentyttöni lähti Yhdysvaltoihin tutustuakseen äitiinsä, jota hän ei muista. Äiti on ollut laittomasti Yhdysvalloissa jo vuosikausia. (Yoselín, 23, Guatemala.)

⁴⁰ Marginalia pakon ja valinnan välimaastossa liikkuvana kokemuksena ja käsitteenä on tarkemmin käsitelty Riitta Granfelt tutkimuksessaan asunnottomista ja asuntoloissa elävistä naisista (esim. Granfelt 1998, 82).

5.2.2 *Transnationaali äitiys: lastensa takia lapsistaan erossa*

Kaiken tämän ihminen tekee lastensa takia, päästäkseen eteenpäin antaakseen heille mahdollisuuden. Siksi, ja vain siksi. (Gianina, 38, Peru.)

Niiden siirtolaisnaisten kohdalla, joilla on lapsia, lasten hyvinvointi ja etenkin heidän tulevaisuuden koulutusmahdollisuutensa ovat usein siirtolaisuutta keskeisesti motivoivia tekijöitä (Phizacklea 2003, 95). Myös tässä tutkimuksessa ne haastattelemani naiset, joilla lapsia oli, ilmoittivat lähes poikkeuksetta siirtolaiseksi lähtönsä tärkeimmäksi motivaatioksi lastensa hyvinvoinnin turvaamisen. He näkivät siirtolaisuutensa ennen kaikkea yrityksenä hankkia lapsille parempi tulevaisuus.

Marina Ariza kirjoittaa tutkimuksessaan siirtolaisnaisista ja -miehistä Pohjois-Meksikossa sijaitsevassa Ciudad Juárezin kaupungissa, että naisten omalle siirtolaisuudelleen tuottamat merkitykset pitävät miehiä useammin sisällään uhrautumista, kieltäytymistä ja antautumista ja että naissiirtolaisten puheissa tärkeän sijan saa nimenomaan naisen reproduktiivinen rooli (Ariza 2004, 396–398, 419–420; myös Hondagneu-Sotelo & Avila 1997, 563). Ajatus toisten puolesta uhrautumisesta ei ollut vieras tutkimukseni siirtolaisnaisten puheenvuoroissa. Samalla tällaisessa ”uhrautumispuheessa” näyttäytyy myös yksi haastattelemini naisten siirtolaisuuteen keskeisesti liittyvä ristiriitaisuus. Kun naisen siirtolaisuus voidaan toisaalta nähdä heidän yksilöllisyyttään ja itseluottamustaan vahvistavana tekijänä ja kokemuksena ja naiset itse työtä etsivinä, aktiivisesti ja itsenäisesti muuttavina siirtolaisina, he kokevat samalla siirtolaisuutensa vahvasti nimenomaan uhrautumisena muiden puolesta.

Tällaisessa puheessa naisen sosiaalinen representaatio näyttäisi olevan hyvin kiinnittynyt äitiyteen hallitsevana naisellisena piirteenä, ja sitä kautta nimenomaan myyttisen äitiyden malliin, joka edellyttää uhrautumista lasten ja perheen puolesta. Marina Ariza yhdistää tämän ensisijaisesti koko Latalaisen Amerikan alueella vallitsevaan voimakkaaseen katoliskristilliseen perhemalliin, mutta mainitsee samalla, että alueen sosiodemografisessa tutkimuksessa aiemmin idealisoidun ydinperheen ajatus on jo vuosikausia joutunut antamaan tilaa todellisuuden monimuotoisemmille ja vaihtelevammille perhekäsityksille (Ariza & de Oliveira 2001; ref. Ariza 2004, 396–397). Myös tämän tutkimuksen naisista yli puolet oli eronneita, yksinhuoltajia tai avoliitossa eläviä naisia. Kuitenkin vain hyvin harvat naiset

liittivät puheessaan siirtolaisuuteensa selkeästi toiveen ja mahdollisuuden esimerkiksi itsensä ammatilliseen kehittämisen, oman henkilökohtaisen taloudellisen hyödyn tai omaan tulevaisuuteen liittyvät opiskelumahdollisuudet. Suurin osa haastattelemistani naisista näki siirtolaisuutensa ennen kaikkea taisteluna lastensa tulevaisuuden hyväksi.

Maricruzin ja Melissan seuraavissa lainauksissa siirtolaisuudesta toivottu hyöty näyttäytyy heille myös itsensä ylittämisen ja ”joksikin tulemisen” mahdollisuutena. He tuovat omissa puheenvuoroissaan esille, että odottavat arvostusta ja kunnollista palkkiota omista ponnisteluistaan, mutta sellaisen saaminen on mahdotonta heidän lähtömaissaan. Silti myös Maricruz ja Melissa yhdistävät tämän itsensä ylittämisen tavoitteen ja siirtolaisuudesta havittelemansa taloudellisen hyödyn ennen kaikkea kykyyn turvata perheen jokapäiväinen talouden pyörytys ja arki, jotta lapset eivät kärsisi sitä, mitä he ovat itse kärsineet. Nimitän tätä ’turvatun arjen’ tavoitteeksi.

Ihminen haluaa aina tulla joksikin, haluaa opiskella ja niin edelleen. Sitä taistelee tullakseen joksikin. Mutta meidän maassamme se on mahdotonta. Ihmisen uhrautumista ei arvosteta, työtä, opiskelua ei arvosteta. On aivan mahdotonta yrittää eteenpäin. Pankit eivät suostu lainaamaan ja... On aivan mahdotonta yrittää. Jos maksat 70 dollaria vedestä ja sähköstä ja palkkasi on kokonaisuudessaan 130 dollaria, ei siitä jää käteen yhtään mitään. Ei sillä voi tehdä mitään. Minä haluan normaalin työn. Palkan, josta riittää ruokaan... Josta riittää sen verran, että tiedän selviäväni. Jotta minun ei tarvitse kärsiä koko ajan ja pelätä, että rahani eivät riitä. Siinä on kaikki mitä haluan. (Maricruz, 31, Ecuador.)

Jokainen haluaa ylittää itsensä, tulla joksikin enemmän. Minä olen varma, että jos he [meksikolaiset] olisivat minun sijassani, he ajattelisivat samoin, tekisivät samoin. Myös he haluaisivat jotakin enemmän. (...) Kukaan ei halua, että omat lapsesi kärsisivät saman, mitä itse on kärsinyt. En välitä, vaikka joutuisin työskentelemään yötä päivää, kunhan tiedän, että rahoilla, jotka ansaitseen, saa myös jotakin aikaan. (Melissa, 18, Honduras.)

Siirtolaisuuden ja lapsista erillään olon seuraukset omissa lapsissa herättivät naisten puheissa kuitenkin eniten myös huolta, ahdistusta ja syyllisyydentunteita (myös Hondagneu-Sotelo & Avila 1997, 552).

On pakko lähteä... jotta voisi antaa lapsilleen paremman elämän. Minun perheeni on aina ollut köyhä. Meillä ei ole paljon mitään. Ja sitä aina haluaisi antaa jotakin parempaa lapsilleen, jollakin

tavalla paremman elämän. (...) Haluaisin elää yhdessä molempien lapsieni kanssa. Vain siten voin olla rauhallinen. Kun etsii parasta lapsilleen, joutuu kärsimäänkin. (Emma, 26, El Salvador.)

Haluan olla heidän kanssaan, mutta samalla haluan tarjota heille parhaan mahdollisen tulevaisuuden. Haluan tarjota jotakin enemmän heidän tulevaisuuttaan varten. (María Ester, 40, Peru.)

Vaikeinta on olla näin kaukana pojastani. Vaikka tiedänkin, että hänen on parempi olla vanhempieni kanssa. (Erika, 31, Argentiina.)

Yllä olevissa puheenvuoroissa tulee esiin jälleen uusi ristiriitaisuus naisten siirtolaisuuden motiiveihin liittyen. Kun naiset toisaalta kokivat uhrautuvansa perheensä ja erityisesti lastensa hyvinvoinnin eteen lähtiessään siirtolaisiksi, on lähteminen samalla perhettä hajottava tekijä, joka rikkoo naisen perinteistä läsnäolevaa roolia perheessä ja aiheuttaa naisissa voimakkaita syyllisyydentunteita. Naiset ovat tehneet varsin rohkealta tuntuvan päätöksen jättää perheensä ja sukunsa ja matkustaa siirtotyöläisiksi hyvinkin kauas, etukäteen määrittelemättömäksi ajaksi, joko yksin tai yhdessä puolisoitensa kanssa. Naisten siirtolaisuusprojektilleen antamat merkitykset kuitenkin liittyivät lähes väistämättä perheeseen tai laajempaan sukuun. Marina Ariza on nähnyt tämän osoittavan naisten hyvin vähäistä itsellisyyden (*individuación*) määrää. Hänen mukaansa naiset eivät näe omaa elämäänsä itsenäisenä, muista riippumattomana. (Ariza 2004, 398, 419–420.)

Kirsi Nousiainen (2004) on tutkinut lapsistaan erillään asuvia äitejä ja äitiysidentiteetin rakentamista. Tutkimus toi esille, kuinka myös suomalaiset perhekäsitykset antavat varsin jähmeästi tilaa toisenlaisille ratkaisuille. Nousiainen kirjoittaa Eeva Jokista siteeraten, että äidin rooli on kulttuurimme tiukimmin määriteltyjä rooleja (Jokinen 1996,13; ref. Nousiainen 2004, 10). Äitiyteen liittyviä moraalikoodeja ja käyttäytymisohjeita on ennen kaikkea se, että äidin on oltava läsnä ja saatavilla lapselleen, sekä fyysisesti että henkisesti (Nousiainen 2004, 58). Kaikki Nousiaisen väitöskirjatutkimusta varten haastattelemat äidit olivat saaneet kielteistä palautetta ja paheksuntaa lapsensa tai lastensa ”jättämisestä”⁴¹ isän luokse avioeron

⁴¹ Kirsi Nousiainen kirjoittaa Jaana Vuorta siteeraten, että verbi ‘jättää’ on emotionaalisesti hyvin negatiivisesti latautunut (Vuori 2001, 262, ref. Nousiainen 2004, 175). Kun sanotaan äidin jättäneen lapsen, syntyy ajatus lapsen hylkäämisestä. Tämä tuli myös haastattelemini naisten puheissa esiin. Naisten oli vaikea löytää ilmaisua sille, että he olivat ”jättäneet” (*dejar*) lapsensa. Asiasta oli vaikea puhua niin, ettei ilmaisuihin samalla liittynyt negatiivisia mielleyhtymiä. Esimerkiksi kolumbialainen Carmen totesi eräässä lauseessaan ensin, että lasten

jälkeen. Kuten tässä tutkimuksessa haastatteleman siirtolaisnaiset, myös Nousiainen tutkimuksen äidit löysivät samalla lohtua sekä tilanteensa ja toimintansa niin sanotusti hyväksyttävän oikeutuksen nimenomaan ajatuksesta, että heidän valintansa oli ollut lasten parhaaksi (Nousiainen 2004, 169). Lapsensa taakseen jättäneiden äitien ikävä oli kuitenkin jokaisessa haastattelussa läsnä.

Tutkimus on käyttänyt ”transnationaalien äitiyden” käsitettä viitattaessaan siihen, kuinka esimerkiksi latinoäidit Yhdysvalloissa, puolalaiset Länsi-Euroopassa ja filippiinit eri puolilla maailmaa improvisoivat uusia äitiyden ja perheen huoltajan malleja kaukaisten etäisyyksien vallitessa (Morokvasic 2003, 123; Hondagneu-Sotelo & Avila 1997). Latinalaisen Amerikan maissa kasvaa paikoitellen kokonaisia sukupolvia isovanhempien tai laajemman perheyhteisön hoivissa omien vanhempien ja erityisesti äitien lähdettyä ulkomaille työnhakuun (García Zamora 2002, 39; BID 2003; Hondagneu-Sotelo & Avila 1997)⁴². Useiden tutkimusten mukaan lasten olemassaolo ei välttämättä vähennä vaan saattaa päinvastoin kasvattaa naisen todennäköisyyttä lähteä siirtolaiseksi (esim. Donato & Kanaiaupuni 2000, 231; Bronfman ym. 2001, 21).

Lasten tulevaisuuden puolesta taisteleminen ei siirtolaisuuden motiivina kuitenkaan välttämättä ole totaalisen altruistinen, vaan sitä voidaan tarkastella myös yrityksenä varautua omien vanhuudenpäivien varalle. Kuten Ester puheenvuorossaan tuo esille, hän kamppailee lastensa tulevaisuuden eteen nyt osaltaan myös voidakseen itse tulevaisuudessa mahdollisesti luottaa siihen, että lapset kykenevät elättämään häntä vanhuuden koittaessa.

Mutta minulla on lapseni, ja minun toivoni on siinä, että heistä tulee elämässään jotakin. Sitten he voivat ehkä auttaa minuakin. (Ester, 32, Ecuador.)

Latinalaisamerikkalaisessa kontekstissa voidaan todeta naisten kasvavan taloudellisen vastuun ja yleisen taloudellisen tilanteen huonontumisen kautta myös naisten siirtolaisuuden

”jättäminen, hylkääminen” (abandonar) oli ollut hyvin vaikeaa ja ihmetteli heti perään itse, miksi oli käyttänyt sellaista sanaa, sillä ”enhän minä ole hylännyt lapsiani mihinkään”.

⁴² Arlie Russel Hochschild kirjoittaa samanlaisesta tilanteesta myös Thaimaassa, Sri Lankassa, Indonesiassa ja Filippiineillä, joista naiset niin ikään ovat lähteneet teollistuneisiin maihin työnhakuun. Naisista suuri osa työllistyy hoiva-alalle, kuten kodin- ja lastenhoitoon, ja Hochschild puhuukin artikkelissaan ns. hoivavuodosta (care drain), jossa naiset joutuvat jättämään perheensä ja omat lapsensa lähtiessään ulkomaille hoivaamaan muita. (Hochschild 2002, 15–30; erityisesti Filippiinien tilanteesta on kirjoittanut esim. Salazar Parreñas 2002, 39–54.)

tulleen sosiaalisesti hyväksytyimmäksi, ja siirtolaisuudesta onkin tullut yleisempi toimintamalli myös esimerkiksi yksinhuoltajaäitien kohdalla. Silti varsinkin yksin matkustavia siirtolaisnaisia pidetään samalla helposti sosiaalisena uhkana yhteisön perinteisille arvoille. Tässä kontekstissa siirtolaisnainen voidaan nähdä jälleen ristiriitaisesti toisaalta epävirallisessa siirtolaisuudessaan haavoittuvana, puolustuskyvyttömänäkin, ja samalla siirtolaisuutensa takia yhteiskunnalle ja yhteisölle vaarallisena. (Bronfman 2001, 21.)

5.3 Naisten sosiaaliset verkostot

Kaikki ne sosiaaliset suhteet, jotka tavalla tai toisella vaikuttavat naisen siirtolaisuuspäätökseen, voidaan nähdä siirtolaisen sosiaalisena verkostona. Tähän verkostoon kuuluvat henkilöt antavat rohkaisua, tietoa, kannustusta ja niin rahallista kuin moraalistakin tukea lähtömaassa sekä ottavat esimerkiksi siirtolaiseksi lähtevän äidin lapset hoitaakseen. Lisäksi sosiaaliseen verkostoon kuuluvat henkilöt auttavat löytämään asunnon ja työtä vastaanottavassa yhteisössä sekä jakavat tietoa paikallisista oloista ja käyttäytymisestä uudessa tilanteessa. Ne tarjoavat ensiarvoisen tärkeää taloudellista, informatiivista ja moraalista tukea koko siirtolaisuusprosessin ajan. Verkoston avulla selviää, mihin lähdetään ja miten matka tullaan toteuttamaan, mihin kohteessa majoitutaan asumaan ja miten siellä löydetään töitä. (Woo Morales 2001b, 303, 309.) Verkostot voivat muodostua perheestä, sukulaisista, ystävistä ja tuttuisten tutuista. Sosiaalisen verkoston avulla saadaan yleensä yhteys myös mahdolliseen kojoottiin, joka on viime aikoina tullut aina vain välttämättömämmäksi esimerkiksi Meksikon pohjoisrajan ylityksessä (Woo Morales 2001b, 314).

Sosiaaliset verkostot toimivat solidaarisuuden, mutta myös vastavuoroisuuden periaatteella. Niissä voi muodostua myös konflikteja ja niistä saattaa löytyä kannustuksen lisäksi myös vastustusta siirtolaisuuspäätökselle, sillä erityisesti naisten kohdalla verkostot saattavat suojan lisäksi edustaa myös kontrollia. (Woo Morales 2001b, 309, 311.) Monet siirtolaisverkostoista ovat miesten perustamia ja näiden verkostojen avulla myös naissiirtolaiset liikkuvat. Tämän lisäksi naiset ovat lisääntyvässä määrin luoneet omia, erityisesti toisiin naisiin tukeutuvia siirtolaisverkostojaan. (Woo Morales 2001b, 319; Grüner-Domic 2000, 250.)

5.3.1 Perheen, suvun ja yhteisön vaikutukset siirtolaisuuteen

Perhe on kautta aikojen ollut ensiarvoisen tärkeä kansainvälisen siirtolaisuuden tukija, motivoija ja liikuttaja, ja se on sitä yhä (esim. Woo Morales 2001, 311; Ariza 2004, 397–398). Christiane Harzig kirjoittaa, että naiset ja miehet, jotka muuttavat teollistuneisiin maihin etsiäkseen työtä siellä liikkuvat mitä todennäköisimmin perheen ja perheen talouden motivoimina (Harzig 2003, 51). Kun aikaisemmin naisten siirtolaisuutta on tarkasteltu ennen kaikkea perheen yhdistämisen näkökulmasta, täytyy huomauttaa, että melko harvalla siirtolaisella on tänään mahdollisuus siihen ylellisyyteen, että siirtolaisuuden prosessissa perhe seuraisi siirtolaisen, naisen tai miehen mukana (Erel ym. 2003, 11).

Uusi talousmalli tai kotitalousmalli tarkasteli siirtolaiseksi lähtöä kotitalousyksikön sisäisenä päätöksenä. Siirtolaisuuspäätöstä muokkavia tekijöitä voidaan kuitenkin pitää hyvin moninaisina, kuten malliin kohdistunut kritiikkikin huomauttaa. Perhe ja kotitalous ovat usein varsin merkittävä konteksti siirtolaisuuspäätöksille. Mutta niiden vaikutukset ovat moninaiset ja lopulta usein vain osa hyvin monimutkaista ja monimuotoista motiivien ja ärsykkeiden verkostoa. (Phizacklea 2003, 86.) Toisaalta edes pelkkä kotitalousyksikön määrittely jollakin yksiselitteisellä ja universaalilla tavalla ei tunnu välttämättä kovin mielekkäältä tai mahdolliseltakaan (Westwood & Phizacklea 2000, 124).

Useimmat tämän tutkimuksen naisista ilmoittivat tehneensä päätöksensä siirtolaisuudestaan yksin. Päätös saatettiin alistaa perheen sisällä keskustelulle, mutta yleensä vasta sen jälkeen, kun se oli jo tehty (myös Westwood & Phizacklea 2000, 124; Phizacklea 2003, 84)⁴³. Perhepiiristä oli varsin harvoin lopulta kuulunut voimakkaita vastalauseita haastattelemiemi siirtolaisnaisten päätökselle. Naisista nuoremmat olivat saattaneet kokea jonkin verran vastustusta, mutta kukaan ei ilmoittanut sen erityisesti vaikuttaneen heidän suunnitelmiinsa.

⁴³ Myös Ofelia Woon ja José Moreno Menan tutkimuksessa Yhdysvaltain puolelta palautetuista meksikolaisista naissiirtolaisista 71 % ilmoitti tehneensä päätöksensä siirtolaiseksi lähdöstään yksin. Naisista 10 % ilmoitti siirtolaisuuspäätöksen tekijäksi puolisonsa. Toiset 10 % ilmoitti päätöksen syntyneen yhdessä puolison kanssa. Loppujen 9 % kohdalla päätöksen olivat tehneet naisen lapset tai ”muut henkilöt”. Erityisesti naimattomien naisten keskuudessa yhdeksän kymmenestä ilmoitti tehneensä päätöksensä hyvin itsenäisesti. (Woo & Moreno Mena 2002, 111.)

Mahdollista vastustusta ilmeni haastattelemieni naisten puheenvuoroissa usein enemmän äidin tai isoäidin kuin perheen miespuolisten jäsenten (veljien, isien tai puolisoiden) taholta⁴⁴.

Kuten myös tässä tutkimuksessa on jo tullut esille, itsenäinen päätös lähteä epäviralliseksi siirtolaiseksi ei sinällään välttämättä ilmennä siirtolaisnaisten lisääntyntä itsenäisyyttä, vaan se on monessa tapauksessa pikemminkin osoitus taloudellisesta pakosta ja epätoivosta (myös Woo & Moreno Mena 2002, 112; Hochschild 2002, 27). Naiset valitsevat siirtolaisuuden, mutta valinta tapahtuu pakon edessä. Yleisesti ottaen myös naisten lähiympäristö tuntui olleen sitä mieltä, että siirtolaiseksi lähtö tarjosi kiistämättömästi paremmat mahdollisuudet työnsaantiin sekä tulevaisuuden ja elämän rakentamiseen kuin kotimaahan jääminen. Siirtolaisuus näyttäytyi tällä tavoin osaltaan jo odotettuna toimintamallina, kuten elsalvadorilaisen Yeusenian puheenvuorosta ilmenee.

Äitini pisti ensin kamalasti vastaan kun kerroin hänelle meidän [Yeusenian ja hänen poikaystävänsä] suunnitelmastamme. Hän ei olisi tietenkään millään halunnut minun lähtevän, mutta oli kuitenkin samaa mieltä siitä, että Yhdysvalloissa minulla olisi mahdollisuus saada kunnan töitä ja elää paremmin. (Yeusenian, 24, El Salvador.)

Haastattelemistani naisista ainoastaan Gianinan puheenvuorossa tuli lopulta esille siirtolaisuuden kotitalousmalliin liittyvää kotitalousyksikön sisällä tehdyn siirtolaisuuspäätöksen kuvausta.

Aluksi mieheni ei halunnut minun lähtevän. Hän sanoi, että hänen pitäisi lähteä ennemmin kuin minun. Mutta koska hän on vain nuorimman tytön isä... Minä olen kaikkien äiti. Minä voin myöhemmin kutsua koko perheen luokseni, koska minä olen kaikkien äiti. (Gianina, 38, Peru.)

Lainauksessa Gianina esittelee siirtolaisuuspäätöksensä jokseenkin rationaalisena perheen sisäisen keskustelun ja neuvottelun tuloksena, jossa lopulta Gianina itse, perheen kaikkien lasten äitinä on paras vaihtoehto siirtolaiseksi, koska hänellä on mahdollisuus ”myöhemmin kutsua koko perhe luokseen”. Jos siirtolainen kykenee järjestämään itselleen vakaat olosuhteet vastaanottavassa yhteisössä, toisten perheenjäsenten kutsuminen saattaa tulla mahdolliseksi

⁴⁴ Esim. Ofelia Woo Morales on todennut tutkimuksessaan meksikolaisista naissiirtolaisista Yhdysvalloissa erityisesti perheen, suvun tai yhteisön miespuolisten jäsenten usein vastustavan naisen siirtolaiseksi lähtöä (Woo Morales 2003, 303–320).

(Phizacklea 2003, 86). Gianinan tapauksessa perheenyhdistämisstrategia näyttäytyikin kansainvälisen siirtolaisuuden mallina, jossa miehen sijaan seurataan naista.

Suku ja perhe tulivat haastattelemieni naisten siirtolaisuuspäätöksissä motivaation lisäksi esiin myös merkittävänä voimavarana. Naiset saattoivat lähteä vain siksi, että heidän oli mahdollista jättää lapsensa oman äitinsä, ex-miehensä sisaren tai oman vanhimman tyttärensä hoiviin. Erityisen tärkeänä tukiverkostona näyttäytyivät tämän tutkimuksen naisten puheenvuoroissa nimenomaan naispuoliset sukulaiset, ennen kaikkea oma äiti (myös Hondagneu-Sotelo & Avila 1997, 559). Naiset mainitsivat tukijoinaan myös sisaret ja vanhimmat tyttäret sekä joissain tapauksissa myös puolison tai entisen puolison äiti. He mahdollistivat haastattelemieni naisten siirtolaisuuden täyttämällä naisten jättämää ”aukkoa kodinhoidossa” (myös ILO s.a. Booklet 2, 13). Heidän vastuulleen naiset saattoivat myös jättää lapsensa lähtiessään.

Lapset jäivät mieheni sisaren vastuulle. (Ester, 32, Ecuador.)

Tyttöni ovat sisareni hoivissa. Hän on naimaton, eikä hänellä ole omia lapsia. (María Ester, 40, Peru.)

Myös Laura Vidal Fernándezin ym. kyselyyn ja ryhmähaastatteluihin perustuneessa, meksikolaisen Paraíso- nimisen yhteisön naisten kausisiirtolaisuutta Yhdysvalloissa tarkastelleessa tutkimuksessa ilmeni, että naisten siirtolaisuuden pääasiallisia tukijoita ja mahdollistajia olivat perheen ja suvun muut naispuoliset jäsenet. Vidal Fernández ym. selittävät tätä Nancy Rileyta ja Robert Gardneria (1991) siteeraten erityisesti sillä, että suvun nuorimmat (ja toisaalta myös vanhimmat) naiset ovat ikänsä ja sukupuolensa takia usein suvun sisäisen tärkeysjärjestyksen alimmalla portaikolla. He joutuvat lopulta kantamaan muiden siirtolaisuudesta aiheutuvaa suurentunutta taakkaa perheen ja kotitalouden pyörytyksessä. (Vidal Fernández ym. 2002, 30–31, 41, 44–45.) Listaani voitaisiin lisätä myös perheettömät tai lapsettomat sisaret, joilla ajatellaan olevan mahdollisuus ottaa kantaakseen vastuu muiden lasten huollosta, kuten yllä olevassa María Esterin lainauksessa ilmenee. Suvun muiden naisten tärkeä osuus tukiverkostossa voi toisaalta heijastella myös tilannetta, jossa suvun miespuolisia jäseniä ei enää yksinkertaisesti ole paikalla esimerkiksi sen vuoksi, että he ovat lähteneet siirtolaisiksi jo aikaisemmin. Naisten siirtolaisuus näyttäisi kuitenkin usein

aiheuttavan neuvotteluja ja uudelleenjärjestelyjä nimenomaan suvun naisten välisissä suhteissa.

Perhe ja suku tulivat tämän tutkimuksen naisten puheenvuoroissa esiin myös lähestulkoon ensisijaisina taloudellisina tukijoina siirtolaisuudelle. Monet naisista olivat mahdollisesti joutuneet tämän lisäksi myös kiinnittämään talonsa tai maapalstansa. Silti vain harvat haastattelemistani naisista olivat joutuneet kokonaan lainaamaan ulkopuolisilta matkaansa varten. Perhe ja suku saattoivat kuitenkin edustaa tuen ja motivaation lisäksi myös ahdistusta, ja voimistaa epäonnistumisen tunnetta siirtolaisuusyrityksen keskeydyttyä, erityisesti silloin, kun perhe tai suku oli ollut myös taloudellisesti tukemassa siirtolaisuutta. Kiinnijäätyään Melissa ja Maricruz pohtivat, miten perhe suhtautuu vähemmän kunniakkaaseen kotiinpaluuseen ja miten sen aiheuttamasta taloudellisesta tilanteesta voidaan ikinä selvitä eteenpäin.

Matkalla sitä itkee ja valittaa perheensä kohtaloa, mutta sinun on oltava vahva jatkaaksesi eteenpäin. Sitten viranomaiset ottavat sinut kiinni, ja kaikki musertuu... Koska tiedät, että sinun täytyy palata takaisin tyhjin käsin. (Melissa, 18, Honduras.)

Pelkään, että perhe on kääntänyt meille selkänsä. He eivät ymmärrä, että rajanylitys on näin vaikeaa. Taloudellisesti he eivät varmastikaan halua tukea meitä enää. En ole soittanut edes veljelleni Yhdysvaltoihin. En tiedä miten hän tulee reagoimaan. (Maricruz, 31, Ecuador.)

Lainauksessa Maricruz on huolissaan siitä, ettei perhe välttämättä kykene ymmärtämään rajanylityksen olevan näin vaikeaa, ja ilmaisee pelkäävänsä, että perhe on tästä syystä jo kääntänyt hänelle ja hänen miehelleen selkänsä. Haastatteluhetkellä ecuadorilainen Maricruz oli keskusasemalla jo toistamiseen muutaman kuukauden sisällä. Hän oli lähtenyt miehensä kanssa lähes heti uuteen yritykseen ensimmäisen karkotuksen jälkeen. Koska Maricruz oli raskaana, ja he halusivat yrittää uudelleen niin pian kuin mahdollista ennen kuin raskaus etenisi liian pitkälle. Mutta toinenkin yritys oli epäonnistunut ja näin Maricruz oli miehensä kanssa kahden siirtolaisuusyrityksen velkaa suvulleen.

Epävirallista siirtolaisuutta ei voida pitää taloudellisestikaan pienenä sijoituksena (esim. Donato & Kanaiaupuni 2000, 219)⁴⁵. Tutkimusten mukaan kojoottien taksat vaihtelevat paljon. Myös haastattelemieni naisten puheenvuoroissa taksat vaihtelivat muutamasta sadasta dollarista aina muutamaankuhanteen dollariin, riippuen muun muassa ylityspaikasta, suhteista ja esimerkiksi siitä, mistä lähtien ja kuinka pitkälle kojootin on määrä salakuljetettavansa saattaa. Maricruz ja hänen miehensä olivat lentäneet Méxicoon, jossa etukäteen palkattu kojootti oli ollut odottamassa kuljettaakseen heidät pohjoisrajalle ja siitä yli. Maricruz ei puolisoineen koskaan päässyt lentokentän passin- ja viisumintarkastusta pidemmälle. Haastatteluhetkellä hän murehti kojootille menettämiään rahoja ja pohti, onko ylipäättään mahdollista saada edes osaa rahoista enää takaisin. Kiinnijäämisen yhteydessä kokonaiselta ryhmältä passintarkastusjonosta pois vedettyjä ecuadorilaisia oli lisäksi vaadittu 600 dollarin sakot kultakin sekä samoin 50 dollaria jokaiselta heille esitellyn ”asianajajan” palveluksista. Näiden maksujen jälkeen heidät oli määrä päästää jatkamaan matkaa. Kaikki maksoivat. ”Eikä siitä summasta ole sen koommin kuultu”, huokaa keskussiirtolaisasemalle suoraan lentokentältä kuljetettu Maricruz.

Epäonnistunut siirtolaisuus ja palaaminen ilman toivottua ja odotettua taloudellista menestystä tarkoittaa usein tuskallista kasvojen menetystä kotiyhteisön edessä (Grüner-Domic 2000, 261). Yllä olevassa lainauksessa Maricruz, epävirallisin keinoin siirtolaisuutta yrittänyt ja kiinnijäänyt siirtolainen, määritytty velkoineen ja velankorkoineen samalla uuteen marginaaliin, tällä kertaa suhteessa omaan kotiinsa ja perheeseensä, omaan lähtömaahansa. Kaikesta huolimatta, tai mahdollisesti juuri tämän vuoksi, Maricruz pohtii kuitenkin vielä kolmatta yritystä, mikäli hän saa kojoottiinsa yhteyden ja edes osan rahoistaan takaisin.

Aion puhua tämän oppaan kanssa, joka odotti meitä lentokentällä. Katson paljonko hän on valmis palauttamaan meille rahoistamme. Sitten on katsottava kiinnitykset... On vain tehtävä töitä, en edes tiedä miten... Miten tahansa, jotta saamme velat maksetuksi, sitten vielä korot.. En tiedä. Mutta jos opas palauttaa rahat, aion yrittää uudestaan. (Maricruz, 31, Ecuador.)

⁴⁵ Amerikan kehityspankin (Inter-American Development Bank) ja Pew Hispanic Center:in rahoittamassa tutkimuksessa haastateltiin fokusryhmässä Yhdysvaltoihin, Espanjaan ja Italiaan lähteneiden keskiamerikkalaisten siirtolaisten omaisia Guatemalassa, Hondurasissa ja El Salvadorissa (yhteensä 34 henkilöä, 11 miestä ja 23 naista). Tutkimuksen mukaan suurin osa Yhdysvaltoihin lähteneistä siirtolaisista oli matkannut maateitse ja epävirallisia keinoja käyttäen. Matkan kokonaishinta tällä tavoin vaihteli 2000 dollarista aina 6000 dollariin. Kojootit veloittivat osan matkasta etukäteen ja loput Yhdysvaltain puolella. Tutkimuksessa huomautetaan juuri matkan vaativuuden ja vaarallisuuden sekä korkean hinnan aiheuttavan monissa tapauksissa sen, että perheenjäsenten erosta tulee hyvin pitkäaikainen. (IDB 2003, 37–40.)

Naisten siirtolaisuutta tarkastelevassa tutkimuksessa naisten on katsottu myös lähtevän pakoon perheen, suvun ja yhteisön ahdistavia normeja tai esimerkiksi kodinsisäisiä väkivaltatilanteita. Tämän tutkimuksen naisten puheenvuoroissa yksikään nainen ei tuonut esille perheensisäisiä rajoituksia, väkivaltaa tai ahdistavaa tilannetta oman siirtolaisuutensa motiivina. Tämä ei välttämättä tarkoita suoraan sitä, ettei tällaisia motivaatiotekijöitä lainkaan ollut haastattelemieni naisten siirtolaisuuspäätösten takana, sillä esimerkiksi perheensisäisestä väkivallasta on usein hyvin vaikea puhua.

Allaoleva lainaus Esterin puheenvuorosta kuvastaa puolestaan suoraan Pierrette Hondagneu-Sotelon (1995) havaintoja meksikolaisten naisten Yhdysvaltoihin suuntaavasta siirtolaisuudesta (ref. Westwood & Phizacklea 2000, 125; Phizacklea 2003, 89). Esterin mies lähti Yhdysvaltoihin vuosia sitten. Ajan kuluessa yhteydet ovat vähentyneet, eikä rahalähetyksiä ole enää kuulunut.

Viimeiseen neljään vuoteen hän ei ole lähettänyt meille rahaa. En ole kuullut hänestä enää mitään. Tiedän, että hänellä on uusi perhe ja että hän asuu Queensissa, mutta sen enempää en tiedä. Emme ole enää yhteydessä. (Ester, 32, Ecuador.)

Pierrette Hondagneu-Sotelo kuvaa tutkimuksessaan tilanteita, joissa miehet ovat lähteneet Yhdysvaltoihin hankkiakseen perheilleen lisäansioita. Miesten lähettämät rahalähetykset eivät kuitenkaan riitä pitämään perheen taloutta pystyssä, ja ajan mittaan vähäisetkin lähetykset saattavat loppua kokonaan. Pikku hiljaa yhteydetkin katkeavat, eikä miehistä kohta ole kuulunut enää vuosiin. Näin naisista tulee yksinhuoltajia ja perheidensä pääelättäjiä. He alkavat vuorostaan pyrkiä pohjoiseen, joko ansaitakseen itsenäisesti rahaa perheilleen tai vaatiakseen puolisoitaan ottamaan uudestaan kantaakseen oman osansa sosiaalisesta ja taloudellisesta vastuusta perheenelättäjinä.

Siirtolaisuuden kumulatiivisen kausaation teorian mukaan siirtolaisuus muuttaa jotakin ajassa ja paikassa motivoiden näin uutta siirtolaisuutta. Joskus nämä muutokset saattavat näyttäytyä hyvin henkilökohtaisella tasolla, kun siirtolaiseksi kerran lähtenyt ei kokemustensa jälkeen enää kykenekään sopeutumaan vanhaan yhteisöönsä (esim. Bronfman ym. 2001, 21). Tästä kertoo puheenvuorossaan myös Rosa. Hän on asunut lähes puolet elämästään Yhdysvalloissa,

jonne hän lähti alun perin 16-vuotiaana poikaystävänsä kanssa. Los Angelesissa Rosa oli hankkinut väärennetyn työluvan ja alkoi tehdä töitä. Myöhemmin hän muutti poikaystävänsä ja heidän yhteisen lapsensa kanssa poikaystävän työn takia Houstoniin, jossa Rosa niin ikään työskenteli. Houstonissa Rosa alkoi kuitenkin käyttää ja myöhemmin myös myydä huumeita. Ollessaan 26-vuotias hän jäi kiinni huumeiden ja ison rahamäärän hallussapidosta ja sai vankilatuomion. Muutaman vuoden tuomiotaan istuttuaan hänet karkotettiin takaisin Guatemalaan. Omassa kotikylässään Rosalla oli kuitenkin pian ongelmia menneisyytensä ja kaiken kokemansa takia. Hän ei voinut enää asua kotikylässään, mutta ei vankilatuomionsa takia voinut ajatella yrittävänsä uudestaan Yhdysvaltoihin. Niinpä hän oli nyt lähtenyt etsimään mahdollisuuksia Pohjois-Meksikosta.

Siinä kyläpahasessa kaikki mitä minä edustin oli ongelmallista, menneisyyteni, tatuointini, vaatteeni, se, että tulin toimeen kylän kahden kilpailevan jengin edustajien kanssa... He pitivät minua ongelmana, koska tulin toimeen kaikkien kanssa ja he uhkasivat tappaa minut. Minun oli lähdettävä. En halunnut Yhdysvaltoihin, ilmeisistä syistä. Jos minut saataisiin siellä kiinni laittomasta oleskelusta, saisin virua monta vuotta vankilassa. Haluaisin jäädä Nuevo Laredoon [kaupunki Meksikon pohjoisrajalla]. Olen kuullut, että siellä voi ansaita hyvin. (Rosa, 30, Guatemala.)

5.3.2 Siirtolaisuuteen valmistautuminen: sosiaaliset suhteet siirtolaisen suojaverkostona

Pierrette Hondagneu-Sotelo kirjoittaa tutkimuksessaan Yhdysvalloissa epävirallisesti työskentelevistä naissiirtolaisista, että siirtolaisnaiset tukeutuivat siirtolaisuudessaan ennen kaikkea toisista naisista koostuvaan sosiaaliseen verkostoon. Verkosto auttoi naisia muun muassa töiden hankinnassa paikan päällä sekä antoi käyttäytymisneuvoja esimerkiksi työnantajien suhteen. (Hondagneu-Sotelo 2001, 205-231.) Myös Christiane Harzig toteaa, että naisten rooli nimenomaan vastaanottavaan yhteisöön asettumisessa ja yhteisöllisten rakenteiden luomisessa siellä on merkittävä (Harzig 2003, 55). Tässä tutkimuksessa en varsinaisesti tarkastele siirtolaisnaisten sopeutumista vastaanottavaan yhteisöön, koska suurin osa haastattelemistani naisista ei ollut päässyt tavoitteeseensa. Keskusteluissamme käytiin kuitenkin jonkin verran läpi niitä kontakteja, joita naisilla olisi ollut odottamassa Yhdysvalloissa tai jotka olivat ottaneet heidät vastaan Meksikossa niiden naisten kohdalla, jotka olivat työskennelleet siellä.

Haastatelluista 26 naisesta seitsemällä ei ollut mitään kontakteja vastaanottavassa yhteisössä heidän lähtiessään matkaan. Seitsemää naista odotti vastaanottavassa yhteisössä naispuolinen kontakti - ystävätär (3 naisen tapauksessa), puolison tai poikaystävän äiti (2), oma sisar (1) tai naispuolinen serkku (1). Kuudella naisella oli miespuolinen kontakti odottamassa - aviomies (3), poikaystävä (1), veli (1) tai matkaseuralaisen puoliso (1). Yhdessä tapauksessa Yhdysvalloissa oleskelevien sukulaisten sukupuoli ei käynyt ilmi. Kolme tanssijatarta oli ollut vastassa klubin edustaja. Kahden pitkään Meksikossa työskennelleen naisen haastattelussa alkuperäiset kontaktit eivät tulleet esiin.

Naisista useimmilla siis oli jokin kontakti määränpäässään, ja karkeistaen voitaisiin sanoa, että naisten vastaanottavissa yhteisöissä odottava ja ystävistä koostuva sosiaalinen verkosto näyttäytyi useimmiten naisvaltaisena, kun taas perhekontaktit saattoivat olla sekä nais- että miespuolisia. Naisilla oli yleensä sekä näiden kontaktien, että yleisten kuulopuheiden ja muiden yhteisöihin joko kokonaan tai vierailulle palanneiden siirtolaisten kautta myös jonkin verran tietoa työllistymismahdollisuuksista määränpäässä. Naisten puheenvuorot tukevat näin tältä osin esimerkiksi niitä kumulatiivisen kausaation teorian olettamuksia, joiden mukaan siirtolaisuus synnyttää siirtolaisuutta. Niistä välittyy myös Pataya Ruenkaewin (2003, 115) käyttämän sosiaalisen matkimisen ja Annie Phizacklean (2003, 86–87) esittelemän ketjusiirtolaisuuden ympäristöt, joissa siirtolaisten kotiin välittämä tieto kokemuksista ja esimerkiksi työmahdollisuuksista rohkaisee kotiin jääneitä sukulaisia ja ystäviä lähtöön.

Siirtolaisuuden institutionalisoitumisteorian mukaan kansainvälinen siirtolaisuus muodostaa instituutioita monenlaisten siirtolaisuuteen liittyvien yksilöiden ja järjestöjen toiminnan lisääntymisen ja vakiintumisen myötä⁴⁶. Mikäli tällaisina instituutioina pidetään esimerkiksi kojoottien tai vastaavasti siirtolaisten ihmisoikeuksien puolesta työskentelevien kansalaisjärjestöjen verkostoja, eivät tämän tutkimuksen siirtolaisnaisten puheenvuorot juuri vahvistaneet tätä ajatusta. Haastattemieni naisten kontaktit olivat selkeästi hyvin epämuodollisia kontakteja, ystäviä, tuttavuuksia, sukua ja perhettä, kuulopuheita ja puhelinnumero

⁴⁶ Esimerkiksi Kaakkois-Aasian maita koskevassa siirtolaisuustutkimuksessa puhutaan myös suoranaisestä ”siirtolaisuusteollisuudesta” (migration industry), jossa yksityiset rekrytointiyrietykset, työläisiä ulkomaille töihin houkuttelevat, maailmanlaajuisesti toimivat työvoiman metsästäjät ja muut lailliset ja epäviralliset toimijat kasvattavat jatkuvasti toimialaansa ja vaikutusvaltaansa kansainvälisen siirtolaisuuden kentällä ja ovat monin paikoin helpottaneet ratkaisevasti nimenomaan naisten kansainvälistä siirtolaisuutta. (ILO s.a. Booklet 3, 11.)

taskuun taitetulla paperinpalasella. Naisista useimmilla ei ollut matkaa varten etukäteen palkattua kojoottia eikä selkeää suunnitelmaa sellaisen palkkaamisesta. Heistä niin ikään suurin osa oli tietämätön siirtolaisten oikeuksien puolesta kamppailevien järjestöjen olemassaolosta tai toiminnasta. Tieto itse matkasta oli kaiken kaikkiaan hyvin heikkoa, kuten María Esterin ja Emman lainaukset seuraavassa antavat ymmärtää.

En tiedä, en osannut odottaa mitään ongelmia, ajattelin voivani matkustaa aivan rauhassa, normaalisti. En pelännyt mitään, koska en tiennyt miten hankalaa tämä voisi olla. (María Ester, 40, Peru.)

Meille [Emmalle itselleen ja hänen ystävättärelleen] kerrottiin, että matka on hyvin vaikea, että siellä kärsii paljon. On käveltävä paljon. Ja monet jäävät kiinni. (Emma, 26, El Salvador.)

Ofelia Woo Morales on tutkinut naissiirtolaisten sosiaalisia verkostoja ja niiden merkitystä siirtolaisuusprosessissa siirtolaisuuden verkostoteoriaan pohjaavassa tutkimuksessaan Yhdysvaltoihin matkaavista meksikolaisista naissiirtolaisista. Woo Moralesin mukaan ihmiset tekevät siirtolaisuuspäätöksensä ja toteuttavat matkansa hyvin pitkälle omiin verkostoresursseihinsa tukeutuen. Matkan aikana verkostot vähentävät merkittävästi nimenomaan laittomin keinoin matkustavan rajanylittäjän haavoittuvuutta, sillä ne tarjoavat niin rahallista kuin kokemuksellistakin tukea ja suojaavat tällä tavoin esimerkiksi kojoottien ja rajavartioston väärinkäytöksiltä. (Woo Morales 2001a; 2001b.)

Haastattelemani naiset olivat valmistautuneet matkaa varten varsin vähäisesti, jos kohta lainkaan. Naisten puheenvuorot eivät tue näkemyksiä, joiden mukaan naiset, ja nimenomaan nuoret naiset, liikkuvat usein miehiä kiinteämmin sosiaalisten verkostojen tukemina (esim. ILO s.a. Booklet 3, 13). Suurin osa tässä tutkimuksessa haastatelluista naisista ilmoitti, ettei heillä ollut lähtiessä juuri mitään aavistusta siitä, miten he matkansa aikoivat taittaa. Monet heistä eivät tunteneet matkan varrelta ketään, eivätkä he olleet suunnitelleet mitään etukäteen. Muun muassa Esterin, Yoselinin, Yeusenian, Marían ja Elenan strategiana oli yksinkertaisesti reagoida tilanteisiin sitä mukaa kun niitä ilmaantui.

Lensin Mexico Cityyn asti. En tiennyt, miten olisin jatkanut matkaa täältä eteenpäin. Ajattelin, että sen selvitän sitten, että selvitän kaiken sitä mukaa kun etenen. (...) Ei minulla suoraan sanottuna

ollut aavistustakaan siitä, miten ylittäisin rajan. Olin ajatellut toimia sitä mukaa kun yllättäviä tilanteita tulisi eteeni... Ajattelin, että katson mitä tapahtuu. (Ester, 32, Ecuador.)

Emme [Yoselín ja hänen miehensä] oikeastaan suunnitelleet matkaa etukäteen mitenkään erityisesti. Ajattelimme, että aina sitä löytää jonkun, joka auttaa, ehkä olisimme palkanneet kojootinkin, mutta emme olleet sopineet mitään etukäteen kenenkään kanssa. Emme tunne ketään. Ajattelimme etsiä kojootin sitten rajan lähellä tai matkan aikana, jos kuuluisimme jotakin. Ja rajalla lopultahan kyse on vain siitä, että juoksee ja juoksee ja juoksee! (Yoselín, 23, Guatemala.)

Ajattelimme [Yeusenia ja hänen poikaystävänsä], että tulee sellaisena kuin tulee. Ei meillä ollut paljon rahaakaan mukana. Matkan aikana kysyimme neuvoa ihmisiltä, joita tapasimme... Ja ruokaa ja sen sellaista. Maksoimme heille aina vähän avusta. (Yeusenia, 24, El Salvador.)

Meillä [Marialla ja hänen miehellään] ei ollut selkeätä määränpäättä Yhdysvalloissa, eikä aivan selvää sekään miten sinne ylipäätään pääsisimme. Ajattelimme, että matkan aikana pulmat sitten selviävät. Meillä ei ollut paljon rahaa. Etenimme vähä vähältä, maksoimme miten taisimme, päästäksemme minne vain, miten vain. (María, 29, Ecuador.)

En tiennyt, miten olisin jatkanut Mexicosta eteenpäin. Ehkä linja-autolla. En tiennyt riskeistä, en tiennyt mitään, en osannut pelätäkään mitään. Vain kiinnijäämistä pelkäsin. Aioin vain toimia sen mukaan, mitä tulee vastaan. (Elena, 19, Ecuador.)

Se, ettei useimmilla haastattelemistani naisista juuri ollut tietoa siitä, minkälainen matka heitä oli odottamassa, puhuu voimakkaasti myös niin siirtolaisuuden neoklassisen mallin kuin kotitalousmallinkin yhteydessä esitettyä siirtolaisen rationaalista riskinvähennys-ajattelua vastaan. Seuraavassa lainattava Melissa on haastattelemieni naisten puheenvuoroissa yleisemmästä, ennemminkin eräänlaisesta ”heittäytymisen strategiasta” äärimmäinen, joskaan ei aseman naisten joukossa mitenkään harvinainen esimerkki antautuessaan puolisonsa kanssa matkustamaan täysin ulkopuolisten ihmisten hyväntahtoisuuden varassa.

Meillä ei ole mukana mitään, ei mitään papereita, ei mitään. Jätimme kaiken Hondurasiin. Meillä ei ole rahaa, ei ruokaa, ei mitään. Matkan varrella käymme kylissä pyytämässä ruokaa. He antavat meille jotakin syötävää. (Melissa, 18, Honduras.)

Haastattelemieni naisten heikko varautumisen taso tuntuu toisaalta myös vahvistavan edellä esitettyjä ajatuksia tehokkaiden sosiaalisten verkostojen tärkeydestä ja merkittävyydestä

siirtolaisuusprosessiin kuuluvan matkan aikana. Kaikki haastattelemani naiset olivat epäonnistuneet tässä siirtolaisuuden yrityksessään, ja tähän varmasti osaltaan olivat vaikuttaneet puutteet naisten sosiaalisissa verkostoissa tai verkostojen vähäisyys.

5.4 Matkan riskit ja epävirallisen siirtolaisen haavoittuvuus

Varsinkin espanjankielistä epävirallisin keinoin toteutetun siirtolaisuuden tutkimusta lukiessa törmää usein ”haavoittuvuuden” (vulnerabilidad) käsitteeseen. Meksikossa on tutkittu epävirallisia keinoja käyttävien siirtolaisten haavoittuvuuden fyysistä ulottuvuutta sekä siirtolaisten matkallaan kohtaamia vaaratilanteita, väkivaltaa ja kuolemantapauksia (Bronfman ym. 2001, 15–31; Carrillo 2001, 143–163; García Montoya 2001, 68–82; Bustamante 2001, 19–53; Smith 2001, 54–67; Moreno Mena 2002, 79–86; Vargas 2002; Rojas Wiesner 2002, 99; Woo & Moreno Mena 2002, 109; Mora 2002, 11–12). Tutkimusten mukaan siirtolaisväestön keskuudessa ilmenee poikkeuksellisen paljon sairauksia ja jopa kuolemaan johtavia onnettomuuksia. Epävirallisin keinoin matkustavat siirtolaiset altistuvat monenlaiselle hyväksikäytölle, kuten fyysiselle tai psyykkiselle väkivallalle, omaisuuden menetykselle, kiristykselle tai seksuaaliselle väkivallalle niin siirtolaisviranomaisten, kojoottien kuin muidenkin raja-alueilla tai matkan varrella toimivien ryhmittymien tai yksittäisten henkilöiden taholta. (myös esim. Amnistía Internacional, sección española 2003, 4, 6; Lenz & Schwenken 2002, 163.) Tutkimuksessa on painottunut erityisesti Meksikon ja Yhdysvaltain välinen raja-alue. Tällä rajalla siirtolaisten kuolinsyistä tärkeimmiksi on listattu äärimäiset ilmasto-olosuhteet (aavikoiden kuumuus sekä toisaalta vuoristojen kylmyys ja lumisateet), liikenneonnettomuudet, hukkumiset, väkivaltaiset yhteenotot ja tapot (García Montoya 2001, 76–78; Vargas 2002, 90).

Ymmärrän epävirallisia keinoja käyttävän siirtolaisen haavoittuvuuden käsitteen tässä Jorge A. Bustamantea mukaillen tilanteena, jossa yksilön toimintamahdollisuudet suhteessa omaan itseensä (omaan fyysiseen ja psyykkiseen koskemattomuuteen ja itsemäärämisoikeuteen) ovat syystä tai toisesta kaventuneet (Bustamante 2001, 28). Haavoittuvuuden tila on siis ennen kaikkea vallan puutteen ja voimattomuuden tila. Sen vastakohtana voidaan nähdä YK:n entistä ihmisoikeusvaltuutettua Mary Robinsonia siteeraten omista oikeuksistaan tietoisena toimijan

roolin saavuttaminen. Ensimmäiseksi askeleeksi kohti tällaista toimijuutta tulee tällöin haavoittuvuuden tilan tunnistaminen ja näkyväksi tekeminen, niin siirtolaisen itsensä silmissä kuin laajemmin yhteiskunnan ja maailmanyhteisönkin tasolla. (Robinson 1997/1998, 6; ref. Bustamante 2001, 28; Amnistía Internacional, Sección española 2003, 4–5, 9.)

Näen haavoittuvuuden käsitteessä lisäksi kaksi laadullista ulottuvuutta. Näistä ensimmäinen on äärimmäinen fyysisempi ulottuvuus, joka toteutuu esimerkiksi rajanylitystilanteessa tai kiinnijäädessä, jolloin siirtolaisia saatetaan kiristää, pahoinpidellä ja ryöstää esimerkiksi viranomaisten tai kojoottien toimesta, tai silloin, kun yksittäinen siirtolainen jätetään, esimerkiksi onnettomuuden seurauksena, muun ryhmän matkasta keskelle autiomaata. Toinen haavoittuvuuden ulottuvuus liittyy painostavuuden tilaan mahdollisen kiinnijäämisen jälkeen ja siirtolaisasemilla oleskelun vaiheessa. Se yhdistyy oman siirtolaisstatuksen tai karkoitusprosessin hallitsemattomuuteen, tietämättömyyteen omasta tilanteesta ja mahdottomuuteen toimia millään tavoin sen parantamiseksi. Käsitteelen tätä haavoittuvuuden jälkimmäistä ulottuvuutta tarkemmin luvuissa 5.5.1 ja 5.5.3.

Yhtenä ääriesimerkinä kansainvälisen siirtolaisen haavoittuvuuden fyysisestä ulottuvuudesta voidaan pitää siirtolaisnaisia, jotka valmistautuvat matkaansa varten ottamalla suuria määriä erilaisia ehkäisyvalmisteita, koska he pitävät todennäköisenä sitä, että tulevat matkallaan raiskatuiksi (Gisela Muciño Romero, Cáritas Arquidiócesis -järjestön työntekijä, 16.12.2003). Se kertoo samalla karulla tavalla siitä, että epävirallisin keinoin siirtolaiseksi lähdetessä osin jo valmistaudutaan monenlaisista oikeuksista luopumiseen. Varsinkin yksin matkustavilla nuorilla naisilla on tutkimusten mukaan korkea riski joutua matkan aikana kojoottien, viranomaisten tai kanssamatkustajiensa raiskaamiksi (Bronfman Pertzovsky 1996; Mora 2002). Matkan aikana saattaa esiintyä myös ns. kumppanuuden (compañerismo) käytäntöä. Tällöin yksin matkustava siirtolaisnainen maksaa salakuljetuksestaan ”lyöttäytymällä yksin” ryhmän kojootin kanssa ja välttyy tällä tavoin muiden matkalaisten ja viranomaisten mahdolliselta hyväksikäytöltä. (Mora 2002, 18.) Yksi naissiirtolaisiin kohdistuva fyysinen lisäriski liittyy myös usein hyvin hyvin epähygieenisissä oloissa ja ilman ehkäisyä harjoitettuun prostituutioon, jonka avulla naissiirtolaiset paikoitellen rahoittavat tai edistävät matkaansa (OIM 2000; ref. Mora 2002, 12; Bronfman Pertzovsky 1996).

Kansainvälisen siirtolaisen haavoittuvuuden äärimmäinen fyysinen ulottuvuus oli melko vähän aktiivisesti esillä tutkimukseni naisten puheenvuoroissa. Se pikemminkin näyttäytyi taustalla jonakin, joka on olemassa, mutta jota ei enää tai ainakaan toistaiseksi tarvinnut ajatella. Naiset viittasivat fyysisen väkivallan uhkaan puheenvuoroissaan usein vain hyvin maininnanomaisesti, jos ollenkaan.

Eikä tässä nyt loppujen lopuksi käynyt sen pahemmin, olisi voinut tapahtua melkein mitä vain.

(María Ester, 40, Peru.)

María Ester ilmaisee tässä lyhyesti monien haastattemieni naisten tilanteen heidän ollessaan jo keskustasiirtolaisasemalla odottamassa karkoitustaan. Vaikka kiinnijääminen ja karkotus olivatkin juuri niitä asioita, joita useimmat naiset ilmoittivat matkallaan pelänneensä eniten, on monien huulilla samalla mahdollisesti myös helpotuksen huokaus matkan tässä vaiheessa, kun heille ei kuitenkaan ollut käynyt ”sen pahemmin”. María Esterin lausahdus viittaa samalla siihen määrittelemättömään uhkaan, joka on näille naisille stressitekijä pitkin matkaa. Kun matkasta ei tiedetä paljoa eikä sitä ole voitu suunnitellakaan juuri millään tavalla, voi samalla ”tapahtua melkein mitä vain”. Yrityksen päätyttyä stressi purkautuu keskusasemalla oleskelun pitkinä iltapäivinä. Se sekoittuu epäonnistumisen aiheuttamaan ahdistukseen ja mahdolliseen syyllisyyteen tai hämmennykseen siitä, että kiinnijääminen saattaa edustaa tietyllä tavalla myös helpotusta, kun jännitteinen tilanne on lauennut.

Ofelia Woon ja José Moreno Menan (2002, 109–11) tutkimuksessa Yhdysvaltain puolelta palautetuista meksikolaisista siirtolaisnaisista ilmeni, että naisten suurin pelonaihe oli ollut se, että siirtolaisviranomaiset ottavat heidät kiinni. Toiseksi eniten pelkoa oli aiheuttanut se, että he naisina matkustivat yksin ja kolmanneksi eniten naiset pelkäsivät onnettomuuksia matkan varrella. Neljännellä sijalla naisten ilmoittamissa peloissa oli kuoleman ja väkivallan kohteeksi joutumisen pelko. Huomionarvoista on, että 26 % naisista sijoitti pelonaiheensa kategoriaan ”muut”. Tämä kuvastaa siirtolaisnaisten ja heidän matkaan kohdistamiensa odotusten, pelkojen ja tietojen heterogeenisyyttä. Tutkimus osoittaa myös, että vaikka naiset olivatkin tietoisia matkan edustamista merkittävistä vaaroista, he matkustivat peloista ja riskeistä huolimatta (Woo & Moreno Mena 2002, 109).

Tämän tutkimuksen naisista vain harva oli itse asiassa päässyt aivan Meksikon pohjoisrajalle asti. Carmenilla ja Gianinalla oli kuitenkin kokemuksia tämän rajan ylityksestä.

Kolumbialainen Carmen oli jo aikaisemmin ollut töissä Yhdysvalloissa, jäänyt kiinni ja palautettu Kolumbiaan. Nyt hän oli yrittänyt sinne toistamiseen pääsemättä kuitenkaan erään tijuanalaisen [rajakaupunki Meksikon puolella] hotellin parkkipaikkaa pidemmälle.

Seuraavassa lainauksessa Carmen kuvailee ensimmäisen matkansa rajan ylitystä Rio Bravon kohdalta vaarallisena ja hyvin pelottavana kokemuksena. Carmen toteaa kuitenkin, että vaaralliset tilanteet ovat lopulta vain este, joka yksinkertaisesti ”täytyy rikkoa”, ja niiden aiheuttama pelko ”on murskattava”. Kaikesta huolimatta Carmen toteaa, että kiinnijääminen oli lopulta koko ajan hänen suurin pelkonsa.

Pelkäsin, pelkäsin kamalasti, koska pelkään jokea ja kun vain näinkin sen... Mutta enää en voinut tehdä mitään. Niin pitkä matka takana vain päästäkseni sellaisen esteen eteen. Minun piti rikkoa se, minun piti murskata se pelko. (...) Rio Bravo on hyvin vaarallinen. Siellä kuolee paljon ihmisiä. Paljon siirtolaisia on kuollut siellä, koska siellä on sellaisia, jokeen muodostuu pyörteitä... (...) Suurin pelkoni kuitenkin oli, että viranomaiset saavat minut kiinni. Koko ajan mietin vain sitä, etteivät he nyt vain saa minua kiinni, etten vain jäisi kiinni. (Carmen, 33, Kolumbia.)

Perulainen Gianina sitä vastoin oli ennen tämänkertaista lopullista kiinnijäämistään palautettu Yhdysvaltain puolelta Meksikon puolelle rajaa jo kahdesti. Naisten puheenvuorojen mukaan latinalaisamerikkalaisilta vaikuttavat henkilöt ”rajan toisella puolella” yleensä yksinkertaisesti palautetaan Meksikon puolelle rajaa, jossa paikalliset siirtolaisviranomaiset joko pidättävät heidät ja aloittavat karkoitusprosessin tai päästävät -usein jo resurssien puutteesta- heidät menemään. Seuraavassa lainauksessa Gianina kertoo ensimmäisestä rajanylityksestään, joka tapahtui hänen matkustaessaan kojootin vetämän ryhmän mukana.

Viideltä iltapäivällä kahdenkymmenen siirtolaisen ryhmä perulaisia, elsalvadorilaisia, guatemalalaisia, yksi meksikolainen ja kaksi kojoottia sitten lähdimme talosta, johon meidät oli majoitettu. Lähtö tapahtuu aina illansuussa, jotta alkutaival voidaan kävellä yön pimeään turvin. Ryhmämme vaelsi kolme päivää ja kolme yötä. Kuljimme tunneleiden läpi, ylitimme junaratoja, pieniä rotkon tapaisia, alitimme teitä, pitkiä matkoja piti edetä kontallaan. Nukuimme ulkona ilman huopia, tuulen takia kylmästä täristen. Minulla oli ylläni kahdet housut, t-paitoja, neljä villapaitaa, kaksi takkia, ja silti tärisin kylmästä. Meillä ei ollut kovin paljon ruokaa mukana.

Ensimmäisenä päivänä söimme tölkillisen tonnikalaa ja tölkin vihanneksia jokainen ja joimme gallonan vettä. Toisena päivänä söimme vain leipää ja joimme vettä. Kolmantena päivänä ei jäljellä ollut enää muuta kuin vettä. (Gianina, 38, Peru.)

Yhdysvaltain jo vuoden 1994 lopusta alkaen toimeenpaneman niin sanotun Operaatio Portinvartijan (engl. Operation Gatekeeper, esp. Operativo Guardian) yhtenä päätarkoituksena on ollut siirtää siirtolaisvirrat mm. aidoin ja tehostetun valvonnan avulla vaikeakulkuisille vuoristo- ja autiomaa-alueille. Mikäli operaation tarkoituksiksi alun perin ajateltiin siirtolaisten käyttämien reittien siirtäminen maantieteellisesti niin vaikeille alueille, että siirtolaiset eivät enää yrittäisi ylittää rajaa, on se monien tutkijoiden mukaan epäonnistunut selkeästi. Ylityspaikkojen maantieteellinen sijainti ja syrjäisyys ovat sen sijaan tehneet rajan ylityksestä yhä vaarallisempaa, kuolemantapaukset siirtolaisten keskuudessa ovat lisääntyneet, ja esimerkiksi rajaviranomaisten tai eri paikoin rajan pohjoispuolella partioivien ”kansalaisaktivistien” toiminnan valvonta on vaikeutunut entisestään. (Esim. Vargas 2002; Villaseñor Roca & Morena Mena 2002, 19; Moreno Mena 2002, 81–82; Smith 2001, 54–58.) Meksikon pohjoisrajalla epävirallisin keinoin sitä ylittävät siirtolaiset kohtaavatkin väkivaltaa, jota voidaan pitää systemaattisena, ja joka johtaa paikoitellen lähestulkoon varmaan, hiljaiseen kuolemaan (Villaseñor Roca & Morena Mena 2002, 11; Morena Mena 2002, 85; Woo & Morena Mena 2002, 109).

”Operaatio Portinvartija” on samalla tehnyt kojootit siirtolaisille lähes välttämättömiksi ja saanut kojoottien toiminnan muuttumaan laajemmaksi ja ammattimaisemmaksi (Ramírez Baena 2001, 85; Morena Mena 2002, 84; Smith 2001, 63). Tämä on nostanut kojoottien palkkioita, ja Meksikon pohjoisrajan ylityksen hinta nouseekin jatkuvasti. Rajanylitys on silti - kojootinkin johdattelemana - aina vain vaikeampaa, ja heikoimmat hylätään usein matkan varrelle sen kummemitta tunnontuskitta (César Nuñez, Sin Fronteras -järjestön työntekijä, 14.11.2003; Gisela Muciño Romero, Cáritas Arquidiócesis -järjestön työntekijä, 16.12.2003; Ramírez Baena 2001, 85). Meksikon pohjoisrajan ylitys on alkanut muuttua todelliseksi vahvojen lajiksi, jossa vain voimakkaimmat ja yltiöpäisimmät saattavat saapua voittajina maaliin. Yhteiskunnallisesti kyseessä ei ole millään tapaa merkityksetön ilmiö, sillä epävirallisen siirtolaisuuden aiheuttamat sairaudet, onnettomuudet, katoamiset ja kuolemantapaukset kohdentuvat monissa maissa riskeinä juuri siihen väestöön, joka elää yhteiskunnan kannalta tuottavinta elämänvaihettaan (Gisela Muciño Romero, Cáritas

Arquidiócesis -järjestön työntekijä, 16.12.2003; Silvia, aseman sosiaalityöntekijä, 8.12.2003; García Montoya 2001, 79–80). Lisäksi mitä enemmän siirtolaiset, niin naiset kuin miehetkin, joutuvat turvautumaan puolirikollisten tai rikollisten salakuljetusrinkien palveluihin, sen suurempana riskinä näyttäytyy heidän joutumisensa suoranaisen ihmiskaupan uhreiksi (esim. Sassen 2003, 69).⁴⁷

Meksikon etelärajan ylitystä pidetään myös hyvin vaarallisena, joskin tätä rajaa on tutkittu paljon pohjoisrajaa vähemmän. Etelärajan kuitenkin ylittää vuosittain kymmeniä tuhansia epävirallisin keinoin matkaavia siirtolaisia, heistä suurin osa keski-amerikkalaisia (IOM News 2004, 8). Gianinalla on kokemusta myös tämän rajan ylityksestä, sillä hän lensi Perusta ensin Guatemalaan ja lähti sieltä maateitse kohti Meksikoa.

Ja te ette voi kuvitella, millanen se rajanylitys oli! Meitä oli 30 henkeä, jotka matkustivat makuullaan rekan katolla, pressun alla. Matka kesti 22 tuntia.... 22 tuntia makasimme siinä, kylki kyljessä... Siinä ei voinut liikkua, ei syödä, ei juoda, ei käydä vessassa, ei mitään. Kun rekka liikkui, ilmakin liikkui. Mutta kun rekka oli pysähdyksissä, oli mahdoton hengittää... olimme tukehtua. Yksi pojista pyörtyi. (Gianina, 38, Peru.)

Kahdeksantoistavuotias Melissa on kotoisin Hondurasista. Hän matkusti 21-vuotiaan puolisonsa kanssa. Melissa oli haastatteluhetkellä keskusasemalla jo neljättä kertaa muutaman kuukauden sisällä, sillä meksikolaisten viranomaisten palauttaessa heidät Hondurasin rajalle, he olivat lähteneet yrittämään heti uudelleen.

He [meksikolaiset viranomaiset] kysyvät meiltä kysymyksiä Hondurasista, kansallishymnistä, lipusta, ja sen sellaista, saadakseen selville, olemmeko todella sieltä kotoisin. Eikä sitten muuta. Sitten he pistävät meidät linja-autoon, ja vievät meidät Hondurasin rajalle. Sieltä me lähdemme heti yrittämään uudelleen. (Melissa, 18, Honduras.)

Melissan puheenvuorossa epävirallisen siirtolaisuuden edustamat fyysiset riskit ovat keskeisesti läsnä. Kuten useimmat Keski-Amerikan maista kotoisin olevat naiset, jotka olivat

⁴⁷ Ofelia Woo ja José Moreno Mena (2002, 109) toteavat Yhdysvaltain puolelta palautettuja meksikolaisia naissiirtolaisia käsittelevässä tutkimuksessaan, että naisten kohdalla on miehiä yleisempää rajan ylittäminen virallisista tarkastuksista ja rajanylityspaikoista väärennettyjen turistiviisumeiden ja dokumenttien avulla. Tässä tutkimuksessa hyvin harva haastatteleistani naisista oli varustautunut väärennetyin dokumentein Yhdysvaltain puolelle pääsystä varten, sillä ne koettiin hyvin kalliina, kontrollin tiedettiin olevan tiukkaa ja rangaistusten kovia.

saapuneet maateitse Meksikoon, kertoi Melissa pelänneensä Guatemalan ja Meksikon välisen rajan ylitystä, sillä ”siellä voi tapahtua mitä vain”. Meksikon eteläraja niin Guatemalan kuin Belicenkin kanssa on käytännöllisesti katsoen viidakkoa ja rajan valvonta kokonaisuudessaan lähes mahdoton tehtävä. Raja-alue ja useat rajakaupungit ovat virkavallan sijaan useiden rikollisliigojen hallinnassa (IOM News 2004, 9). Arvioiden mukaan rajan ylittävistä siirtolaisista 70 % kohtaa matkallaan jonkinasteista väkivaltaa ja naisten kohdalla raiskaukset ovat hyvin yleisiä (Bronfam ym. 2001, 17). Seuraavassa lainauksessa Melissa kuvailee Meksikon etelärajaa arvaamattomaksi ja vaaralliseksi paikaksi, josta liikkuu toinen toistaan hurjempia kertomuksia ja kuulopuheita.

Etelärajalla, Tapachulassa [kaupunki Meksikon ja Guatemalan välisellä rajalla ja keskeinen rajanylityspaikka] on rikollisjoukkioita, jotka velottavat päästääkseen ihmiset läpi. Nämä rikollisjoukot ovat hyvin vaarallisia. Kuulin eräästä pojasta, joka oli aloittanut tappelun pelastaakseen tyttöystävänsä raiskaukselta, jolloin pojalta leikattiin machetella [viidakkoveitsi] käsivarret. Siellä voi tapahtua mitä vain. Siellä on hyvin vaarallista. (Melissa, 18, Honduras.)

Päästyään Meksikon puolelle Melissa ja hänen miehensä jatkoivat monien keskiamerikkalaisten tapaan tavarajunilla Meksikon halki kohti pohjoisrajaa. Matkustaminen tavarajunissa piileskellen on linja-autolla matkustamista halvempi tapa yrittää Meksikon halki, mutta se on samalla yksi vaarallisimmista. Siirtolaiset matkustavat junien katoilla tai vaunujen välissä roikkuen, kuka mistäkin kiinni pitäen. Jotkut nukahtavat, väsyvät tai joutuvat junan imuun ja murskautuvat rataa vasten tai vaunujen väliin ja silpoutuvat tai menettävät henkensä (IOM News 2004, 9).

Matkustamme tavarajunissa. Juna on parempi kuin linja-auto, koska junassa ei tarvitse maksaa mitään. Mutta se on paljon vaarallisempaa. Koko ajan pitää piilotella siirtolaisviranomaisilta, ja jos juna pysähtyy, täytyy hypätä pois nopeasti, ja junan taas lähtiessä liikkeelle hypätä uudestaan kyytiin. Juna voi leikata jalan tai käsivarren... Se on hyvin vaarallista. Joskus junassa matkustaa paljonkin ihmisiä, satoja ja taas satoja. (Melissa, 18, Honduras.)

Hondurasilainen 22- vuotias Karina kertoo seuraavassa lainauksessa matkallaan silloin tällöin kohtaamastaan epämääräisestä ”seksuaalisten palvelujen” vaatimuksen uhasta. Karina puhuu myös suoraan pelosta ja epävarmuudesta, jota hän tunsi matkallaan siksi, että oli nainen, joka

matkusti yksin. Myös Karina kuitenkin ilmoittaa, että keskusasemalla olo on lopulta se, mitä hän matkallaan pelkäsi kaikkein eniten.

Minulla oli jonkinlainen aavistus siitä, minkälainen matka tulisi olemaan, eikä se pelottanut minua. Eniten pelkäsin sitä, että viranomaiset ottavat minut kiinni. (...) Silloin tällöin viranomaiset ehdottivat, että joitakin seksuaalisia palveluja vastaan he voisivat nopeuttaa matkan tekoani. (...) Pelkäsin kyllä koko matkan ajan juuri siksi, että olen nainen ja matkustin yksin. Mutta lopulta tämä, että olen nyt täällä asemalla, tätä minä pelkäsin kaikkein eniten. (Karina, 22, Honduras.)

Hyvin harva haastattemistani naisista ilmoitti joutuneensa itse väkivaltaiseen tai uhkaavaan tilanteeseen tällä matkallaan tai kiinnijäämisensä yhteydessä. Joitakin naisia oli kuulusteltu huutamalla tai olot muuten olivat olleet jossakin siirtolaisviranomaisten sivupisteessä tai pikkukaupungin putkassa lähes sietämättömät. Jotkut naisista olivat kohdanneet kiristystä, huijausta ja uhkailuja ja joitakin naisia oli pidätyksen yhteydessä nimitelty, heille ei oltu tarjottu ruokaa tai vettä, tai heidän omaisuutensa oli otettu viranomaisten haltuun eikä sitä koskaan palautettu.

Väkivallasta ja hyväksikäytöstä tai niiden uhasta ei kuitenkaan ole helppo puhua, ja naiset saattavat vaieta osittain myös siksi, etteivät he uskalla, halua tai osaa puhua tällaisista kokemuksista varsinkaan suhteellisen nopeassa haastattelutilanteessa (Mónica, Sin Fronteras -järjestön vapaaehtoistyöntekijä, 8.12.2003). Myöskään haastattelutapaani ei tässä kuulunut kovin yksityiskohtaisten suorien kysymysten esittäminen. Naisten puheenvuoroissa kävi toisaalta ilmi naisten ajattelevan, että koska he matkustivat ja/tai työskentelivät ilman virallista lupaa, ilman asiakirjoja, ei heillä ollut oikeuksia eikä mahdollisuuksia valittaa heihin kohdistuneista rikkomuksista, uhkailuista, kiristyksestä tai väkivaltaisesta käytöksestä, etenkin, jos tällainen käytös oli kohdistunut heihin jonkin viranomaisen toimesta (myös César Núñez, Sin Fronteras -järjestön työntekijä, 14.11.2003; Gisela Muciño Romero, Cáritas Arquidiócesis -järjestön työntekijä, 16.12.2003; Vargas 2002, 87; Bustamante 2001, 19-53). Jos ajatellaan, ettei seuraamuksia kuitenkaan tule, on mahdollista, ettei ikäviä ja ahdistavia kokemuksia jo tästä syystä oteta lopulta edes puheeksi.

Pelon ja oikeudettomuuden ajatusten lisäksi naisten puheenvuorot kertovat matkan riskien ja oman haavoittuvuuden ohella kuitenkin myös päättäväisyydestä, itsetunnosta ja rohkeudesta.

Monilta naisilta puuttui informaatiota niin matkan vaikeuksista kuin omista oikeuksistaankin. Yoselinin kertomus hänen edellisestä siirtolaisuusyrityksestään on kuitenkin yksi esimerkki siitä, että vaikka naiset ovat hyvin tietoisia heikosta asemastaan epävirallisia keinoja käyttävinä naissiirtolaisina, he haluavat myös puolustaa itseään ja omia oikeuksiaan.

Matkustimme silloin yhdessä mieheni kanssa. Mutta hän halusi mennä junalla ja koska se on hyvin vaarallista, me sovimme, että minä matkustaisin linja-autolla Meksikon halki ja päästyäni pohjoisrajalle soittaisin miehelleni, joka sitten saavuttaisi minut junalla. Mutta minä jäin kiinni. Se poliisi tai sotamies, mikä nyt olikin, oli hyvin nuori ja komea, mutta parempi olisi ollut, jos hän komean sijasta olisi ollut herrasmies, inhimillinen. Hän olisi halunnut tehdä minulle jonkinlaisen ruumiintarkastuksen, mutta minä en antanut. Hän sanoi minulle, että olen hyvin rohkea. Minä vastasin, että mitä hän oikein kuvitteli? Että vain siksi, että hän on mies ja minä olen nainen, ja että hän on omalla maallaan, minua voi kohdella ihan miten vain? Mutta kyllä minä pelkäsin ja tunsin itseni hyvin yksinäiseksi. Pidätettyinä ei silloin ollut ketään muuta kuin minä. En edes suihkuun suostunut menemään, vaikka tämä poliisi sitä ehdotti. Ei kiitos, en ole mätänemässä, minä vain sanoin. Ihmisen on tunnettava myös oikeutensa. Sillä jos et niitä tunne, sinulle voidaan tehdä mitä vain. Tässä ja nyt minua kunnioitetaan, koska minua kunnioitetaan, piste. En ole sen haavoittuvaisempi vain siksi, että olen nainen. Sen olen kyllä oppinut. (Yoselín, 23, Guatemala.)

5.5 Keskussiirtolaisasemalla

Täällä on liikaa ihmisiä, tämä on valtava laitos. Kaikilla on kova kiire koko ajan ja tunnelma on kuin isossa vankilassa. (Elisa, 24, Argentiina.)

Täällä pitää tapella kaikesta, vaatia, tai muuten ei saa mitään. (...) Meille annetaan vessapaperia, ja pieni saippua, sellainen Rosa- merkkinen. Siinä kaikki. Yhdestä vessapaperirullasta riittää kymmenelle hengelle. Se on tarkkaan laskettu! (Elisabet, 31, Dominikaaninen Tasavalta.)

Heräämme kello 8:00 ja menemme nukkumaan kello 21:00. Syömme kolme ateriaa. Aamuisin käymme suihkussa ja päivän mittaan voimme pestä vaatteitamme. Sen lisäksi ei ole juuri tekemistä. Aika kuluu istuskellen ja jutustellen, nukahdellen, ajatellen. (María, 29, Ecuador.)

5.5.1 Vapauden menetys ja suljettuna olo

Täällä vaikeinta on suljettuna oleminen. Tuntuu siltä, kuin kaikki menisi alaspäin. (Maricruz, 31, Ecuador.)

Marginaalin käsitettä pohtivassa luvussa puhuin yhteiskunnallisen marginaalin kulttuurisista, poliittisista ja materiaalisista ulottuvuuksista. Epävirallisin keinoin matkustaneista tai työskennelleistä, kiinnijääneistä ja siirtolaisasemille suljetuista kansainvälisistä siirtolaisista puhuttaessa marginaalisuuteen liittyy myös kolmas, tilallinen ulottuvuus. Tila voidaan käsitteenä jakaa konkreettiseen eli fyysiseen ja toisaalta abstraktiin eli ajatteluun ja tunteisiin liittyvään tilaan, jotka ovat läsnä samanaikaisesti ja vuorovaikutuksessa keskenään. Tilaan muodostuu suhde sekä oman ajattelutoiminnan ja tunteiden avulla että oman fyysisen olemisen ja toiminnan kautta. Tila muodostetaan siihen liitettyjen merkitysten avulla, ja merkitykset vuorostaan tuotetaan sosiaalisten käytäntöjen ja vuorovaikutussuhteiden kautta. (Nousiainen 2004, 24.) Marginaaliseksi jäsentyneen tilan status on muita tiloja alhaisempi, ja sen identiteetti on määritetty kielteisesti (Kopomaa 1997; ref. Jokinen ym. 2004, 18).

Tein tämän tutkimuksen haastattelut tarkkaan valvotussa laitoksessa, jonne suljettuina naiset odottivat maasta karkotustaan. Erving Goffman on tutkinut jo klassisissa kirjoituksissaan totaalisia laitoksia, kuten vankiloita ja mielisairaaloita ja niissä elävien ihmisten identiteettejä. Goffman listaa totaalisen laitoksen piirteitä seuraavaalla tavalla: päivittäiset toiminnot tapahtuvat samassa paikassa ja saman auktoriteetin valvonnassa. Toiminnot hoidetaan muiden jatkuvassa, välittömässä läheisyydessä. Kaikki on tarkasti kontrolloitua ja aikataulutettua. Kaikki toiminta tähtää yhteen, instituution keskeiseen tarkoitukseen. (Goffman 1961, 6-7, 41.) Goffmanin mukaan laitoksiin joutuneisiin ihmisiin liitetään usein monella tapaa kielteisiä piirteitä. Niissä asuvien ja elävien ihmisten ajatellaan epäonnistuneen elämässään ja poikenneen ns. normaalikansalaisen uralta joko aktiivisen poikkeavuutensa tai toisaalta avuttomuutensa vuoksi. (Goffman 1961/1991, 1963/1990; ref. Juhila 2004, 26.)

Vaikka viranomaiset tekivät parhaansa keksiessään kiertoilmaisuja välttääkseen käyttämästä keskussiirtolaisasemasta sanaa vankila, tuli nimenomaan suljetun tilan ja suljettuna olemisen vaikeus esille jatkuvasti naisten puheenvuoroissa. Naisten oleskelun kesto asemalla vaihteli päivästä useisiin kuukausiin. Keskimäärin he eivät joutuneet oleskelemaan asemalla kovin

pitkiä aikoja. Silti suljettuna oleminen eli vapauden menetys näyttäytyi naisten puheenvuoroissa äärimmäisen ahdistavana, ”lähes sietämättömänä” kokemuksena. Lisäksi epävirallisia keinoja käyttävän siirtolaisen kohtelemisen rikollisena ja siirtolaisaseman vankilamaiset olosuhteet, kuri, kontrolli ja omaehtoisen tekemisen tai intimitietin puute olivat naisten asemallaolon arjessa keskeistä todellisuutta ja herättivät naisten puheenvuoroissa ahdistusta, hämmennystä ja suuttumusta, toisaalta jopa huvittuneisuuttakin. Seuraavissa lainauksissa Ester ja Jesús kuvailevat omaa kokemustaan asemalle suljettuna olemisesta.

Täällä sisällä kaikki on vaikeaa. On kamalaa olla suljettuna, vapauden menettäminen on lähes sietämätöntä. Lisäksi täällä tulee aika aivan uskomattoman pitkäksi. Täällä ei ole mitään tekemistä, et voi tehdä muuta kuin ajatella ja ajatella sitä tilannetta, jossa olet. (...) Tunnen olevani valtavan paineen alaisena tässä tilanteessa ja suljettuna niin, etten voi tehdä mitään. (Ester, 32, Ecuador.)

Vaikeinta täällä on se, että olen yksin, enkä voi puhua perheeni kanssa. En osannut odottaa tällaista... Että minut suljetaan näin. Tämä on kamalaa, sillä enhän minä ole koskaan, en koskaan elämässäni ollut suljettuna. (Jesús, 17, Guatemala.)

Epävirallisin keinoin matkustaneiden tai työskennelleiden siirtolaisten laitoksissa suljettuina oleviin ihmisiin käytetään ehdotonta valtaa. Heidän menemisistään tai tekemisistään ei neuvotella, he eivät saa poistua missään olosuhteissa ilman valvontaa omalta sisäpihaltaan, eikä heille tarjota juurikaan vapaa ajan tekemistä, kuten kirjoja, lehtiä tai musiikkia. Naisten puheenvuoroista kävi myös ilmi, etteivät he kokeneet juuri lainkaan kykenevänsä vaikuttamaan karkotus- tai muihin heitä koskeviin viranomaispäätöksiin. Kuten Ester yllä olevassa lainauksessa tuo esille, tarkka kontrolli ja tekemisen ja virikkeiden puute johtavat siihen, että naisilla on asemalla käytössään pelkkää aikaa: aikaa vain ajatella sitä tilannetta, jossa he ovat.

Valvonta, rajoitukset, tekemisen ja yksityisyyden puute, autonomian menetys ja kontaktien katkaiseminen toistuvat myös alla olevissa Jesúsken, Angélican, Editin, Carmenin, Elisabetin, Rosan ja Esterin lainauksissa heidän kuvaillessaan aseman arkipäivää.

Emme ole koskaan olleet suljettuina. Se on nöyryyttävää... He [aseman viranomaiset] sanovat sinulle milloin voit mennä nukkumaan ja milloin sinun tulee herätä, mihin aikaan sinun on sulkeuduttava huoneeseesi ja mihin aikaan tultava ulos. Öisin ei saa edes puhua. He ottavat sinulta

kaikki tavarasi pois, etkä myöhemmin saa enää mennä hakemaan mitään. (Angélica, 23, Dominikaaninen Tasavalta.)

Täällä ajan kuluttaminen on sen tuhmaamista. Ei täällä ole mitään tekemistä. Aikataulut eivät pidä koskaan. No, kun puhelinaika on loppu he kyllä tulevat sekunnilleen katkaisemaan puhelusi, joka on kesken, mutta esimerkiksi makuuhuoneiden portit he avaavat sitten kun heille sopii. (Edit, 29, Dominikaaninen Tasavalta.)

Olen viettänyt nyt kaiken kaikkiaan kolme kuukautta suljettuna, enkä kestä enää. En kestä sitä enää. Minulle, ja olen varma, että kenelle tahansa, pahin painajainen, pahinta mitä sinulle ikinä voi tapahtua, on se, että sinulta riistetään vapaus. (Carmen, 33, Kolumbia.)

Meille sanotaan, että tämä ei ole mikään vankila, vaan ”säilytyskeskus”, mutta selitäpä sinä minulle, missä on ero? (Elisabet, 31, Dominikaaninen Tasavalta.)

Vaikeinta täällä on suljettuna oleminen, sekä se, että sinulta riistetään kaikki yksityisyys, etkä voi olla yhteydessä rakkaimpiisi. He eivät sulje vain ruumistasi, he yrittävät sulkea seilusikin. (Rosa, 30, Guatemala.)

Vaikeinta täällä on tottua siihen, ettei voi liikkua vapaasti ja puhua kenen kanssa haluaa. Vierailut on sallittu vain perheellisille, ainoastaan puoliset, sisarukset tai isät, äidit ja lapset voivat tavata toisiaan. Joten kun minä yhtenä päivänä sanoin vartijalle, että haluaisin puhua ystäväni kanssa, johon olin tutustunut matkalla, ja joka jäi kiinni samaan aikaan kuin minäkin ja oli nyt miesten puolella, sanoin lopulta, että hän on puolisoni, jotta he päästäisivät minut tapaamaan häntä. Tietysti he saivat pian selville, ettei hän ollut minun mieheni ensinkään. Vartijat kutsuivat muita virkailijoita paikalle, ja he kaikki nimittivät minua valehtelijaksi ja haukkuivat minua. He saivat minut tuntemaan, että olisin tehnyt suurenkin rikoksen. He nöyryyttivät minua, ja se tuntui todella pahalta. Minä halusin vain kommunikoida edes hetken verran jonkun sellaisen kanssa, joka olisi ulkopuolinen tälle sisäpihalle, jolla me vietämme päivät pitkät. (Ester, 32, Ecuador.)

Guatemalalainen Yoselín oli saapunut asemalle haastattelupäivän aamuyöstä. Hän alkoi kuitenkin jo ensimmäisen päivänsä kääntyessä laskuun ahdistua kaikista niistä seikoista, jotka tekevät keskustuurtolaisasemasta tiukan kontrollin alaisen suljetun laitoksen: vapauden ja yksilöllisyyden menetyksestä sekä intimitetin puutteesta.

Täällä kaikki on ihan hyvin, vaikka suljettuna oleminen alkaakin tuntua jo nyt lähes sietämättömältä. Täällä meitä pidetään niinkuin olisimme suuriakin rikollisia, ja samaan aikaa

oikeat rikolliset kuljeksivat tuolla vapaina ilman huolen häivää. He ottavat meiltä kengistä kengännauhat, samoin vyöt, peilit, meikit, kaiken he ottavat pois. Täällä on kova kontrolli. Totta on, että olemme tehneet rikoksen matkustettuumme ilman papereita, mutta ei se nyt ihan sitä tarkoita, ettei minua saisi päästää edes vessaan ilman, että on joku vahtimassa! Aivan niinkuin me lähtisimme suin päin juoksemaan heti kun ensimmäinen tilaisuus vain koittaa. (Yoselín, 23, Guatemala.)

Jorge A. Bustamante (2001, 19-53) yhdistää artikkelissaan epävirallisia keinoja käyttävän siirtolaisen haavoittuvuuden ennen kaikkea poikkeamaan laista. Myös monista tämän tutkimuksen naisten puheenvuoroista kävi ilmi, etteivät naiset ajatelleet omaavansa oikeuksia tai ainakaan tarvittavia välineitä puolustaa itseään, pyytää selityksiä tai ajaa omaa asiaansa siksi, että heillä ei ollut virallisia asiakirjoja, eli papereita, ”papeles”. (Myös Vargas 2002.) Silti naiset puheenvuoroissaan myös kyseenalaistivat saamaansa kohtelua, kuten Yoselín yllä olevassa lainauksessa.

Kategorisoinnissa on kyse vallankäytöstä ja usein myös arvottavasta erottelusta (Granfelt 1999, 32). Ihmisten kategorisointi jonkin ominaisuuden tai käyttäytymisen perusteella tiettyyn ryhmään on aina ongelmallista, ja aivan erityisesti silloin, kun ryhmä on negatiivisesti leimaantunut. Naisten puheenvuoroissa tuli usein esille hämmentyneisyyttä siitä, että heitä kohdeltiin kuin rikollisia. Varsinkin väärennettyjen papereiden avulla matkustaneet ymmärsivät kyllä tehneensä laittomaksi katsotun teon, mutta heidän saamansa kohtelu oli kuitenkin jotain, jota he eivät olleet osanneet odottaa. Kohtelu sai monet tuntemaan itsensä rikollisiksi, mutta samalla he eivät voineet täysin ymmärtää miksi näin oli, sillä he olivat lähteneet vain ”tekemään työtä”⁴⁸.

En ymmärrä. En ole tehnyt mitään. No, tein jotain väärin, mutta poliisiasemalla näin kuinka rikolliset, huumeiden kaupustelijat ja muut vain tulivat, maksoivat ja poistuivat. Ja minua siellä pidettiin, suljettuna. (Elisa, 24, Argentiina.)

⁴⁸ Michael Kearney kirjoittaa samasta ristiriidasta Meksikon ja Yhdysvaltojen välisen rajan tuntumassa haastatelluilla meksikolaisilla siirtolaisilla. Se, että ilman papereita matkustavat ja työskentelevät siirtolaiset tuntevat itsensä rikollisiksi, saa heidät hyväksymään työtä lähes millä ehdoilla hyvänsä, jotta he kykenisivät ansaitsemaan mahdollisimman paljon ennen mahdollista kiinnijäämistä ja karkotusta. Kearney ei näin ollen näe siirtolaisviranomaisten ja rajavalvojen toimien ensisijaisesti tähtäävän siihen, ettei siirtolaisia enää virtaisi laittomasti Yhdysvaltoihin. Sen sijaan ne ovat hänen mukaansa vain osa lukuisia keinoja pakottaa siirtolaisia työskentelemään mahdollisimman paljon ja tehokkaasti vaikeissa oloissa ja hyväksymään työstään huonoakin palkkaa. (Kearny 1998, 127-128.)

Minulle sanottiin klubilla, että jos siirtolaisviranomaiset ottavat meidät kiinni, on hyvin mahdollista, että meidät karkotetaan ja passimme leimataan. Mutta emme me ole rikollisia, emme ole varkaita, emme kuljeskele ympäriinsä myymässä huumeita. (Carolina, 23, Venezuela.)

Enää en aio lähteä kotoa ilman lupaa. En ymmärrä miksi siirtolaisviranomaiset kohtelevat ihmisiä tällä tavalla. Heitä pitäisi auttaa, eikä ottaa kiinni ja sulkea näin, kuin he olisivat rikollisia. Ihmiset lähtevät koska heidän täytyy lähteä. Minäkin lähdin koska minun täytyi. (Jesús, 17, Guatemala.)

Minusta ihmisiä, jotka etsivät työtä pitäisi ymmärtää enemmän, heille pitäisi antaa mahdollisuus. Me tulimme tekemään töitä, ei muuta. Se pitäisi ymmärtää. (Melissa, 18, Honduras.)

5.5.2 Epäonnistumisen aiheuttama pettymys ja oman tilanteen hallitsemattomuus

Tunnen olevani hyvin, hyvin pettynyt itseeni. Asetin itselleni tavoitteen, enkä saavuttanut sitä. Se saa minut tuntemaan itseni keskinkertaiseksi. (Ester, 32, Ecuador.)

Siirtolaisuus edustaa siirtolaiselle usein ennen kaikkea henkilökohtaista saavutusta, käännekohtaa omassa henkilöhistoriassa (esim. Ariza 2004, 402; Poggio 2000, 41). Tämän tutkimuksen naiset olivat heitä haastatellessani tilanteessa, jossa he eivät olleet yltäneet tuohon saavutukseen. Yllä olevassa lainauksessa Ester kuvailee sitä pettymyksen tunnetta, joka seuraa siirtolaisuuden keskeytymistä. Ester sanoo olevansa hyvin pettynyt itseensä ja tuntevansa itsensä keskinkertaiseksi. Pettymyksen tunne suhteessa omaan itseen ja sitä seurannut voimattomuuden ja murretuksi tulemisen tunne oli useiden naisten puheenvuoroissa läsnä. Kun kysyin perulaiselta Gianinalta, mikä keskusasemalla olossa oli ollut hänen mielestään vaikeinta hän vastasi hetken mietittyään seuraavalla tavalla:

Se, että täytyy palata. Minulla on paljon velkaa... Tunnen olevani aivan muserrettu. Täältä palataan murrettuina. Myin lähes kaikki tavarani ennen lähtöä. Nyt minulla on vain velkaa. Pikkutyttölleni olen yrittänyt kerätä kaikenlaista täällä sisällä, tuliaisiksi... Koska kotona hänelle kerrotaan, kuinka äiti on ulkomailla töissä ja palatessaan tuo hänelle nukan ja polkupyörän ja kuinka sitten järjestetään juhlat. Minä olen kerännyt häntä varten muropaketteja ja mehuja ja mitä vain ne antavat täällä meille. (Gianina, 38, Peru.)

Epäonnistumiseen ja suljettuna olemiseen liittyvä ahdistus yhdistyy yllä lainatuissa Esterin ja Gianinan puheenvuoroissa riittämättömyyden tunteeseen ja itsesyytöksiin. Pettymys ja

tyytymättömyys kääntyivät siirtolaisasemalla helposti itseen kohdistuvaksi syyttelyksi, joka samalla vain lisäsi masennusta ja riittämättömyyden tunnetta (Silvia, aseman sosiaalityöntekijä, 8.12.2003; Ana Carlota, aseman sosiaalisen työn tekijä ja askarteluohjaaja, 8.12.2003.) Kuten siirtolaisen sosiaalisia verkostoja tarkastelevassa luvussa 5.3 mainitsin, siirtolaisuusyrityksessään epäonnistuneena kotiin palaavaa saattaa odottaa kasvojen menetys oman perheen tai yhteisön edessä. Tätä Gianina pyrki yllä olevassa lainauksessaan lieventämään keräämällä pienimmälle lapselleen tuliaisiksi muropaketteja ja kaikkea muuta, mitä siirtolaisasemalla naisille satutaan jakamaan.

Niin Gianinan kuin Esterinkin tilanteessa pettymys ja epätoivo siirtolaisuusyrityksessä epäonnistumisesta yhdistyvät myös siirtolaisuutta edeltäneeseen ahdistavaan taloudelliseen tilanteeseen, joka on entisestään huonontunut epäonnistuneen siirtolaisuusyrityksen myötä. Eräät naiset toivat puheenvuoroissaan esille, että uusi siirtolaisuusyritys tulisi mitä luultavimmin olemaan ainoa mahdollisuus yrittää maksaa tätä matkaa varten otettua lainaa takaisin. Ester oli yksi niistä tässä tutkimuksessa harvoista naisista, jotka olivat joutuneet lainaamaan ulkopuolisilta matkaansa varten. Hän ilmoitti rahoittaneensa matkansa lainaten ”ihmisiltä, jotka ovat erikoistuneet siihen”. Puheenvuorossaan Ester ilmaisee useaan kertaan huoltaan velan takaisinmaksusta. Hän ei osaa kuvitella, miten kykenisi maksamaan velan takaisin työskentelemällä Ecuadorissa. Esterin perhe on samassa tilanteessa, ”ei ole mistä ottaa”. Ester määrittänyt tällä tavoin loputtomalta tuntuvaan kierteeseen, jossa ainoastaan uusi siirtolaisuusyritys saattaa edustaa mahdollisuutta maksaa tämän siirtolaisuusyrityksen aiheuttama velka takaisin. Mutta sitä varten olisi otettava jälleen lisää lainaa.

Minulla ei ole aavistustakaan siitä, miten aion maksaa kaiken sen velan, jonka olen tehnyt voidakseni lähteä tälle matkalle. Kukaan minun perheestäni, tai miehenikään perheestä, ei voi auttaa minua taloudellisesti. Vain moraalista apua he voivat antaa, mutta taloudellisesti he ovat kaikki yhtä lailla huonossa tilanteessa. Ei ole mistä ottaa. (...) Saattaa olla, että minun on pakko yrittää uudestaan. Sitä varten täytyisi ottaa vielä lisää lainaa, mutta voi olla, että se on ainoa mahdollisuus. (Ester, 32, Ecuador.)

Maricruz kertoo siirtolaisuusyrityksensä epäonnistumisen ja asemalla suljettuna olemisen laskeneen hänen itsetuntoaan voimakkaasti.

Siitä vähästä mitä sitä oli ei ole enää juuri mitään jäljellä. En voi ajatella muuta kuin velkojani, vain velkojani. Masennun, tunnen itseni täysin avuttomaksi. Ja kaikki se mitä meille tapahtui lentokentällä... En tiedä... Se on hyvin vaikeaa. Edes rikollisia ei kohdella sillä tavalla. (Maricruz, 31, Ecuador.)

Maricruzin puheenvuoro kuvastaa masentuneisuuden ja toivottomuuden tilaa. Hän kuvaa itsetuntonsa laskeneen ”siitä vähästä mitä sitä oli”. Maricruz oli haastatteluhetkellä toista kertaa asemalla lyhyen ajan sisällä, ja hän oli kahden epäonnistuneen siirtolaisuusyrittöksen jälkeen korviaan myöten velkaantunut. Lisäksi hän oli joutunut kokemaan niin pidätystilanteissa kuin asemalla ollessaankin huonoa kohtelua, kiristystä, valehtelua, huutoja, loukkauksia ja välinpitämättömyyttä.

Epäonnistumisen tunteen lisäksi siirtolaisasemalla suljettuna olemiseen keskeisesti liittynyt oman tilanteen hallitsemattomuuden kokemus nostatti niin ikään epätoivon, alistuneisuuden ja itsesäälin ilmaisuja naisten puheenvuoroissa. Suuri osa keskuksessa haastattelemistani naisista ei koko asemalla olonsa aikana ollut tiennyt omasta tilanteestaan mitään. He eivät tieneet varmasti kuinka pitkään he joutuisivat asemalla olemaan, eivätkä he tunteneet juurikaan niitä toimenpiteitä, joihin viranomaiset karkotuksen tapahtuessa lopulta ryhtyisivät. Tällaiseen pimeydessä olemiseen kietoutuu monella tapaa naisten koko oikeudettomuuden ja marginalisaation kokemus, yksilöllisyyden menetys ja haavoittuvuuden tila. Naiset tiesivät vain, että jonakin hetkenä, ehkä tänään, ehkä huomenna, ehkä viikon päästä ovelta huudetaan heidän etunimensä ja kansalaisuutensa, jolloin bussikytyi oman maan rajalle tai Mexican kansainväliselle lentokentälle odottaa.

Odotan vain, että hetkenä minä hyvänsä he voivat kutsua minut nousemaan linja-autoon, joka kuljettaa meitä koko joukon Hondurasin rajalle saakka. En tiedä miten jatkan sieltä eteenpäin. Olen kyllä soittanut kotiin kerran ja kertonut heille, että olen kunnossa. (Karina, 22, Honduras.)

Eilen minulle sanottiin, että matkustaisin ehkä jo eilen, mutta lopulta minua ei sitten kutsuttu milloinkaan. (Yeuseña, 24, El Salvador.)

Kaikki on hyvin sekavaa, koska kukaan ei halua puhua minulle tilanteestani. Olen ollut täällä perjantaista, ja kaikki [viranomaiset] ovat niin kuin minua ei olisi olemassakaan. (María Cecilia, 23, Argentiina.)

Minä tahansa aamuna he voivat tulla sanomaan, että tänään sinä lähdet. (Ester, 32, Ecuador.)

Siirtolaisuuden institutionalisoitumisajattelun mukaan epäviralliseen siirtolaisuuteen liittyvien toimijoiden vakiintuminen ja laajentuminen ruokkii instituutioiden syntymistä siirtolaisuuden ympärille. Tähän liittyy samalla uhka näiden instituutioiden korruptoituneisuudesta toiminnan kehittyessä ja kukoistaessa kaiken laillisen valvonnan ja säätelyn rajatilassa. (Esim. Goss & Lindquist 1995; ref. Phizacklea 2003, 88.) Tällainen kehitys näkyi tämän tutkimuksen naisten puheenvuoroissa suhteellisen harvoin esiintyvien kojoottien ammattimaisen toiminnan lisäksi keskuasemalla parveilevien lukuisten asianajajien läsnäolossa. Keskusaseman pääsisääntäminen oli usein tulvillaan erilaisia ”lakiasiantuntijoita”, jotka tarjosivat palveluitaan asemalle suljetuille siirtolaisille käyttäen monissa tapauksissa hyväksi siirtolaisten epätoivoista tilannetta (myös esim. Esparcia Gómez ym. 2002, 69). Ehkä yleisin näistä palveluista oli jo aiemmin esille tullut ns. amparo eli seisautus, joka pysäytti kaikki karkoitustoimenpiteet, mutta seisautti samalla myös amparon kohteena olevan henkilön keskussiirtolaisasemalle, kuten perulaiselle María Esterille kävi.

Olisin päässyt lähtemään jo aikoja sitten, mutta palkkasimme mieheni kanssa asianajajan ja hän hankki minulle amparon, eräänlaisen seisautuksen, jonka takia minua ei voida karkottaa maasta, mutten myöskään pääse lähtemään siirtolaisasemalta. Tämä voi toimia sellaisten henkilöiden kohdalla, joilla on työpaikka Meksikossa odottamassa tai jotka tuntevat ihmisiä täällä. Näin tutut voivat hoitaa asioita aseman ulkopuolelta käsin. Mutta ei tästä todella ole mitään hyötyä sellaiselle ihmiselle, joka ei tunne täällä ketään eikä edes halua jäädä maahan! Ja vielä huonommin tämä toimii sellaisen asianajajan hoitamana, joka on nyt vankilassa... (María Ester, 40, Peru.)

Haastatteluhetkellä María Ester oli viettänyt asemalla jo hieman yli kuukauden. Kuukausi on pitkä aika olla suljettuna, ja hän kertookin puheenvuorossaan olevansa täysin loppu. María Esterin lainaukset kuvastavat epävirallisen siirtolaisen haavoittuvuutta siirtolaisuuden vähän valvonnan alaisten toimijoiden vallan käytön alaisina. Asemalla naiset vain ovat, pitkälti toisten toimijoiden armoilla, eivätkä voi itse tehdä mitään.

Itken jatkuvasti. Tulen epätoivoiseksi, koska en voi tehdä yhtään mitään ajaakseni asiaani. Olen vain täällä suljettuna, enkä voi tehdä mitään. Paperini ovat nyt siirtolaisviranomaisilla tutkittavana. Minulle sanottiin jo muutama päivä sitten, että he hankkivat todistuksen, jolla tämä

seisautus voidaan kumota, ja sitten he voivat alkaa työskennellä karkotuspäätöksen hankkimiseksi. En haluaisi jäädä enää hetkeksikään tähän tilanteeseen. Haluan palata kotiin niin pian kuin vain suinkin mahdollista. Mieheni soittaa tänne ja kehoittaa minua olemaan kärsivällinen. Mutta kukaan ulkopuolinen ei voi ymmärtää millaista on olla suljettuna tässä paikassa. (María Ester, 40, Peru.)

Myös Erika, María Ester ja Angélica puhuvat seuraavissa lainauksissa hermostuneisuudesta, epätoivosta ja ala-arvoisuuden tunteesta, jotka liittyivät kokemukseen siitä, ettei heillä yksinkertaisesti ollut mitään vaikutusmahdollisuuksia oman tilanteensa suhteen.

Välillä olen hyvin hermostunut, välillä voin ihan hyvin, joskus itken silmittömästi. Itken paljon, ei sille voi mitään. Itken epätoivosta, siksi, että olen täällä suljettuna, enkä voi tehdä mitään. (...) Itsetuntoni on laskenut todella paljon. Minä vain olen täällä, eikä minulla ole mitään oikeuksia. (Erika, 31, Argentiina.)

Yleensä viranomaiset, vartijat ja muut, suhtautuvat meihin kohteliaasti, mutta kyllä he huutaakin osaavat. Eikä kukaan tunnu olevan millään tavalla selitysvelvollinen meidän suhteemme. Se saa ihmisen tuntemaan itsensä todellakin ala-arvoiseksi. (María Ester, 32, Ecuador.)

On vaikeaa olla täällä tietämättä mitään omasta tilanteesta, tietämättä milloin pääsee lähtemään, tietämättä mitään. (Angélica, 23, Dominikaaninen Tasavalta.)

Epävirallisin keinoin matkustaneen tai työskennelleen ja kiinnijääneen naissiirtolaisen haavoittuvuudesta kertoo omassa puheenvuorossaan myös keskusasemalla oleskelunsa aikana synnyttänyt 26-vuotias elsalvadorilainen Emma, joka ei myöskään tiennyt tilanteestaan kerrassaan mitään. Emmaa ei oltu kutsuttu puhumaan kenenkään kanssa karkotusprosessista, karkotusajankohdasta tai Meksikossa syntyneen lapsensa virallisesta asemasta. Emma ei muistanut mihin sairaalaan hänet oli viety synnyttämään, eikä hän tiennyt, oliko hänelle annettu sairaalasta minkäänlaista todistusta lapsen syntymästä.

Haluaisin ehdottomasti hankkia syntymätodistuksen pojalleni. Se on hänen parhaakseen, jotta hänellä ei tulevaisuudessa olisi ongelmia päästä tähän maahan. (...) Vielä en ole puhunut kenenkään kanssa, vielä he eivät ole kutsuneet minua. Oletan, että heidän täytyy kysyä minulta jotain, ennen kuin he karkottavat minut. (Emma, 26, El Salvador.)

Tulkkien puutteessa espanjaa puhumattomien naisten tilanne oli vielä muita naisia toivottamampi (Mónica, Sin Fronteras -järjestön vapaaehtoistyöntekijä, 8.12.2003; myös Esparcia Gómez 2002, 69). Seuraavassa lainauksessa Dominikaanisesta Tasavallasta lähtöisin ollut Elisabet kertoo, kuinka hän on yrittänyt toimia asemalla spontaanina tulkkina tukeakseen esimerkiksi espanjaa taitamatonta romanialaistyttöä tämän käydessä lääkärin vastaanotolla.

Täällä on paljon ihmisiä, jotka puhuvat korkeintaan englantia tai ranskaa tai mitä nyt tahansa. (...) Eikä kukaan pysty tulkkaamaan heille mitään. He eivät ymmärrä mitään, eikä kukaan ymmärrä heitä. Minä menin itse eilen saattaamaan yhtä romanialaista tyttöä lääkärin vastaanotolle, ja siellä minä sitten tulkkasin minkä ehdin. Me kommunikoimme eleillä ja muulla, ja olen opettanut heille muutaman sanan espanjaa. Heidän täytyy oppia edes jotakin, sillä täällä heille ei tulla tarjoamaan mitään. (Elisabet, 31, Dominikaaninen Tasavalta.)

Riitta Granfelt kirjoittaa, että marginalisaation kokemukseen sisältyy voimakas eksistentiaalinen ulottuvuus, joka voi merkitä elämän merkityksen katoamista. Tällöin ”elämä on ikään kuin hylännyt, kaikkialla on vain tyhjää, millään ei ole merkitystä ja on mahdotonta ymmärtää, mihin päin tästä lähtisi”. (Granfelt 1999, 22, 36.) Tämän tutkimuksen naisten puheenvuoroissa tällaiset tunteet ja ajatukset liittyivät keskeisesti siirtolaisasemalla suljettuna olemiseen. Ne liittyivät toisaalta naisten oikeudettomaan statukseen ja tilanteeseen, jossa he tunsivat olevansa ikään kuin toisten armoilla, sekä samalla siihen, että he tunsivat epäonnistuneensa. Kaikkein suurin uhkapeli oli hävitty, eikä nyt ollut aivan selvää käsitystä siitä, miten tästä eteenpäin.

Itsetunto laskee täällä, koska ihminen kärsii liikaa. On hyvin vaikeaa jättää lapset ja lähteä, jotta voisi antaa heille paremman tulevaisuuden. Ja kaikki toiveet, joita sinulla on... Etkä lopulta pystynytäkään saavuttamaan sitä, mitä halusit. Täällä alkaa ajattelemaan, että he [meksikolaiset viranomaiset] ovat niitä pahoja, niitä, jotka eivät näe, eivät halua ymmärtää... Miten paljon sinä kärsit... Miten haaveesi ovat murenneet. (...) Täällä on paljon ihmisiä, jotka voivat todella huonosti siksi, että joutuvat olemaan täällä suljettuina. Olen nähnyt monien tyttöjen menneen vähän hassuiksi... Täällä monilla on paljon velkaa, ja se saa epätoivoiseksi. (Melissa, 18, Honduras.)

Naiset eivät kuitenkaan näyttäneet asemalla pelkästään passiivisina, epätoivoisina, odottelevina tai viattomina uhreina. Kuten jo matkan riskejä ja epävirallisia keinoja käyttävän siirtolaisen haavoittuvuutta pohtivassa luvussa 5.4, olivat monet heistä valmiita myös

keskussiirtolaisasemalla puolustamaan oikeuksiaan ja toimimaan monella tapaa aktiivisesti omaa etuaan edistäkseen. Seuraavassa lainauksessa myös Elisabet tuo esille, etteivät asemalla työskentelevät tuntuneet olevan juuri selityselvöllisiä naisiin kohdistuvien toimenpiteiden suhteen. Elisabetille on kuitenkin selvää, että myös hänellä on oikeus tietää, miksi johonkin toimenpiteeseen hänen suhteensa ryhdytään, ja osallistua neuvotteluun siitä ”tehdäänkö niin vai ei”.

Täällä kukaan ei kerro sinulle oikeuksistasi. Kerran minut kutsuttiin valokuvaan. Minä kyselin heiltä, että mihin ihmeeseen sitä kuvaa oikein tarvitaan, mutta kukaan ei vaivautunut selittämään minulle mitään. No, minun kanssani puhutaan, minulle kerrotaan miksi jotakin halutaan tehdä, ja sitten voidaan katsoa, tehdäänkö niin vai ei. Niin asiat sujuvat minun kanssani. Eikä minusta lopulta otettu yhtäkään kuvaa. Niin se vain on. Minulla on myös oikeuteni. (Elisabet, 31, Dominikaaninen Tasavalta.)

Perulaisen Gianinan tapaus puolestaan mutkistui, koska hän aluksi uskotteli viranomaisille olevansa María Guatemalasta. Näin hän toivoi tulevansa karkotetuksi lähemmäs Yhdysvaltoja ja pääsevänsä näin helpommin yrittämään sinne uudelleen. Kun ryhmä guatemalalaisia kutsuttiin Guatemalan lähetystöön rekisteröitymään, Gianinan oli lopulta kuitenkin kerrottava totuus, koska hän pelkäsi paljastuvansa joka tapauksessa lähetystössä.

Vieläkin, kun minua kutsutaan puhelimeen tai jonnekin, he huutavat 'María Guatemalasta'! Kerran he kutsuivat minua María Eugeniaksi, ja milloin miksikin. Kaikki meni lopulta aivan sekavaksi. Mutta kun minä ajattelin, että minut sillä tavalla lähetettäisiin vain Guatemalaan saakka, ja siten olisin vielä lähellä ja voisin helpommin yrittää uudelleen... Sitten yhtenä päivänä kaikkia guatemalalaisia alettiin lastaamaan Guatemalan suurlähetystöön menevään bussiin, jotta he rekisteröityisivät siellä. Ja minä ajattelin, ettei heidän rekistereistään minua löydy... Niinpä kerroin totuuden. Sen, että minä olen Gianina Perusta. (Gianina, 38, Peru.)

Suljettuna oleminen, tekemisen puute, epäonnistumisen kokemus ja oman tilanteen hallitsemattomuus toimivat kaikki yhdessä ja ovat kokonaisuutena läsnä naisten puhuessa jokapäiväisestä oleskelustaan asemalla. Pelon ja epätietoisuuden vallitessa myös naisiin kohdistuvat väärinkäytökset jäävät helposti vain naisten omaan tietoisuuteen. Voimat eivät aina yksinkertaisesti riitä taisteluun omien oikeuksia puolesta, ja keskeiseksi nousee vain toivomus päästä asemalta pois (Mónica, Sin Fronteras -järjestön vapaaehtoistyöntekijä,

8.12.2003). Melissan puheenvuorossa asemallolo on kuin putoaminen jonkinlaiseen pysähdyksen tilaan sen aktiivisen taistelun jälkeen, jota matkanteko ennen kiinnijäämistä hänelle edusti. Asemalla kaikki pysähtyy ja jäljelle jää vain epäonnistuminen sekä loputtomalta tuntuva aika.

Suljettuna olo on hyvin vaikeaa. Lapset itkevät ja sitä ajattelee pakostakin koko ajan omia lapsiaan. On hyvin helppoa vaihua epätoivoon. Ulkona, matkan päällä, sinä taistelet koko ajan. Täällä sisällä voit enää vain sanoa: epäonnistuin. (Melissa, 18, Honduras.)

5.5.3 *Me ja muut: naisten keskinäinen tuki*

Erika ja María Cecilia korostavat alla olevissa lainauksissa asemalle suljettujen naisten keskinäistä solidaarisuutta, tukea ja auttamisen halua. Niiden avulla päivät keskusaseman muurien sisäpuolella saattoivat lopulta kuitenkin tuntua siedettäviltä.

Hyvä puoli täällä olossani on ollut se, että olen tutustunut ihmisiin joka puolelta, moniin kansalaisuuksiin. Täällä sisällä kaikki on hyvin rauhallista. Ei täällä ole ollut mitään erimielisyyksiä kansalaisuuksien välillä. Naiset auttavat toinen toisiaan, ja tukevat esimerkiksi rahallisesti, jos on tarpeen. Täällä ollaan hyvin solidaarisia. Tuemme toinen toisiamme. (Erika, 31, Argentiina.)

(...) täällä naisten kesken on kyllä hyvin paljon solidaarisuutta. He ovat auttaneet minuakin paljon. Sillä tavalla, huolimatta piikkilanka-aidasta, me voimme ihan hyvin. (María Cecilia, 23, Argentiina.)

Sisäpihan pitkinä iltapäivinä naiset löysivätkin parasta tukea juuri toinen toisistaan. Kirsi Nousiainen kirjoittaa, että vaikeista tilanteista selviytymisessä merkitystä on yhtäältä henkilökohtaisilla ominaisuuksilla ja toisaalta muiden ihmisten antamalla tuella. Tämä tuki voi muodostua läsnäolosta, luottamuksesta ja jakamisesta (Nousiainen 2004, 130). Vilma Hänninen puolestaan kirjoittaa, kuinka ihmiset luovat traumaattisten kokemusten yli kantavia ”parantavia tarinoita”, joiden avulla tapahtuneelle annetaan selitys (Hänninen 1999, 70). Mahdollisuus kokemuksen läpikäymiseen juuri tällaisten tarinoiden kertomisen kautta näyttäytyi myös tämän tutkimuksen naisten puheenvuoroissa tärkeänä. Monet naiset ottivat

haastatteluissa esille naisten toisilleen tarjoaman kuuntelu- ja keskusteluavun, ja puhuivat naisten kesken vallitsevasta välittämisen ilmapiiristä. Polttavan auringon kiertäessä sisäpihan keskellä sijaitsevan betonisen lentopallokentän yli naiset viettivät aikaansa istuen ringeissä ja ryhmissä pation reunoilta ja nurkista varjoa etsien, nauraen, vitsaillen ja itkien, kertoillen elämäntarinoitaan toinen toisilleen, kuten Gianina seuraavassa asian ilmaisee.

Täällä ei ole mitään tekemistä. Eihän meillä käy vierailijoitakaan. Turha odottaa, että kojoottimme Agua Prietasta [kaupunki Meksikon pohjoisrajalla] yhtäkkiä pistäytyisi visiitille katsastamaan, voimmeko ihan hyvin! Täällä me vain kulutamme aikaa, kerromme elämäntarinoitamme toinen toisillemme tässä nurmikolla istuen ja makaillessa, kaiket päivät. Jos ei olisi juttuseuraa niin tässä tulisi kyllä lopullisesti hulluksi... Miten muuten on, aiotteko te kirjoittaa oikein romaanin tästä kaikesta? Siitä tulisi kyllä best seller: ”Nainen - tapaus tosielämästä”. Vai mitä olette kaikki mieltä? Eikö olisikin hyvä? (Gianina, 38, Peru.)

Naisten puheenvuoroissa tuli useasti esiin se, että naiset olivat siirtolaisuusyrityksensä aikana kokeneet tullessa nähdyiksi ja kohdelluiksi yleisten, marginalisoivien kategorioiden edustajina, eivät yksilöinä (myös Jokinen ym. 2004, 10). Tästä puhuu Karina seuraavassa lainauksessa.

Täällä koko henkilökunnalla on mieltymyksensä, eivätkä keskiamerikkalaiset selvästikään kuulu niihin. Ehkä se johtuu siitä, että meitä on eniten, meitä tulee ja menee jatkuvasti. Se saa minut jollain tapaa tuntemaan, ettei minulla ole mitään merkitystä, melkein niin kuin minua ei olisi olemassakaan. (Karina, 22, Honduras.)

Lainauksessa Karina piirtää kuvaa ”keskiamerikkalaisista laittomista siirtolaisista, joita tulee ja menee jatkuvasti”. He ovat kuin päättymätön ihmisvirta, jonkinlainen loputon ja muodoton massa, eikä yksilölle ja hänen kokemukselleen ja sen yksilölliselle tunnistamiselle löydy tilaa. Laura Huttunen (2004, 140) kirjoittaa Suomessa asuvien ulkomaalaisten elämäkertoja tarkastelevassa artikkelissaan kuinka tärkeää ihmiselle on tulla nähdyksi yksilönä. Määrittymisen persoonattomaksi, abstraktin ulkomaalaisen tai maahanmuuttaja/siirtolaisen kategorian edustajaksi tuo lähelle tässäkin työssä keskeisen kokemuksen alaikäisyydestä, voimattomuudesta ja ei-täysivaltaisuudesta, ikään kuin ”ei olisi olemassakaan”.

Charles Antakin ja Sue Widdicomben mukaan ihmiselle rakentuu sosiaalinen identiteetti siten, että hän asettaa itsensä tai muut asettavat hänet tiettyyn kategoriaan, johon on liimattu tietyt ominaisuudet ja toimintaodotukset (Antaki & Widdicombe 1998, 3; ref. Juhila 2004, 23). Ihmiset tuottavat ja uusintavat toiminnoissaan jatkuvasti käsityksiä siitä, keitä olemme me ja keitä ovat ”ne toiset” (Jokinen ym. 2004, 10). Maiden välisten rajojen ylitykset ovat usein tilanteita, joissa käsityksemme ja koordinaattimme siitä, keitä me olemme ja keitä ovat nuo ”toiset”, muuttuvat (Bustamante 2001; Castillo 2001, 36; Ariza 2000b, 52). Meksiko on maa, joka on kulttuurisesti lähes kaikkia tämän tutkimuksen naisia lähellä. Guatemalalainen Rosa tuo seuraavassa lainauksessa mielenkiintoisella tavalla esille, miten ”oman itsen kaltaisten” (samaa kieltä puhuvien, samankaltaisen historiallisen ja kulttuurisen taustan omaavien) ihmisten asenteet ja ylimielinen kohtelu loukkasivat häntä jollain tapaa erityisen syvästi.

Tuntuu siltä kuin minua olisi petetty. Tästä lähtien joudun aina kantamaan mukanani kokemusta siitä, miltä tuntuu, kun ihmiset, joilla on sama ihonväri, ja jotka puhuvat samaa kieltä kuin minä, kutsuvat minua laittomaksi. (Rosa, 30, Guatemala.)

Sandra Grüner-Domic kirjoittaa Saksassa asuvia ja työskenteleviä latinalaisamerikkalaisia siirtolaisnaisia tarkastelevassa tutkimuksessaan, kuinka naiset olivat ikäänkuin sisäistäneet ulkomaalaisen osaan kuuluvaksi huonon kohtelun ja syrjinnän, ja kuinka tämä asenne tuotti toisaalta voimakasta solidaarisuutta ja me-henkeä latinalaisamerikkalaisten naisten kesken, eräänlaisten me-ryhmien muodostumista suhteessa ”toisiin” (Grüner-Domic 2000, 261, 263). Myös Rosa olisi sanojensa mukaan osannut suhtautua huonoon kohteluun Yhdysvalloissa. Hän näytti pitävän syrjintää siellä lähestulkoon itsestäänselvyytenä, ja oli näin ikäänkuin jo sisäistänyt marginaalisen identiteetin yhdysvaltalaisessa kontekstissa dokumentittomana, Latinalaisesta Amerikasta tulevana siirtolaisnaisena. Mutta hän ei ollut osannut odottaa olevansa täälläkin [Meksikossa] niin selvästi ”toinen”.

Aseman jokapäiväisissä käytännöissä myös sisäpihan naisten keskinäiset erottelut tulevat helposti käsin kosketeltaviksi, kun esimerkiksi ruokajonoa muodostettaessa häntäpäähän jäävät väistämättä mantereen alkuperäiskulttuurien edustajat. Arkipäivän käytännöissä tehdään eroja suhteessa toisiin, rakennetaan identiteettiä niin itselle kuin toisillekin ja luodaan käsitystä itse kullekin ”kuuluvasta” paikasta (Jokinen ym. 2004, 10–11; Juhila 2004, 31). Monissa puheenvuoroissa mainittu ja ylistetty solidaarisuus joutuu lopulta helposti kovalle

koetukselle ylikuormitetussa, suljetussa laitoksessa eikä jokapäiväinen olemassaolo ole helppoa yhteisössä, jossa ”selviytyäkseen ihmiset eivät epäröi talloa muita”, kuten hondurasilainen Claudia asian ilmaisi.

Oma tilannekaan ei lopulta välttämättä näyttäydy samanlaisena kuin muiden sisäpihan naisten. Yhteisöön kuuluminen voi tuntua myös taakalta ja yhteisö voi merkitä ryhmää, jonka jäsenyys uhkaa voimakkaasti omaa identiteettiä (Granfelt 1999, 28). Seuraavassa lainauksessa Edit teroittaa oman tapauksensa olevan lopulta sittenkin jotain aivan muuta kuin keskuksen muut tapaukset.

Enää en niin välitä siitä, voinko jäädä tänne [Meksikoon] vai en. Mutta miten jään tai miten lähdän, siinä on ratkaiseva ero. Olin täällä laillisesti, olin järjestänyt kaiken niin kuin pitääkin. Mutta sitä kukaan ei ota huomioon. Ymmärrän, että olosuhteiden pakosta sitä joskus päätyy tekemään toisenlaista työtä kuin mitä viisumissa lukee, ja on aivan oikein, että siitä kuuluu maksaa sakot. Mutta se siitä, se riittää. Jokainen erehtyy joskus, sillä tavalla oppii. Olen aivan valmis maksamaan sen mitä minulle kuuluu, mutta täältä minä haluan lähteä portista ulos kävellen. Jos sitten myöhemmin päätän palata omaan maahani, niin sitten lähdän. Mutta ei niin, että he lähettävät minut. Ota huomioon, että meidän [Editin ja siskonsa Elisabetin] tapauksemme on aivan erilainen kuin muiden täällä olevien tapaukset. Tässä taistellaan oikeudesta, jostain, johon meillä on lupa. (Edit, 29, Dominikaaninen Tasavalta.)

5.5.4 Sosiaalisen työn toimijoita keskussiirtolaisasemalla

Globalisoituvassa maailmassa sosiaalista työtä, sosiaalityötä sen osana, tehdään yhä useammin yhteistyössä erilaisten toimijoiden, kuten kansalaisjärjestöjen, itseapu-ryhmien ja myös valtioiden välisten tai valtioista riippumattomien maailmanlaajuisten järjestöjen kanssa (Powell 2002, 6). Myös tarkastelemallani siirtolaisasemalla tehtävä sosiaalinen työ oli yhteistyötä esimerkiksi ihmisoikeusjärjestöjen ja uskonnollisten järjestöjen työntekijöiden ja vapaaehtoisten sekä aseman sosiaalisen työn tekijöiden kesken. Kansainväliseen siirtolaisuuteen liittyen yhteistyöverkostot toimivat niin Meksikon rajojen sisäpuolella kuin kansainvälisestikin. Asemalla vieraili säännöllisesti joitakin siirtolaisuuden parissa työskenteleviä kansalaisjärjestöjä, useat uskonnollisia (esim. Pastoral Migrante), johonkin kansalaisuuteen liittyviä (kuten Asociación Cívica Cubana) tai esimerkiksi ihmisoikeuksiin ja

epävirallisin keinoin matkustavien siirtolaisten oikeudelliseen asemaan ja avustukseen liittyviä (muun muassa Comisión de Derechos Humanos, Sin Fronteras) järjestöjä.

Naisten puheenvuoroissa mielipiteet asemalla vierailevien järjestöjen toiminnasta olivat varsin vaihtelevia. Puheenvuoroista kuitenkin välittyi niin lakiapujärjestöjen, uskonnollisten järjestöjen kuin nukketeatteriesitystenkin täyttävän omaa paikkaansa, vastaavan johonkin tarpeeseen. Seuraavissa lainauksissa María, María Cecilia, María Ester, Edit ja Carmen kommentoivat järjestöjen vierailuja ja toimintaa. Kommenteissa painottuu se, että järjestöjen tarjoama toiminta toi asemalla oleville joka tapauksessa jotakin, jonka avulla ajatuksia sai suunnatuksi edes hetkeksi jonnekin muualle, pois omasta tilanteesta tai epävarmuudesta ja tietämättömyydestä sen suhteen.

Muutama päivä sitten tänne tuli lähetyssaarnaajia, ja he esittivät jonkinlaisen nukketeatteriesityksen siirtolaisuudesta. Pidin siitä. Ainakin se toi vaihtelua päivän rutiiniin. (María, 29, Ecuador.)

Ainakin sillä [uskonnollisten järjestöjen sunnuntaiohjelmalla] sai ajatukset hetkeksi muualle. Oli jotain, jonka avulla lentää verkkojen ja piikkilanka-aitojen toiselle puolelle, edes hetkeksi. Sillä muuten päivät kestävät täällä ikuisuuden. Yöt ovat silti pahimmat, kun sinut suljetaan huoneeseesi etkä voi tehdä muuta kuin ajatella ja ajatella... (María Cecilia, 23, Argentiina.)

Silloin tällöin tänne saapuu ihmisoikeusväkeä. He tulevat tarkistamaan, millaisissa huoneissa nukumme, minkälaista ruokaa meille tarjotaan, he jututtavat meitä ja niin edelleen. Sunnuntaisin tulevat uskovaiset. He tuovat joitain lahjoja, lehtisiä ja sen sellaista, laulavat lauluja ja kyselevät ongelmistasi. Heidän kanssaan voi keskustella, puhua kaikesta. Se auttaa. (María Ester, 40, Peru.)

Sitten tulee joku ihmisoikeusjärjestön edustaja, ja kaikki tietävät, mitä siitä seuraa. Ne sanovat, että ”katsotaan, mitä voimme tehdä tapauksellesi” ja se sitten siitä. No, minä jo tiedän mitä aion tehdä ”tapaukselleni”, joten ei kiitos. Ja sunnuntaisin tänne tulee uskovien järjestöjä laulamaan kauniita lauluja meidän kanssamme. (Edit, 29, Dominikaaninen Tasavalta.)

Sin Fronteras, no, tavalla tai toisella he auttoivat meitä, he ovat työskennelleet meidän kanssamme kovasti, he saivat minut pois sieltä [keskussiirtolaisasemalta] ja he saivat kiinalaiset tytöt pois sieltä, he ovat tehneet paljon töitä saadakseen meidät pois sieltä. (...) He ovat antaneet meille rahaa

ja järjestäneet meille tämän majoituksen tässä paikassa ja he ovat maksaneet vuokramme.
(Carmen, 33, Kolumbia.)

Ulkopuolelta tulevan toiminnan lisäksi asema tarjosi omia psykologin, lääkärin ja sosiaalisen työn palveluita. Sosiaalisen työn tekijöitä oli asemalla kaiken kaikkiaan 12. Heistä sosiaalityöntekijän nimikettä käytti viisi työntekijää. Työntekijöistä vain harvalla oli sosiaalityön alempi korkeakoulututkinto, muilla oli muun muassa pedagogista ja psykologista koulutusta. (Sofia Delgado, aseman vastaava sosiaalityöntekijä, 15.12.2003.)

Yksin asemalle tuotujen alaikäisten lasten tapauksissa oli yleensä sosiaalityöntekijöiden tehtävä paikantaa lapsen huoltaja lähtömaassa, ilmoittaa heille lapsen asemallaolosta ja järjestää lapselle täysi-ikäinen vastaanottaja, ennen kuin tämä voitiin karkottaa. Sosiaalisen työn tekijät toimivat myös saattajina silloin, kun joku asemalle suljetuista siirtolaisista syystä tai toisesta kaipasi esimerkiksi sairaalahoitoa aseman ulkopuolella. Sosiaalisen työn tekijät vastasivat puhelinkorttien ja tupakan myynnistä, sekä vaatteiden, kenkien ja muiden lahjoitettujen tavaroiden jaosta. He saattoivat myös suorittaa ostoksia suoraan pyynnöstä siirtolaisaseman ulkopuolella. Sosiaalinen työ asemalla piti sisällään läsnäoloa, keskusteluapua ja virikkeiden tarjontaa. Työssä keskityttiin kuitenkin ennen kaikkea toimintaan siirtolaisaseman sisällä ja siihen aikaan, jonka asemalle tuotu siirtolainen siellä vietti. Työ toisin sanoen tähtäsi ”siirtolaisten välittömien tarpeiden tyydyttämiseen heidän ollessaan asemalla”. Siirtolaisuutta edeltävään aikaan, tulevaisuuden suunnitteluun tai edes matkan aiheuttamien kokemusten läpi käymiseen ei usein jo ajan, henkilökunnan, tilojen ja resurssien puutteesta johtuen kyetty juurikaan kiinnittämään huomiota. (Sofia Delgado, aseman vastaava sosiaalityöntekijä, 15.12.2003; Silvia, aseman sosiaalityöntekijä, 8.12.2003; Ana Carlota, aseman sosiaalisen työn tekijä ja askarteluohjaaja, 8.12.2003.)

Asemalla tehtävästä sosiaalisesta työstä useimmilla haastattelemistani naisista oli vain hyvin hatara kuva, eivätkä monet naisista oikein osanneet kuvitella, mitä nimenomaan sosiaalityöllä ylipäättään voisi olla heille tarjottavaa. Kuten Gianina seuraavassa lainauksessa, useimmat ilmoittivat tietävänsä sosiaalityöntekijöiden tehtävän olevan ennen kaikkea puhelinkorttien ja tupakan myyminen.

He tulevat myymään tupakkaa ja puhelinkortteja, mutta eivät he kai muuta tee. No joskus he lahjoittavat vaatteita, mutta silloin kaikki kasaantuvat heidän ympärilleen tappelemaan ja tönimään, enkä minä kyllä lähde siihen leikkiin. Vähän aikaa sitten pyysin yhdeltä sosiaalityöntekijältä sandaaleja, kun minulla ei ole kuin nämä kengät ja jalkoihini sattuu jo. Ja kun minulla kaiken lisäksi on tuo nilkkakin tuossa kunnossa... [Osoittaa nyrjähtänyttä nilkkaansa.] No hän sanoi minulle, ettei mitään sandaaleja ollut, mutta että hän sitten ilmoittaisi, jos niitä sattuu ilmestymään. (Gianina, 38, Peru.)

Naisista toiset puhuivat sosiaalityöntekijöiden tarjoamasta keskusteluavusta tai henkisestä tuesta, kuten Carolina ja María Ester seuraavissa lainauksissa.

He [sosiaalityöntekijät] auttavat niitä, jotka apua tarvitsevat. He lohduttavat sellaisia, jotka tulevat epätoivoisiksi, esimerkiksi huumeongelman takia. Täällä et voi käyttää mitään, et edes lääkkeitä, ilman aseman lääkärin lausuntoa. (Carolina, 23, Venezuela.)

Sosiaalityöntekijät tulevat useamman kerran päivässä patiolle. He jakavat materiaalia kirjontaa varten, he auttavat jos sinulla on jokin ongelma, jos haluat puhua tai jos olet masentunut. He myös myyvät puhelinkortteja ja he voivat hankkia sinulle muitakin ostoksia maanantaisin, keskiviikkoisin ja perjantaisin. He ottavat ”tilauksesi”, keräävät rahan ja tuovat sitten tavaran ja kuitin ostoksista. (María Ester, 40, Peru.)

Selkein suhde sosiaalityöntekijöihin oli siirtolaisaseman alaikäisillä tytöillä, joiden tapauksia sosiaalityöntekijät suoraan hoitivat etsien omaisia, jotka voisivat ottaa alaikäisen vastaan kotimaassaan. Mikäli alaikäinen siirtolainen ei syystä tai toisesta suostunut yhteistyöhön, häntä saatettiin uhata muun muassa lastenkotiin joutumisella, kuten 17-vuotias Jesús seuraavassa kertoo.

Nyt pelkään, että he [viranomaiset yleisesti, sosiaalityöntekijät erityisesti] eivät päästä minua lähtemään täältä. Meiltä alaikäisiltä kysytään paljon kysymyksiä, koko ajan. He haluavat tietää, kuka ottaa meistä vastuun perillä Guatemalassa. He haluavat puhua huoltajan kanssa, ja he ovat sanoneet, etteivät päästä meitä menemään ennen kuin vanhempamme tulevat hakemaan meitä tai ennen kuin he tietävät, että vanhempamme ovat meitä vastassa, kun meidät jätetään bussista. Sosiaalityöntekijät ovat sanoneet, että meidän on ehkä mentävä lastenkotiin, että he eivät voi antaa meidän matkustaa noin vain... He sanovat, että meidän tapauksemme on dokumentoitava, on täytettävä papereita. Vain me puutemme seuraavasta ryhmästä guatemalalaisia, joka muuten on jo valmiina lähtöön. (Jesús, 17, Guatemala.)

Globaali kansainvälinen sosiaalityö liittyy monella tapaa kansainvälisiin ihmisoikeuksiin, ja siihen taloudelliseen epäoikeudenmukaisuuteen, joka näitä oikeuksia polkee. Tällöin yksi sosiaalityön keskeisistä tehtävistä on globaalien epätasa-arvoisuuksien paljastaminen. (Powell 2002, 7.) Myös tässä tutkimuksessani on tullut hyvin selkeästi esiin, kuinka globaaleissa ja kansallisissa käytännöissä rangaistus usein korvaa hyvinvoinnin tarjoamisen tavoitteen marginaalisten ryhmien ollessa kyseessä. Köyhien taistelu on taistelua sitä eksklusiota vastaan, joka voidaan määrittellä sosiaalisten, kulttuuristen, poliittisten ja taloudellisten oikeuksien puutteellisuutena. (Powell 2002, 12.)

Näiden ihmisten kanssa työskentelevä on tällöin työssään vastakkain paitsi yksilön ahdistuksen ja epätoivon, myös yhteiskunnallisten ja usein maailmanlaajuisten järjestelmien epäoikeudenmukaisuuden ja välinpitämättömyyden kanssa. Työssä ja tutkimuksessa tarvitaan dialogia asiakasryhmien kanssa, sillä ratkaisujen etsintä ei ole mahdollista ennen tilanteiden yhteistä reflektiivistä määrittelyä (Powell 2002, 13). Pienetkin auttamisjärjestelmän, tai laajemmin viranomaisjärjestelmän, kohtaamisissa saadut kuulluksi tuleminen, osallistumisen ja vaikuttamisen kokemukset voivat vahvistaa ihmisen kokemusta elämän hallittavuudesta ja omasta toimijuudesta (Niiranen 2002, 63).

Sosiaalityö operoi kuitenkin myös paikallisessa kansallisvaltiollisessa kontekstissa, paikallisten lakien mukaan, ja sen luonteeseen on perinteisesti kuulunut kontrolloiva ulottuvuus. Työssä epävirallisen siirtolaisuuden parissa mielenkiintoinen, samalla vaikea ja raadollinenkin piirre on näiden ihmisten virallisen statuksen puute siinä kontekstissa, jossa työtä tehdään. Suljetuissa keskuksissa, joissa sadat ja taas sadat ihmiset odottavat karkotustaan, jokaisen ihmisyksilön ainutkertainen inhimillinen arvo pääsee väkisininkin helposti unohtumaan. Työ on vaikeaa myös siinä mielessä, että sillä ei ole jatkuvuutta, kun kaikki toiminta tähtää ennen kaikkea siihen, että ihmiset saataisiin keskuksista mahdollisimman pikaisesti pois. Sosiaalisen työn tekijät kuitenkin tekevät työtään niiden resurssien ja käytäntöjen puitteissa, jotka heillä on käytettävissään. Heidän tehtävänsä on olla läsnä tässä ja nyt, keskellä ihmisryhmää, josta monikaan ei lopulta tunnu olevan liiemmästi kiinnostunut (Silvia, aseman sosiaalityöntekijä, 8.12.2003; Ana Carlota, aseman sosiaalisen työn tekijä ja askarteluohjaaja, 8.12.2003).

Aloitin tämän asemallaoloa pohtivan luvun muutamilla lainauksilla, jotka kuvasivat keskussiirtolaisasemaa ja sen rutiineja. Lopetan luvun samoin ideoihin, ehdotuksiin, toivomuksiin ja huomautuksiin, joita naiset puheenvuoroissaan toivat esille kysyessäni heiltä, miten heidän mielestään siirtolaisasemalla oleskelusta mahdollisesti saisi miellyttävämmän, edes inhimillisemmän kokemuksen.

Täällä pitäisi olla paljon luettavaa, kirjoja, ja täällä voitaisiin järjestää kursseja, esimerkiksi kirjontakursseja. Pitäisi järjestää mahdollisuuksia olla enemmän tekemisissä muiden naisten kanssa. Täällä sisällä jokainen sulkeutuu helposti omaan ryhmäänsä, ecuadorilainen ecuadorilaisten, guatemalalainen guatemalalaisten kanssa ja niin edelleen. Lisäksi tarvittaisiin jonkinlainen neuvonantaja, joka työskentelisi näiden naisten itsetunnon kanssa, sillä täällä on paljon ahdistusta, paljon masennusta, paljon surua. (Rosa, 30, Guatemala.)

Täällä pitäisi järjestää kursseja, erilaisia kursseja, jotta ihmiset voisivat opiskella, tehdä käsitöitä ja sellaista. Mitä vain, jotta he saisivat muuta ajattelemista kuin tilanteensa, tämä tilanne, jossa he ovat... (Carmen, 33, Kolumbia.)

Vaikka ei tätä mikään saisi miellyttäväksi. Miellyttävintä olisi päästä pois ja piste. Päivittäinen rutiini on vaikeinta. Se, että tiedät, että vain olet täällä etkä pääse pois. (Edit, 29, Dominikaaninen Tasavalta.)

Täällä pitäisi olla jotakin lukemista, pienikin kirjasto olisi tarpeellinen ja hyvä. Musiikkikin voisi rauhoittaa ja rentouttaa. Vain sunnuntaisin kuulemme lähetyssaarnaajien laulua. (María Ester, 40, Peru.)

Täällä et voi tehdä mitään, et mitään, et koko herran päivänä. En ymmärrä, miksei ihmisille täällä sisällä voisi antaa edes jotakin mahdollisuutta kehittää itseään, jotta he hyötyisivät täällä olostaan edes jollain lailla, hankkisivat ehkä joitakin sellaisia taitoja, jotka auttaisivat heitä jatkossa. Jottei heidän tarvitsisi löytää itseään tästä samasta asemasta yhä uudestaan ja uudestaan. Voitaisiin järjestää joitakin työpajoja esimerkiksi, joiden avulla ihmiset saisivat mahdollisuuden pohtia siirtolaisuutensa syitä ja tavoitteita ja niin edelleen. (Claudia, 31, Honduras.)

5.6 Epätoivo ja voima vierekkäin: katseen suuntaaminen tulevaisuuteen

Siirtolaisuus ja siirtolaiseksi lähteminen edustaa muutosta ihmisen henkilöhistoriassa. Se on aina oman identiteetin muokkausta, luomista ja uudistamista ja samalla siirtolaisuudesta itsestään muodostuu osa identiteettiä (Ariza 2000b, 52). Kuulumisen, toiseuden, ulkopuolisuuden ja liikkumisen määritelmät ja koordinaatit sekä inklusion ja eksklusion dynamiikat niin sukupuolen, rodun kuin sosiaaliluokankin suhteen ovat siirtolaisuuden prosessissa jatkuvan muutoksen ja neuvottelun alaisina (Lenz ym. 2002, 9). Kahden maan välisen rajan ylitys on aina tapahtuma, joka muuttaa yksilön koordinaatteja sen suhteen, kuka hän itse on ja keitä muut ovat (Ariza 2000b, 52).

Naisten puheenvuoroja lukiessa piirtyy esiin laittomin keinoin toteutetun ja epäonnistuneen siirtolaisyrittäjän monella tavoin hyvin ambivalentti kokemus. Naiset puhuivat musertumisesta, väsymyksestä, voimattomuudesta, itsesyytöksistä, epätoivosta ja apatiasta, ja kuitenkin jokaisesta puheenvuorosta löytyy myös sellaisia asioita kuin voima, vahvuus, uskallus, peräänantamattomuus, sisukkuus, ja ylpeys. Samalla kun usko omaan selviämiseen on vahvistunut, on luottamus muihin ihmisiin usein huvennut olemattomiin.

Tämä kokemus on pakottanut pohtimaan. Täällä on paljon aikaa ajatella. Olen ajatellut niitä virheitä, joita olen tehnyt tyttärieni suhteen, nyt minulla on aikaa ja mahdollisuus yrittää korjata niitä. Olen oppinut paljon. Tunnen olevani voimakkaampi, minulla on nyt entistä enemmän tahtoa jatkaa taistelua. Mutta olen myös oppinut, että enemmän tulee luottaa Jumalaan kuin ihmisiin. Sen olen oppinut. (María Ester, 40, Peru.)

Olen oppinut, että ystäviä ei ole olemassakaan. Olen oppinut arvostamaan ja kunnioittamaan muita ihmisiä, mutta ymmärtämään samalla, että ystävyyttä ei ole. Inhimillistä herkyyttä ei enää ole, se on hävinnyt. Minä en ole enää niin herkkä antamaan itseäni jollekin. (...) Täällä sinä löydät itsesi vieraiden kasvojen keskeltä. Sinun on herättävä, tehtävä aloite, otettava asioista selvää, kysyttävä moneen kertaan, ennen kuin vastataan. Täällä olen oppinut, että minä olen hirveän arvokas. (Claudia, 31, Honduras.)

Tunnen olevani voimakas, aina vain voimakkaampi, mutta samalla tunnen paljon surua, surua ja turhautumista. Ennen kaikkea turhautumista. (Yeuseña, 24, El Salvador.)

Minä olen oppinut täällä paljon. Olen oppinut, ettei kaikki ole ruusunpunaista. Täällä näkee kaikenlaista. Täällä näkee, miten kovaa elämä on. (Carolina, 23, Venezuela.)

Riitta Granfeltin mukaan vaikeudet voivat edesauttaa itsetuntemusta ja kykyä pitää huolta itsestä (Granfelt 1998, 164). Vaikeista kokemuksista ja myös niiden tuomasta masennuksesta ja pettymyksestä selviytyminen voi antaa vahvuutta, toimia osaltaan uuden itsetunnon perustana. Monet haastatteleistani naisista toivat avoimesti esille, kuinka totaalisen epäonnistuneiksi ja tyhjiksi he tunsivat itsensä. He tunsivat olonsa masentuneeksi, väsyneeksi, vihaiseksi ja toivottomaksi. Samalla he kuitenkin ammensivat voimaa ja ylpeyttä vastoinkäymisistään - siitä, että he olivat kokeneet niin kovia ja selviytyneet siitä.

En koskaan olisi voinut kuvitella joutuvani kokemaan jotakin tällaista. Mutta minä laitoin kaiken peliin sen ihmisen puolesta, jota rakastan. Jos en olisi tehnyt sitä, olisivat asiani vielä huonommin kuin nyt. (Elisa, 24, Argentiina.)

Ainakaan minun ei tarvitse miettiä ja kysellä mitä olisi voinut käydä jos olisin uskaltanut yrittää. (María Ester, 40, Peru.)

Selviytyminen kertomuksena voi osaltaan olla myös arvostuksen ja hyväksynnän hakemista kuulijalta tai kuulijoilta (Nousiainen 2004, 133). On mahdollista, että haastattelemani naiset näkivät vahvuuden nimenomaan vaikeuksien kautta tulevana selviytymismallina (mt. 2004, 129) ja piirsivät näin tällä tavoin kuvaa itsestään selviytyjinä. Tilanteessa, jossa minä naisia kohtasin, on lopulta aikaista sanoa, minkälainen prosessi heillä kaiken kaikkiaan on edessään siirtolaisuuskokemuksensa käsittelyssä. Naisten käyttämät tunneilmaisut eivät kuitenkaan ole yhdenmukaisia. Kuten Federico Besserer (2000, 371–288) kirjoittaa siirtolaisnaisten tunteita käsittelevässä artikkelissaan, sellaisten tunteiden ilmaisut kuin pettymys, viha, uhma ja ylpeys koetaan usein naisille ja naiseudelle vieraisiksi, ja sitä kautta pelottaviksi ja uhkaaviksi.

Haluan tässä sanoa selvästi, että tuolla on koko ajan enemmän ja enemmän naisia, jotka kärsivät sadetta, tuulta, vilua, nälkää ja janoa löytääkseen ”amerikkalaisen unelmansa”. He tietävät, että se mikä vaatii ponnistelua, myös maksaa vaivan. Siksi kaikki ne vastoinkäymiset, jotka heidät

pannaan kohtaamaan, kaikki kärsimykset, saavat heidät vain taistelemaan lujemmin. (Rosa, 30, Guatemala.)

Naisten puheenvuoroista löytyi kosolti voimaa, huumoria, rohkeutta ja tulevaisuuteen suunnattua toivoa. Puheenvuorot osoittavat, kuinka koetut vaikeudet ja vastoinkäymiset voidaan nähdä myös vahvistumisen ja henkisen rikastumisen aineksina, eräänlaisena uutena alkuna. Marginaalisen kokemuksen ei tarvitse olla pelkästään osattomuutta, menetystä tai vaille jäämistä. Siihen voi liittyä myös kyky nähdä ja tietää jotakin sellaista, mitä ei yleensä tiedetä. (Granfelt 1999, 19, 34.)

Koska keskusasemalle suljettujen naisten elämä ja identiteetit välittyivät heidän puheenvuoroistaan usein särkyneinä, tarvitsivat he myös toivoa muutoksesta, toteutumiskelpoisia haaveita ja unelmia. Naisten puheenvuoroja lukiessa tärkeäksi nousee ns. arvokkaan arjen perspektiivi. Määrittelen arvokkaan arjen tässä tilana, jossa ihmisellä on päätäntävaltaa ja toimintamahdollisuuksia oman ja läheistensä elämän suhteen. Se kytkeytyy naisten puheenvuoroissa akuutin nykyisyyden lisäksi myös tulevaisuuteen ja toivon läsnäoloon ja mahdollisuuteen omaa elämää tarkasteltaessa.

Kun puhuimme tulevaisuudesta, naiset unelmoivat siitä, että he jonain päivänä voisivat elää taloudellisesti turvattua elämää yhdessä perheensä kanssa. Tulevaisuus näyttäytyi epävarmana, mutta selvää oli, että alkuperäiset kimmokkeet siirtolaisuuteen olivat yhä tallella, usein entisestään voimistuneina. Jostain olisi löydettävä työtä ja toimeentuloa, varat maksaa velkojille ja lapsille mahdollisuus parempaan tulevaisuuteen. Useat haastattelemanii naisista sanoivat aikovansa yrittää uudelleen. Tarkastelemanii hetki näiden naisten siirtolaisuudessa on ohimenevä. Heidän tarinansa ei lopu tähän.

Olemme puhuneet mieheni kanssa, ja haluamme yrittää uudelleen. Lapsemme takia meidän on taisteltava. Yritämme varmaankin yhden kerran vielä aivan heti, mutta jos se ei onnistu, niin sitten en tiedä enää. Koska me emme enää vaaranna vain itseämme vaan nyt meitä on kolme. (Yoselín, 23, Guatemala.)

Meillä on jo niin paljon velkaa. Ei ole muuta mahdollisuutta... (Maricruz, 31, Ecuador.)

Toivon, että lapsistani tulisi ammattilaisia. Toivon, että he opiskelisivat, jotta heistä tulisi ihmisiä, joilla on koulutus ja titteli. Jotta heistä tulisi tärkeitä. Se on unelmani. (Carmen, 33, Kolumbia.)

Jos saan hankituksi itselleni hyvän työn ja kerätyksi rahaa, haluaisin jatkaa opintojani, haluaisin opiskella graafista taidetta. Ja poikani pitää päästä yliopistoon. Unelmoin kodista... Siitä, että voisin elää Argentiinassa. (Erika, 31, Argentiina.)

Haluaisin löytää toisenlaisen elämän. Etsin. Mennä naimisiin ja saada lapsia ei ole koko elämä, vaikka se toki onkin tärkeää. Kaikilla meillä on mahdollisuus... Ei, paremmin sanottuna kaikki me ansaitsemme mahdollisuuden tässä elämässä. Tittelit eivät tee meistä tohtori sitä tai tätä, vaan kykeneväisiä antamaan jotakin enemmän muille ihmisille. (Claudia, 31, Honduras.)

Eniten odotan tulevaisuudelta sitä, että voisin olla yhdessä perheeni kanssa, että minulla olisi kaikki neljä lastani luonani, puolisoni, äitini, kaikki, että perhe olisi jälleen yhdessä. Oli se sitten Yhdysvalloissa tai Kolumbiassa tai missä hyvänsä, tärkeintä on, että olisimme yhdessä. Kaipaamme heitä niin. Olen sanonut lapsilleni, että heidän täytyy pyrkiä eteenpäin. Että heidän on käytettävä hyödykseen se vähä, mitä minä heille annan. Minä en hyödyntänyt sitä, mitä omat vanhempani minulle antoivat ja katsokaa miten nyt kärsin... En halua, että lapseni kärsivät. Suurin toiveeni on saada heidät jälleen lähelleni. Se on kauneinta, mitä voin kuvitella. (Carmen, 33, Kolumbia.)

Ja uskokaa vain pois neiti, minä aion yrittää vielä uudelleen. Ja sillä kertaa minä onnistun. (Gianina, 38, Peru.)

6 YHTEENVETOA JA POHDINTAA

Epävirallisia keinoja käyttävä naisten kansainvälinen siirtolaisuus on maailmanlaajuisella tasolla yhteiskunnallisesti merkittävä ilmiö. Samalla se on arjen todellisuutta, jossa ihmiset joutuvat etsimään konkreettisia ratkaisuja globaaleihin ongelmiin. Lähestymistapani tässä tutkimuksessa kulki globaalista siirtolaisuudesta laajana ilmiönä kohti Mexican keskussiirtolaisaseman naisten puolen sisäpihaa. Tällä sisäpihalla käymissäni keskusteluissa nousi esiin epävirallisia keinoja käyttävän naisten kansainvälisen siirtolaisuuden konkreettinen ja arkinen kokemus.

Epävirallisin keinoin matkustavat ja työskentelevät siirtolaisnaiset ovat olleet aiheesta käydyn yhteiskunnallisen keskustelun, kuten koko yhteiskunnan ulkopuolella ilman virallisia asiakirjoja ja statusta, ilman ääntä. Tämän tutkimuksen keskeisenä tarkoituksena on ollut toimia väylänä naisten puheenvuoroille. Vaikka keskustusiirtolaisasemalla käydyistä keskusteluista nousseet naisten puheenvuorot eivät näytteenä ole kovin suuri, näen niiden arvon siinä, että ne tuovat puhujan lähtökohdista merkityksellistä tietoa epävirallisia keinoja käyttävän kansainvälisen naissiirtolaisuuden ilmiöstä.

Aineiston analyysitapani heijasteli standpoint -teorian asetelmia, jotka tarjoavat tilaa tutkimuksesta ja keskustelusta poissuljetun subjektin esiintulolle ja läsnäololle (Smith 1987, 107). Tällöin tutkimuksen tietäjäksi sekä tiedostavaksi ja vastuulliseksi toimijaksi nousee arkipäivän toimija ja subjekti, ei kuitenkaan irrallaan, vaan oman elämäntilanteensa sisällä ja suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan (Smith 1999, 5). Analyysini tasapainotteli toisaalta yleisessä keskustelussa, tutkimuksessa ja teoretisoinnissa käytettyjen käsitteiden ja toisaalta naisten puheenvuoroista nostamieni käsitteellisten ajatusten ja ideoiden välillä. Naisten puheenvuorot ja yleinen keskustelu sekä tutkimus ja teoretisointi peilasivat analyysin edessä toisiaan. Naisten puhe paikoitellen tuki tai vahvisti aikaisempaa tutkimusta, mutta nousi myös haastamaan keskustelua aiheen ympärillä, kuten ajatusta naisista ”laittomina” ja rikollisina. Naisten kansainvälinen siirtolaisuus on sosiaalista toimintaa, johon vaikuttavat makrotason taloudellisten, historiallisten, poliittisten ja maantieteellisten tekijöiden lisäksi naisen sosiaalinen todellisuus. Siirtolaisuus ja sen suhteelliset vaikutukset määrittyvät lopulta jokaisen naisen aikaisemmasta kokemuksesta, yksilöllisestä ja ainutkertaisesta, käsin (Morokvasic 1983; ref. Ariza 2000b, 57). Tästä syystä on tärkeää kuunnella, mitä sanottavaa naisilla itsellään on.

Naisten puheenvuoroja lukiessa ja analysoidessa piirtyy esiin laittomin keinoin toteutetun ja epäonnistuneen siirtolaisuusyrityksen monella tavoin hyvin ambivalentti ja ristiriitainen kokemus. Siirtolaisuus näyttäytyi naisten puheenvuoroissa heidän yksilöllisyyttään ja itseluottamustaan vahvistavana tekijänä ja kokemuksena ja siirtolaisnainen aktiivisesti ja itsenäisesti työtä etsivänä siirtolaisena. Toisaalta naiset perustelivat siirtolaisuuttaan vahvasti nimenomaan uhrautumisena muiden puolesta. Vaikka naiset kokivat uhrautuvansa perheensä ja erityisesti lastensa hyvinvoinnin ja tulevaisuuden hyväksi, oli lähteminen kuitenkin samalla

ollut perhettä hajottava tekijä, joka rikkoi naisen perinteistä läsnä olevaa roolia perheessä ja aiheutti naisissa voimakkaita syyllisyydentunteita. Lasten tulevaisuuden puolesta taisteleminen ei siirtolaisuuden motiivina kuitenkaan välttämättä ollut pelkästään altruistisen, vaan se oli myös strategia varautua omia vanhuuden päiviä varten.

Monilla haastattelemillani naisilla oli pitkä työtausta takanaan ja lähes kaikki olivat osittain tai kokonaan vastuussa lastensa, perheensä tai paikoitellen laajemmin sukulaistensa elatuksesta. Tässä kokonaisuudessa siirtolaisuus aktiivisena keinona parantaa taloudellista ja sosiaalista tilannetta nousi naisten puheenvuoroista heidän siirtolaisuutensa keskeiseksi motivaatiotekijäksi. Naiset olivat valmiita tekemään mitä työtä tahansa ja tuntuivat paikoitellen alhaisesta koulutuksestaan huolimatta olevan hyvin luottavaisia sen suhteen, että työmahdollisuuksia myös löytyisi. Naisia motivoi myös ajatus siitä, että nimenomaan naisten on kotimaan kireässä työmarkkinatilanteessa vaikea löytää työtä. He tuntuivat ajattelevan, että sellaisilla työmarkkinoilla, joilla ei ole niin ahdasta kuin kotimaassa, heillä olisi usein vielä kouluttamattomana ja naispuolisena työntekijänä paremmat mahdollisuudet työllistymiseen.

Työstä hankittuja varoja naiset ilmoittivat tarvitsevansa ennen kaikkea perheen ylläpitoon ja lasten kouluttamiseen sekä lasten tulevaisuuden turvaamiseen. Oma henkilökohtainen hyöty jättäytyi taka-alalle erityisesti silloin, kun puhujana oli nainen, jolla oli lapsia. Joissakin tapauksissa naiset saattoivat mainita myös omista opiskelusuunnitelmista tai puhua esimerkiksi yrityksen perustamisesta. Siirtolaisuuteen ja töiden hankintaan liittyi joidenkin naisten puheenvuoroissa myös itsensä ylittämisen mahdollisuus. Naiset yhdistivät kuitenkin myös tämän ”itsensä ylittämisen” tavoitteen ja siirtolaisuudesta havittelemansa taloudellisen hyödyn ennen kaikkea kykyyn turvata jokapäiväisen talouden pyörittäminen ja perheen arki. Tämän naisten tavoittelemalla turvatun arjen olen tässä tulkinnut ennen kaikkea tilanteena, jossa varat riittävät jokapäiväisen elämän pyörittämiseen niin, että niistä riittää turvallisuutta myös pahan päivän varalle. Tilannetta, josta tällainen turvallisuus ja joustavuus puuttuvat, olen tässä nimittänyt arjen ahtaudeksi.

Useimmat haastattelemani naiset ilmoittivat tehneensä siirtolaisuuspäätöksensä varsin itsenäisesti. Päätös saatettiin asettaa perheen sisällä keskustelun alaiseksi, mutta vasta, kun se oli jo tehty. Myös tämän tutkimuksen naisten puheenvuoroissa tuli kuitenkin esiin, että päätös

lähteä epävirallisia keinoja käyttäväksi kansainväliseksi siirtolaiseksi on usein osoitus ennemminkin pakosta ja epätoivosta kuin todellisesta vapaasta valintatilanteesta.

Kansainvälinen epävirallisia keinoja käyttävä siirtolaisuus ei ole yksi hyvä vaihtoehto muiden joukossa, vaan näyttäisi ennemmin syntyvän tilanteesta, jossa on vain huonoja vaihtoehtoja. Silloin osittain valitaan, osittain pakosta ajaudutaan siirtolaiseksi.

Naisten puheenvuoroista vain harvoissa otettiin esille jo aikaisemmin siirtolaiseksi lähteneen miehen seuraaminen oman päätöksen motiivina. Puheenvuoroista kävi sen sijaan ilmi, että silloinkin kun nainen seuraa miestä siirtolaisuuteen tai lähtee siirtolaiseksi yhdessä miehensä kanssa, hän lähtee usein samalla myös itse tekemään työtä. Yhdessä puheenvuorossa esiintyi siirtolaisuutta selittävän kotitalousmallin mukaista perheensisäistä suunnittelua siirtolaisuuteen valmistautumisen ja siirtolaisuuspäätöksen yhteydessä. Tässä tapauksessa nainen näyttäytyi parhaana vaihtoehtona siirtolaiseksi, koska hän oli perheen kaikkien lasten äiti ja pystyisi näin myöhemmin kutsumaan lapset ja miehensä luokseen. Tässä näyttäytyi perheenyhdistämisstrategia kansainvälisen siirtolaisuuden mallina, mutta niin, että miehen sijaan seurataan naista.

Miesten siirtolaisuus saattaa vaikuttaa naisten siirtolaisuuteen, vaikkei nainen suoraan lähtisikään seuraamaan miestä asuakseen ja työskennelläkseen tämän kanssa siirtolaisia vastaanottavassa yhteisössä. Tästä kertoi yksi puheenvuoroista. Siirtolaiseksi jo vuosia sitten lähteneen miehen rahalähetykset olivat ajan mittaan vähentyneet, ja lopulta vähäisetkin yhteydet mieheen olivat katkenneet. Näin naisesta tulee yksinhuoltaja ja perheen pääelättäjä, jolloin hän vuorostaan alkaa pyrkiä pohjoiseen, joko ansaitakseen itsenäisesti rahaa perheelleen tai vaatiakseen puolisoaan ottamaan uudestaan kantaakseen oman osansa sosiaalisesta ja taloudellisesta vastuusta perheenelättäjänä. Vain yhdessä puheenvuorossa tämänkertaisen siirtolaisuusyrityksen motiiviksi nousi pakeneminen ahtaasta sosiaalisesta ympäristöstä, johon sopeutuminen aikaisemman siirtolaisuuden jälkeen näyttäytyi mahdottomana ja johti tarpeeseen lähteä uudelleen siirtolaiseksi

Verkostoteorian mukaan siirtolaisten omat sosiaaliset tukiverkostot lisäävät siirtolaisuuden todennäköisyyttä alentamalla riskejä ja lisäämällä odotettavissa olevia voittoja. Myös tämän tutkimuksen naisten puheenvuoroissa nimenomaan perhe ja suku näyttäytyivät tärkeinä tuen,

informaation ja motivaation tarjoajina naisten siirtolaisuuspäätöksenteossa. Epäonnistumisen ja kiinnijäämisen kohdatessa perhe ja suku eivät kuitenkaan tulleet esiin pelkästään tukevana verkostona, vaan ne saattoivat edustaa myös ahdistusta ja voimistaa epäonnistumisen tunnetta siirtolaisuusyrityksen keskeydyttyä.

Monissa naisten siirtolaisuutta käsittelevissä tutkimuksissa on tuotu esiin, että naissiirtolaisten tukiverkosto muodostuu erityisesti perheen ja suvun toisten naisten antamasta tuesta. Tämä tuli esiin myös tämän tutkimuksen naisten puheenvuoroissa, joiden siirtolaisuusyrityksen olivat mahdollistaneet suvun toiset naiset ennen kaikkea ottamalla naisen lapset hoivattaviksi. Naisten puheenvuoroissa sosiaalisen verkoston olemassaolo korostui siirtolaisia lähettävässä yhteisössä, sillä useimmilla naisista ei ollut kokemusta vastaanottavasta yhteisöstä heidän siirtolaisuusyrityksensä keskeydyttyä. Myös vastaanottavassa yhteisössä naisilla kuitenkin useimmiten oli jokin kontakti, johon ottaa yhteyttä, jos sattuisi pääsemään perille asti.

Itse matkaa varten naiset olivat kuitenkin varautuneet hyvin heikosti. Siirtolaisuuden institutionalisoitumisajattelun oletusten vastaisesti vain hyvin harvat haastattemistani naisista olivat valmistautuneet matkaan palkkaamalla itselleen kojootin, eikä naisista juuri kukaan ollut tietoinen esimerkiksi rajaseuduilla toimivien ja siirtolaisten oikeuksia puolustavien kansalaisjärjestöjen toiminnasta. Matkaa ja sen riskejä ajatellen naisten sosiaaliset tukiverkostot näyttivät olevan olemassa enemmänkin kuulopuheiden tasolla ja tuntuivat olevan heikkoja estämään matkan vaaroja. Naisten puheenvuoroissa esiintyi enemmän suoranaista heittäytymisen strategiaa, jossa tilanteista yritettiin vain selvitä sitä mukaa, kun niitä tuli eteen.

Epävirallisia keinoja käyttävän kansainvälisen siirtolaisen haavoittuvuuden käsitteen olen tässä jakanut kahteen ulottuvuuteen. Haavoittuvuuden äärimmäinen fyysinen ulottuvuus oli melko vähän aktiivisesti esillä tutkimukseni naisten puheenvuoroissa. Se jäi enemmän taustalle ja fyysisen väkivallan uhkaan viitattiin usein vain hyvin maininnanomaisesti, jos ollenkaan. Heikohkon valmistautumisensa takia naiset olivat kuitenkin matkustaneet tietynlaisen määrittelemättömän uhan ilmapiirissä. Kun matkasta ei tiedetty paljoa, eikä sitä oltu voitu juuri suunnitellakaan, saattoi tapahtua melkein mitä vain.

Keskusasemalla oleskeluun liittyen naisten puheenvuoroista välittyi hallitsemattomuuden, sivullisuuden, huono-osaisuuden, erilaisuuden ja toiseuden elementtejä. Suljettuna oleminen, epätietoisuus omasta tilanteesta ja omien vaikutusmahdollisuuksien kadottaminen olivat päälimmäisiä naisten kuvaillessaan oleskeluaan siirtolaisasemalla. Tässä hallitsemattomuuden tilanteessa tiivistyi haavoittuvuuden toinen ulottuvuus. Matkan aikana naiset olivat voineet kaikesta huolimatta aktiivisesti taistella yrityksensä ja sen onnistumisen eteen. Asemalla kaikki pysähtyi, ja jäljelle jäi vain epäonnistuminen, sekä pitkäksi käyvä, loputtomalta tuntuva aika. Siirtolaisasemalla päivät vierivät yksi toisensa perään. Oman tilanteen eteen ei ollut mahdollista tehdä juuri mitään, ja naiset kokivat olevansa toisten toimijoiden armoilla. Täydellisessä pimennossa olemiseen kietoutuu monella tapaa koko oikeudettomuuden ja marginalisaation kokemus, yksilöllisyyden menetys ja haavoittuvuuden tila. Naisten oli vain odotettava.

Suljetuksi tuleminen, eli vapauden menetys sinällään, ilmeni naisten puheenvuoroissa äärimmäisen ahdistavana tekijänä. Epävirallisia keinoja käyttävän siirtolaisen kohtelemisen rikollisena ja siirtolaisaseman vankilamaiset olosuhteet, kuten kuri, kontrolli sekä intimitetin ja omaehtoisen tekemisen puute, olivat naisten asemallaolossa keskeistä todellisuutta. Naisten puheenvuoroissa se herätti ahdistusta, hämmennystä ja suuttumusta, toisaalta huvittuneisuuttakin. Omaehtoisen tekemisen puute nousi puheenvuoroissa tuskastumista aiheuttavaksi tekijäksi. Lähes jokaisen naisen aseman toimintaan suunnattujen parannusehdotusten listalla tärkeimmäksi nousi yksinkertaisesti se, että sinne suljetuille ”pitäisi järjestää edes jotakin tekemistä”. Ilman sitä naisilla oli käytössään vain aikaa, aikaa ajatella sitä tilannetta, jossa he olivat.

Vaikka kaikki naiset odottivat pääsevänsä asemalta mahdollisimman nopeasti pois, nousi monissa puheenvuoroissa siirtolaisasemalla olossa ahdistavimmaksi samalla se, että täytyy palata. Epäonnistumisen ajatukset yhdistyivät riittämättömyyden tunteeseen ja itsesyytöksiin. Siirtolaisuusyrityksessään epäonnistuneena kotiin palaavaa saattaa odottaa kasvojen menetys oman perheen tai yhteisön edessä. Pettymys siirtolaisuusyrityksessä epäonnistumisesta yhdistyi usein myös siirtolaisuutta edeltäneeseen epätoivoiseen taloudelliseen tilanteeseen, joka oli nyt entisestään huonontunut. Uusi siirtolaisuusyritys tulisi mitä luultavimmin olemaan

ainoa mahdollisuus yrittää maksaa matkan takia otettua lainaa takaisin, mutta sitä varten olisi otettava jälleen lisää lainaa.

Sisäpihan pitkinä iltapäivinä naiset löysivät parasta tukea usein toinen toisistaan. Useissa puheenvuoroissa otettiin esille naisten toisilleen tarjoama kuuntelu- ja keskusteluapu ja naisten kesken vallitseva välittämisen ilmapiiri. Aseman jokapäiväisissä käytännöissä myös naisten keskinäiset erottelut tulivat kuitenkin käsin kosketeltaviksi, ja monissa puheenvuoroissa ylistetty naisten keskinäinen solidaarisuus myös kyseenalaistettiin.

Siirtolaisuudessa epäonnistumisen, kiinnijäämisen ja karkotetuksi tulemisen odottelun hetki näyttäytyi naisten puheenvuoroissa lopulta yhtä lailla ristiriitaisena kokemuksena kuin itse siirtolaisuuskin. Keskussiirtolaisasemalle suljettuina naiset puhuivat itsesyytöksistä, musertumisesta, suuttumuksesta, väsymyksestä, voimattomuudesta, epätoivosta ja apatiasta. Kuitenkin jokaisesta puheenvuorosta löytyi myös sellaisia asioita kuin voima, vahvuus, uskallus, peräänantamattomuus, sisukkuus ja ylpeys. Samalla, kun usko omaan selviämiseen oli vahvistunut, luottamus muihin ihmisiin oli usein huvennut olemattomiin. Naiset sanoivat muuttuneensa, tulleen ahdistuneiksi ja surullisiksi, ja joutuneensa pettymään ihmisiin. Samalla suurin osa heistä sanoi tuntevansa itsensä nyt vahvemmaksi kuin koskaan. Naisten puheenvuoroista välittyi musertumisen kokemus ja kuitenkin selkeä ajatus siitä, että kova kokemus tekee lopulta vahvaksi. Samalla unelmien ja toivon merkitys vain kasvaa. Kaikki naiset eivät myöskään tyytyneet vain odottamaan, vaan toimivat keskusasemallakin monin tavoin aktiivisesti omia oikeuksiaan tai etuaan edistääkseen.

Kiinnijääminen ei useimmissa puheenvuoroissa tuntunut aiheuttavan siirtolaisuusprojektin katkeamista, joskin tämän tutkimuksen perusteella on mahdotonta sanoa, kuinka moni haastatteleistani naisista lopulta yrittää uudelleen. Useimmat Yhdysvaltoihin yrittäneistä naisista toivat esiin halunsa lähteä yrittämään uudelleen lähes heti. Naiset, joilla jo oli useampi siirtolaisuusyritys takanaan, saattoivat tuoda esiin halunsa jäädä kotiin ainakin joksikin aikaa. Jotkut naisista näkivät uuden siirtolaisuusyrityksen uutena mahdollisuutena, toiset yhä ahdistavampana pakkona. Kiinnijäämisen, suljetuksi tulemisen ja karkotuksen hetki näyttäytyi naisten puheenvuoroissa kuitenkin vain ohimenevänä pysähdyksenä, eikä siirtolaisuuden tarvinut päättyä siihen.

Naisten puheenvuoroista välittyi useita marginaalisia tiloja. Haastattelemi naiset olivat ulkomaalaisia, he olivat siirtolaisia, epävirallisia keinoja käyttäneitä, naisia ja yrityksessään epäonnistuneita, jolloin he joutuivat marginaaliin myös kansainvälisen epävirallisen siirtolaisuuden ympärillä käydyssä keskustelussa ja tutkimuksessa. Naisten puheenvuoroista välittyi samalla kokemus yksilöllisyyden menetyksestä, siitä, että he olivat vain osa kasvotonta, epävirallisia keinoja käyttävien siirtolaisten massaa. Yhdessä puheenvuoroista nousi erityisen mielenkiintoisella tavalla esille, kuinka haastateltava tuntui toisaalta ikään kuin jo sisäistäneen marginaalisen identiteetin yhdysvaltalaisessa kontekstissa dokumentittomana, Latinalaisesta Amerikasta tulevana siirtolaisnaisena. Mutta hän ei ollut osannut odottaa olevansa Meksikossakin niin selvästi ”laiton”, toinen.

Siirtolaisuus kahden valtion välisenä rajanylityksenä merkitsee aina muutosta. Tämä muutos aiheuttaa usein menetyksiä esimerkiksi identiteetin ja oikeuksien suhteen ja toisaalta rikastumista esimerkiksi ominaisuuksien ja kokemusten suhteen. Puhe rajojen hämärtymisestä luo helposti illuusion siitä, että rajanylitys avaa väylän parempaan tulevaisuuteen, kun se monissa tapauksissa tarkoittaa ennemminkin ”sosiaalista kuolemaa”. Rajojen ylittäminen merkitsee usein uutta haavoittuvuuden tilaa, voimistunutta sosiaalista epätasa-arvoa, sukupuolten epätasa-arvoa, ihmisoikeusrikkomuksia ja fyysisistä ja henkistä väkivaltaa. (Bronfman 2001, 16.)

Tämä tutkimus on johtanut minut kysymään, mikä on inhimillisesti onnistuneen elämän määritelmä, ja kuka tämän määritelmän tekee. Mitkä ovat ”hyväksyttävät rajat” ja mikä arvo on turvallisuudella? Elämme materiaalisten, koulutuksellisten ja muiden mahdollisuuksien tasolla hyvin eriarvoisessa maailmassa. Onko oikein olettaa, että ihmisellä, joka on syntynyt köyhemmälle alueelle maapalloa, on sen vuoksi toisenlaiset hyvän elämän määritelmät? Onko hänellä mahdollisuus, jopa oikeus tavoitella jotakin enemmän? Ja millaisin keinoin hänen olisi luvallista tavoitella tätä? Millaisia riskejä hänen on luvallista ottaa?

Onko ylipäänsä järkevää tarkastella ja selittää marginaalisissa elämäntilanteissa eläviä tai erilaisissa vaikeuksissa kamppailevia ihmisiä ja heidän toimintaansa ulkopuolelta, yleisen yhteiskunnan näkövinkkelistä, ”meidän yhteisömme” kannalta? Olisiko sen sijaan mahdollista

ottaa lähtökohdaksi jokaisen ihmisen oikeus tehdä ainutkertaisesta elämästään parempi? Tässä tutkimuksessa on kyse on sosiaalisista toimijoista, jotka kykenevät ottamaan vastuuta omista teoistaan (myös Ruenkaew 2003, 106). Kansainvälistyvän sosiaalityön jännitteitä pohtiessa on mahdotonta välttyä peräänkuuluttamasta siirtolaisten ja maahanmuuttajien vaikutusmahdollisuuksia ja omaa osallistumista heidän kanssaan tehtävään työhön ja heistä käytävään keskusteluun, samoin kuin heistä tai heidän tilanteestaan tehtävään tutkimukseen (Clarke 2002, 22; Hoffman 2001, 61).

Tarkastelemallani siirtolaisasemalla tehtävä sosiaalinen työ oli yhteistyötä useiden kansalaisjärjestöjen, ihmisoikeusjärjestöjen, uskonnollisten järjestöjen työntekijöiden ja vapaaehtoisten sekä aseman sosiaalisen työn tekijöiden kanssa, niin Meksikon rajojen sisäpuolella kuin kansainvälisestikin. Naisten puheenvuoroissa painottui asemalla tehtävään sosiaaliseen työhön liittyen se, että erilaisten toimijoiden tarjoamat palvelut ja ohjelma toivat asemalla oleville jotakin, jonka avulla ajatuksia sai suunnatuksi edes hetkeksi jonnekin muualle, pois omasta tilanteesta, tai epävarmuudesta ja tietämättömyydestä sen suhteen. Samoin asemalla tehtävässä työssä kyse oli pelkistetyimmillään siitä, että ihminen tuntee toisen ihmisen varauksettoman läsnäolon, tietää, että häntä kuunnellaan. Jokaisen ihmisen ihmisarvon tunnistaminen ja tunnustaminen käytännön arkipäivän työssä on vähintään, mitä asemalla tehtävän sosiaalisen työn tulisi voida tarjota, ja samalla se on jotakin korvaamattoman tärkeää. Se pitää toivottomassakin tilanteessa yllä toivoa, mikä on välttämätön edellytys arvokkaalle inhimilliselle elämälle.

Kun puhuimme naisten tulevaisuudesta, naiset toivoivat, että he jonain päivänä voisivat elää taloudellisesti vakaata, mukavaa elämää yhdessä perheensä kanssa. Tähän olen liittänyt ajatuksen arvokkaasta arjesta, johon kuuluu päätäntävaltaa ja toimintamahdollisuuksia oman ja läheisten elämän suhteen. Se kytkeytyi naisten puheenvuoroissa akuutin nykyisyyden lisäksi myös tulevaisuuteen ja toivon läsnäoloon ja mahdollisuuteen omaa elämää tarkasteltaessa. Naisten puheenvuoroissa tulevaisuus näyttäytyi epävarmana, mutta selvää oli, että alkuperäiset kimmokkeet siirtolaisuuteen olivat yhä tallella, usein jopa entisestään voimistuneina.

Yksi sosiaalityön tutkimuksen tärkeimmistä tehtävistä on pyrkiä ymmärtämään niiden ihmisten kokemuksia, joiden kanssa sosiaalityö on tekemisissä (Ife 2001, 159). Tämän tutkimuksen tehtävänä ja pyrkimyksenä on ollut yleishumaanin ja globaalin ilmiön käsittely arjen kohtaamisen tasolla. Epävirallisia keinoja käyttävän kansainvälisen siirtolaisuuden tutkimuksessa, kuten sosiaalitutkimuksessa yleensä, empiirisen näytön ja aineiston keruun tarve ja tarpeellisuus ovat selviä. Naiset aktiivisina ja vastuullisina toimijoina kansainvälisen epävirallisia keinoja käyttävän siirtolaisuuden kentällä ovat olleet tutkimuksessa ja keskustelussa marginaalisessa asemassa. Siirtolaisuusyrittäessään kiinnijääneiden ja köyhän ja rikkaan maailman rajamaiden täpötäysiä siirtolaisasemia kansoittavien siirtolaisnaisten toimijan rooli on ollut sitä vieläkin enemmän.

Tämän tutkimuksen naisten puheenvuoroista piirtyy kuva rohkeista ja aloitekykyisistä naisista, jotka uhmaavat aktiivisesti stereotyyppistä, hiljaisen ja alisteisen ”köyhän naisen” kuvaa. Siirtolaiseksi lähtemiseen johtanut päätöksenteko ilmeni useissa puheenvuoroissa tilanteena, jossa valittavissa oli vain huonoja vaihtoehtoja. Samalla useilta naisilta puuttui informaatiota omista oikeuksista, mahdollisuuksista puolustaa niitä ja olosuhteista niin matkan päällä kuin määränpäässäkin. (Myös Joo-Schauen & Najafi 2002, 224.) Ketään näistä naisista ei kuitenkaan voi pitää uhrina siinä mielessä, että he vain passiivisesti hyväksyivät sen osan, jonka elämä on heille antanut. Sen sijaan he ovat jättäneet kotinsa ja perheensä myydäkseen työvoimaansa globaaleilla maailmanmarkkinoilla ja hankkiakseen sitä kautta parannusta tämän hetken arkipäivään ja tulevaisuuteen. Heidän siirtolaisuutensa edustaa yritystä parantaa omaa ja perheidensä elämää jatkuvasti kiristyvien ulkoisten uhkien ja rajoitusten puristuksissa. (Myös Phizacklea 2003, 97–98.)

Naisten kansainvälinen siirtolaisuus on kokonaisvaltainen ja heterogeeninen ilmiö, ja sitä on mahdotonta kutistaa minkään yksittäisen nimittäjän, teorian, mallin tai tutkimussuuntauksen alle (Ariza 2000b, 38). Teoriat osoittautuvat lopulta kankeiksi ja yleisiksi silloin, kun otetaan yksilöllinen elämä tarkastelun keskiöön. Juuri tämä on sosiaalitutkimuksen ja sosiaalityön kannalta oleellista. Aina, missä tahansa puolella maailmaa ja missä tahansa tilanteissa, ollaan tekemisissä ihmisen ainutlaatuisen elämän kanssa. Tämän tutkimuksen naiset eivät ole maailmankolkasta toiseen vapaasti liihottavia transnationaaleja, eivät myöskään rikollisia,

mutta eivät hiljaisia, alistuvia uhrejakaan. He ovat kokonaisia ihmisiä toiveineen, asenteineen, murheineen ja unelmineen.

LÄHTEET

Kirjalliset lähteet:

Agustín, Laura (2003) Industria del sexo. Las migraciones de mujeres como reestructuración de las relaciones de género. http://www.terrelibere.it/migrazione_esp.htm, 20.10.2005.

Alasuutari, Pertti (1994) Laadullinen tutkimus. Kolmas painos. Jyväskylä, Vastapaino.

Alberts, Heike (2003) Researching self-employed immigrant women in Hannover, Germany. Teoksessa Morokvasic-Müller, Mirjana & Erel, Umut & Shinozaki, Kyoko (toim.) Crossing borders and shifting boundaries Vol. I: Gender on the move. Opladen, Leske+Budrich, 285–298.

Amnistía Internacional, Sección española (2003) ”Mujeres invisibles, abusos impunes. – Mujeres migrantes indocumentadas en España ante la violencia de género en el ámbito familiar”. <http://www.cgtrabajosocial.es/dh/general.htm> 12.11.2004.

Antaki, Charles & Widdicombe, Sue (1998) Identity as an achievement and as a tool. Teoksessa Antaki, Charles & Widdicombe, Sue (toim.) Identities in talk. London, Sage, 1–14.

Arias, Patricia (2000) Las migrantes de ayer y hoy. Teoksessa Barrera Bassols, Dalia & Oehmichen Bazán, Cristina (toim.) Migración y Relaciones de género en México. Instituto de Investigaciones Antropológicas. México, D.F., UNAM, 185–202.

Ariza, Marina (2000a) Género y migración femenina: dimensiones analíticas y desafíos metodológicos. Teoksessa Barrera Bassols, Dalia & Oehmichen Bazán, Cristina (toim.) Migración y relaciones de género en México. México D.F, Instituto de Investigaciones Antropológicas, UNAM, 33–62.

Ariza, Marina (2000b) ’Ya no soy la que dejé atrás...’ - Mujeres migrantes en República Dominicana. México, D.F., Instituto de Investigaciones Sociales, UNAM, Plaza y Valdés, S. A. de C.V.

Ariza, Marina (2004) Miradas masculinas y femininas de la migración en Ciudad Juárez. Teoksessa Ariza Castillo, Marina & Oliveira, Orlandina de (toim.) Imágenes de la familia en el cambio de siglo, México D.F., Instituto de Investigaciones sociales, UNAM, 387–428.

Ariza, Marina & de Oliveira, Orlandina (2001) Familias en transición y marcos conceptuales en redefinición. Papeles de Población, nueva época, año 7, núm. 28, abril-junio, 9–40.

Ballara, Marcela (2002) Los flujos migratorios y la globalización económica: su impacto en la feminización de las migraciones. Red de educación popular entre mujeres. http://www.repem.org.uy/docartypon_migraciones_%20mball.htm, 14.9.2005.

- Basch, Linda & Glick, Schiller & Szanton, Blanc (1995) Nations unbound: Transnational projects, postcolonial predicaments, and deterritorialized Nation-States. Switzerland, Gordon and Breach Science Publisher.
- Bendix, Richard (1967) Tradition and modernity reconsidered. *Comparative Studies in Society and History*, vol. IX, año 3, abril, 292–346.
- Besserer, Federico (2000) Sentimientos (in)apropiados de las mujeres migrantes. *Hacia una nueva ciudadanía*. Teoksessa Teoksessa Barrera Bassols, Dalia & Oehmichen Bazán, Cristina (toim.) *Migración y relaciones de género en México*. México D.F., Instituto de Investigaciones Antropológicas, UNAM, 371–388.
- Bhabha, Homi (1993) *The location of culture*. London, New York, Routledge.
- Braidotti, Rosi (1994) *Nomadic subjects*. New York, Columbia University Press.
- Bronfman Pertzovsky, Mario (1996) *Migración y SIDA en México*. Amigos contra el SIDA. <http://www.aids-sida.org/emigrts1.htm>, 8.9.2005.
- Bronfman, Mario & Uribe, Patricia & Halperin, David & Herrera, Christina (2001) *Mujeres al borde... vulnerabilidad a la infección por VIH en la frontera sur de México*. Teoksessa Tuñón Pablos, Esperanza (toim.) *Mujeres en las fronteras: Trabajo, salud y migración*. México D.F. Plaza y Valdés S.A. de C.V, 15–31.
- Bueno Sánchez, Eramis & García Quiñónez, Rolando & Montes Rodríguez, Norma & Valle Rodríguez, Gloria (2004) *Apuntes sobre la migración internacional y su estudio*. Universidad Autónoma de Zacatecas, Unidad Académica de Ciencias Sociales. <http://sociales.reduaz.mx/e-libros/libro-migracion.pdf>, 14.9.2005, 115–127.
- Bustamante, Jorge A. (2001) *Un marco conceptual de referencia acerca de la vulnerabilidad de los migrantes como sujetos de los derechos humanos*. Teoksessa Colegio de la Frontera Norte, *Los rostros de la violencia*, México, COLEF, 19–53.
- Calloni, Marina (2002) *International women's networks, social justice and cross-border democracy*. Teoksessa Lenz, Ilse & Lutz, Helena & Morokvasic, Mirjana & Schöning-Kalender, Claudia & Schwenken, Helen (toim.) *Crossing borders and shifting boundaries vol. II: Gender, identities, networks*. Opladen, Leske + Budrich, 179–206.
- Castillo, Manuel Angel (2001) *Mujeres y fronteras: una dimensión analítica*. Teoksessa Tuñón Pablos, Esperanza (toim.) *Mujeres en las fronteras: Trabajo, salud y migración*. México D.F. Plaza y Valdés S.A. de C.V, 33–49.
- Castles, Stephen & Miller, Mark J. (1993) *The age of migration. International population movements in the modern world*. London, Macmillan.
- Castles, Stephen & Miller, Mark J. (1998) *The age of migration. International population movements in the modern world*. Hampshire, Palgrave.

- Carrillo, Ana Lorena (2001) Más allá de la invisibilidad. Trabajo femenino en la frontera Guatemala-México. Teoksessa Tuñón Pablos, Esperanza (toim.) Mujeres en las fronteras: Trabajo, salud y migración. México D.F. Plaza y Valdés S.A. de C.V, 143–163.
- Chant, Sylvia & Radcliffe S. (1992) Migration and the development: the importance of gender. Teoksessa Chant, Sylvia (toim.) Gender and migration in developing countries. London, Behalven.
- Clarke, E. (1966) My mother who fathered me: a study of the family in three selected communities in Jamaica. London, Allen and Unwin.
- Clarke, Kris (2002) Policymaking Silence, Practicing Invisibility: Migrants Living with HIV/AIDS in Finland. *Social Work in Europe* (2002) Vol. 9, No. 3. Russel House Publishing, 20–27.
- CONAPO – Consejo Nacional de la Población (2004) La nueva era de las migraciones. Características de la migración internacional en México. La migración en el mundo. <http://www.conapo.gob.mx/publicaciones/nuevaera/01.pdf>, 15.11.2005, 11–18.
- D'Aubeterre Buznego, María Eugenia (2000) Mujeres y espacio social transnacional: maniobras para renegociar el vínculo conyugal. Teoksessa Barrera Bassols, Dalia & Oehmichen Bazán, Cristina (toim.) Migración y relaciones de género en México. México D.F., Instituto de Investigaciones Antropológicas, UNAM, 63–85.
- Domosh, Mona & Seager, Joni (2001) Putting women in place. Feminist geographers make sense of the world. New York, The Guilford Press.
- Donato, Katherine M. & Kanaiaupuni Shawn Malia (2000) Women's status and demographic change: The case on Mexico-US Migration. Teoksessa García, Brígida (toim.) Women, poverty and demographic change. *International studies in demography*. Oxford, Oxford University Press, 217–242.
- Ehrenreich, Barbara & Hochschild, Arlie Russel (2002) Introduction. Teoksessa Ehrenreich, Barbara & Hochschild, Arlie Russel (toim.) *Global woman. Nannies, maids and sex workers in the new economy*. London, Granta Book Publications, 1–13.
- Erel, Umut & Morokvasic-Müller, Mirjana & Shinozaki, Kyoko (2003) Introduction. Bringing gender into migration. Teoksessa Morokvasic-Müller, Mirjana & Erel, Umut & Shinozaki, Kyoko (toim.) *Crossing borders and shifting boundaries Vol. I: Gender on the move*. Opladen, Leske+Budrich, 9–22.
- Esparcia Gómez, María & Soto, Ana Isabel & Vázquez, Irma & Carmona, Adriana & Kuhner, Gretchen & Juárez, Margarita & Quesada, Emilio & Venet, Fabienne (2002) Marco legal en materia migratoria en México. Teoksessa Foro Migraciones (2000–2001) *Migración: México entre sus dos fronteras*. México, Foro Migraciones, 45–77.
- Evans, Mary (1997) *Intruding contemporary feminist thought*. Cambridge, Polity Press.

- Forsander, Annika (2001) Etnisten ryhmien kohtaaminen. Teoksessa Forsander, Annika & Ekholm, Elina & Hautaniemi, Petri et al. Monietnisyys, yhteiskunta ja työ. Helsinki, Yliopistopaino, 31–56.
- García, Brigida (2000) Introduction: Women, poverty and demographic change in developing countries. Teoksessa García, Brígida (toim.) Women, poverty and demographic change. International studies in demography. Oxford, Oxford University Press, 1–17.
- García Montoya, Celina (2001) Los que no volvieron. Teoksessa Colegio de la Frontera Norte, Los rostros de la violencia, México, COLEF, 68–82.
- García Zamora, Rodolfo (2002) Informe sobre las zonas de origen. Teoksessa Foro Migraciones (2000–2001) Migración: México entre sus dos fronteras. México, Foro Migraciones, 37–44.
- Glenn, Evelyn Nakano (1992) From servitude to service work: historical continuities in the racial division of paid reproductive labor. *Señas, Journal of women in culture and society*, 18, 1–43.
- Goffman, Erving (1961) *Asylums. Essays on the social situations of mental patients and other inmates*. Chicago, Aldine Publishing Company.
- Goffman, Erving (1961/1991) *Asylums. Essays on the social situations of mental patients and other inmates*. London, Penguin Books.
- Goffman, Erving (1963/1990) *Stigma. Notes on the management of spoiled identity*. London, Penguin Books.
- Goss, Jon & Lindquist, Bruce (1995) Conceptualising international labour migration: A structuration perspective. *International Migration Review*, 29(2), 317–351.
- Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki, Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Granfelt, Riitta (1999) Marginalisaatio. Teoksessa Nurminen, Erja (toim.) *Sosiaalityö ristipaineissa – Sosiaalipolitiikan yksilöopinnot*. Opintomoniste. Helsingin yliopiston avoin yliopisto. Helsinki, Yliopistopaino, 19–38.
- Granfelt, Riitta (2000) *Kertomuksia kodittomuudesta ja marginaalista*. Teoksessa Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.) *Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia*. Jyväskylä, SoPhi, 99–116.
- Grüner-Domic, Sandra (2000) Strategic narratives: Latin American women as social actors of their biographies. Teoksessa Knörr, Jacqueline & Meier, Barbara (toim.) *Women and migration: anthropological perspectives*. Frankfurt/Main, Campus Verlag St. Martin's Press, 249–267.

- Gutiérrez Rodríguez, Encarnación (1999) *Intellektuelle Migrantinnen – Subjektivitäten im Zeitalter von Globalisierung. Eine postkoloniale dekonstruktive Analyse von Biographien im Spannungsverhältnis von Ethnisierung und Vergeschlechtlichung*. Olpaden, Leske + Budrich.
- Harzig, Christiane (2003) *Immigration policies: a gendered historical comparison*. Teoksessa Morokvasic-Müller, Mirjana & Erel, Umut & Shinozaki, Kyoko (toim.) *Crossing borders and shifting boundaries Vol. I: Gender on the move*. Opladen, Leske+Budrich, 35–58.
- Hernández Castillo, Aída (2003) *Repensar el Multiculturalismo desde el Género: Las luchas por el reconocimiento cultural y los feminismos de la diversidad*. *Revista Feminista La Ventana*, Universidad de Guadalajara, No. 18, 7–39. Artikkelin luettavissa myös osoitteessa <http://www.utexas.edu/law/academics/centers/humanrights/adjudicating/papers/Repensarelmulticulturalismodesdeelgénero.doc>, 6.2.2006.
- Hochschild, Arlie Russel (2002) *Love and gold*. Teoksessa Ehrenreich, Barbara & Hochschild, Arlie Russel (toim.) *Global woman. Nannies, maids and sex workers in the new economy*. London, Granta Book Publications, 15–30.
- Hoffman, Edwin (2001) *Inclusive Thinking and Acting*. Teoksessa Dominelli, Lena & Lorenz, Walter & Soydan, Haluk (toim.) *Beyond Racial Divides. Ethnicities in social work practice*. Hampshire, Ashgate Publishing Limited.
- Hondagneu-Sotelo, Pierette (1994) *Genders transitions. Mexican experiences of immigration*. Berkley, Los Angeles & London, University of California Press.
- Hondagneu-Sotelo, Pierette (2001) *Trabajando "sin papeles" en Estados Unidos: hacia la integración de la calidad migratoria en relación a consideraciones de raza, clase y género*. Teoksessa Tuñón Pablos, Esperanza (toim.) *Mujeres en las fronteras: Trabajo, salud y migración*. México D.F. Plaza y Valdés S.A. de C.V, 205–231.
- Hondagneu-Sotelo, Pierette & Avila, Ernestine (1997) "I'm here, but I'm there" The meanings of Latina Transnational Motherhood. *Gender & Society* 11(5), 548–571.
- Huttunen, Laura (2004) *Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajan vastastrategiat*. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. – Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Tampere, Gaudeamus, 134–154.
- Hänninen, Vilma (1999) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Acta Universitatis Tamperensis 696. Vammala, Vammalan kirjapaino Oy.
- Ife, Jim (2001) *Human rights and social work*. Curtin University of Technology. Cambridge, Cambridge University Press.
- ILO – International Labour Organization (2004) *Facts on Migrant Labour*. <http://www.ilo.org/public/english/bureau/inf/download/factsheets/pdf/migrants.pdf>, 15.11.2005.

- ILO (s.a.) An information guide: Preventing discrimination, exploitation and abuse of women migrant workers. Booklet 1. Introduction. Why the focus on women international migrant workers? <http://www.ilo.org/public/english/employment/gems/download/mbook1.pdf>, 22.2.2006.
- ILO (s.a.) An information guide: Preventing discrimination, exploitation and abuse of women migrant workers. Booklet 2. Decisionmaking and preparing for employment abroad. <http://www.ilo.org/public/english/employment/gems/download/mbook2.pdf>, 22.2.2006.
- ILO (s.a.) An information guide: Preventing discrimination, exploitation and abuse of women migrant workers. Booklet 3. Recruitment and the journey for employment abroad. <http://www.ilo.org/public/english/employment/gems/download/mbook3.pdf>, 22.2.2006.
- ILO (s.a.) An information guide: Preventing discrimination, exploitation and abuse of women migrant workers. Booklet 6. Trafficking of women and girls. <http://www.ilo.org/public/english/employment/gems/download/mbook6.pdf>, 23.2.2006.
- Inter-American Development Bank – IADB (2003) Receptores de remesas en Centroamérica. <http://www.iadb.org/mif/v2/files/BendixenGU2003spa.pdf>, 22.11.2005.
- IOM – International Organization for Migration / OIM – Organización Internacional para las Migraciones (2000) Migrant women and children: current situation and challenges of the region, Taller-Seminario sobre Migrant Women and Children, San Salvador.
- IOM (2003a) World Migration 2003: Managing Migration – Challenges and Responses for People on the move, 303–316. http://www.iom.int/DOCUMENTS/PUBLICATION/EN/chap17p303_316.pdf, 23.12.2005.
- IOM (2003b) Final Report – Data on Trafficking of Human Beings – Workshop on Approaches to Data Collection and Data Management, 8-9 September, 1–9. <http://www.iom.int/documents/officialtxt/en/trafficking.pdf>, 4.1.2006.
- IOM – News (2004) June, 8-9. Luettavissa myös www-osoitteessa http://www.iom.int/DOCUMENTS/PUBLICATION/EN/in_jun_2004.pdf, 15.11.2005.
- IOM - World Migration Report (2005) – Press Kit. Facts and Figures. http://www.iom.int/en/PDF_Files/wmr2005_presskit/wmr_facts_and_figures/WMR_Facts_and_Figures.pdf, 15.11.2005.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (1995) Tulkitseva sosiaalityö. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (toim.) Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Jyväskylä, 9–31.
- Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (2004) Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. – Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Tampere, Gaudeamus, 9–19.

Jokinen, Eeva (1996) *Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä*. Tampere, Gaudeamus.

Joo-Schauen, Jae-Soon & Najafi, Behshid (2002) Support, lobbying and networking in the context of trafficking in women. Teoksessa Lenz, Ilse & Lutz, Helena & Morokvasic, Mirjana & Schöning-Kalender, Claudia & Schwenken, Helen (toim.) *Crossing borders and shifting boudaries Vol. II: Gender, identities, networks*. Opladen, Leske + Budrich, 223–235.

Juhila, Kirsi (2004) *Leimattu identiteetti ja vastapuhe*. Teoksessa Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. – Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Tampere, Gaudeamus, 20–32.

Kapur, Ratna (2002) *The global war on trafficking, terror and human rights*. GAATW – Global Alliance Against Traffic in Women. Alliance News Issue 18, Heinäkuu 2002, 21–22.

Kearney, Michael (1998) *Transnationalism in California and Mexico at the end of an empire*. Teoksessa Wilson, Thomas M. & Donnan, Hastings (toim.) *Border identities – Nation state at international frontiers*. Cambridge, Cambridge University Press, 117–141.

Knörr, Jacqueline & Meier, Barbara (2000) *Women and migration: anthropological perspectives*. Teoksessa Knörr, Jacqueline & Meier, Barbara (toim.) *Women and migration: anthropological perspectives*. Frankfurt/Main, Campus Verlag St. Martin's Press, 9–17.

Kopomaa, Timo (1997) *Tori, marginaali, haastava kaupunki. Tilatapauksia julkisten ulkotilojen käytöstä ja reunimmaisista käytännöistä*. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Krissman, Fred (2005) *Sin coyote ni patrón: Why the “migrant network” fails to explain international migration*. *International Migration Review*, 39 (1), 4–44.

Lenz, Ilse & Lutz, Helma & Morokvasic, Mirjana & Schöning-Kalender, Claudia & Schwenken, Helen (2002) *Introduction*. Teoksessa Lenz, Ilse & Lutz, Helena & Morokvasic, Mirjana & Schöning-Kalender, Claudia & Schwenken, Helen (toim.) *Crossing borders and shifting boudaries vol. II: Gender, identities, networks*. Opladen, Leske + Budrich, 7–16.

Lenz, Ilse & Schwenken, Helen (2002) *Feminist and migrant networking in a globalising world. Migration, gender and globalisation*. Teoksessa Lenz, Ilse & Lutz, Helena & Morokvasic, Mirjana & Schöning-Kalender, Claudia & Schwenken, Helen (toim.) *Crossing borders and shifting boudaries vol. II: Gender, identities, networks*. Opladen, Leske + Budrich, 147–178.

López Castro, Gustavo (2002) *Coyotes y guías comunitarios en la migración mexicana*. Teoksessa Foro Migraciones (2000–2001) *Migración: México entre sus dos fronteras*. México, Foro Migraciones, 87–92.

Massey, Douglas S. & Arango, Joaquín & Hugo, Graeme & Kouaouci, Ali & Pellegrino, Adela & Taylor, J. Edward (1997) *Causes of migration*. Teoksessa Guibernau, Monserrat &

Rex, John (toim.) *The ethnicity reader – nationalism, multiculturalism and migration*. Cambridge, Polity Press.

Melendez, Theresa (1982) Coyote: towards a definition. *Aztlán: International Journal of Chicago Studies Research* 13 (1-2), 295–307.

Mohanty, Chandra Talpade (1991) *Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses*. Teoksessa Mohanty, Chandra Talpade & Russo, Ann & Torres, Lourdes (toim.) *Third World Women and the Politics of Feminism*. Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press, 51–80.

Mora, Luís (2002) *Las fronteras de la vulnerabilidad: Género, migración y derechos sexuales y reproductivos*. UNFPA, Santiago de Chile.

<http://www.eclac.cl/celade/noticias/paginas/2/11302/LMora.pdf>, 12.9.2005.

Moreno Mena, José (2002) *La violencia hacia los migrantes*. Teoksessa *Foro Migraciones (2000–2001) Migración: México entre sus dos fronteras*. México, Foro Migraciones, 79–86.

Morokvasic, Mirjana (1983) *Women in migration: beyond the reductionist outlook*. Teoksessa Phizacklea, Annie (toim.) *One way ticket. Migration and female labour*. Lontoo, Routledge & Kegan Paul, 13–31.

Morokvasic, Mirjana (2003) *Transnational mobility and gender: a view from post-wall Europe*. Teoksessa Morokvasic-Müller, Mirjana & Erel, Umut & Shinozaki, Kyoko (toim.) *Crossing borders and shifting boundaries Vol. I: Gender on the move*. Opladen, Leske+Budrich, 101–133.

Mutka, Ulla (1998) *Sosiaalityön neljäs käänne: asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen*. Jyväskylä, SoPhi.

Niiranen, Vuokko (2002) *Asiakkaan osallistuminen tukee kansalaisuutta sosiaalityössäkin*. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) *Marginaalit ja sosiaalityö*. Jyväskylä, SoPhi, 63–80.

Nousiainen, Kirsi (2004) *Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja*. Jyväskylä, SoPhi, Minerva Kustannus Oy.

Oso, Laura (2003) *The new migratory space in Southern Europe: the case of Colombian sex workers in Spain*. Teoksessa Morokvasic-Müller, Mirjana & Erel, Umut & Shinozaki, Kyoko (toim.) *Crossing borders and shifting boundaries Vol. I: Gender on the move*. Opladen, Leske+Budrich, 207–227.

Papademetriou, Demetrios (2005) *The global struggle with illegal migration: No end in sight*. <http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=336#top>, 12.9.2005.

Pessar, Patricia (1986) *The role of gender in Dominican settlement in the U.S*. Teoksessa Nash, June & Safa, Helen I. (toim.) *Women and Change in Latin America*. Massachusetts, Bergin & Garvey Publishers, Inc., 273–294.

- Pessar, Patricia (2005) Women, gender and international migration across and beyond the Americas: Inequalities and limited empowerment. Expert Group Meeting on International Migration and Development in Latin America and the Caribbean, Mexico, 30.11.–2.12.2005. Kirjoittajan hallussa.
- Phizacklea, Annie (1983) In the front line. Teoksessa Phizacklea, Annie (toim.) One way ticket: Migration and female labour. London, Routledge and Kegan Paul, 95–112.
- Phizacklea, Annie (2003) Transnationalism, gender and global workers. Teoksessa Morokvasic-Müller, Mirjana & Erel, Umut & Shinozaki, Kyoko (toim.) Crossing borders and shifting boundaries Vol. I: Gender on the move. Opladen, Leske+Budrich, 79–100.
- Poggio, Sara (2000) Migración y cambio en las relaciones de género: Salvadoreñas en las áreas metropolitanas de Washington y Baltimore. Teoksessa Poggio, Sara & Woo, Ofelia (toim.) Cambio en las relaciones familiares y de género como resultado de la migración. Mexico, Edamex, 21–46.
- Portes, Alejandro (1995) En torno a la informalidad: ensayos sobre teoría y medición de la economía regulada. Porrúa y FLACSO, México.
- Powell, Fred (2002) The politics of social work in the age of globalisation. Paper presented at the International Conference of Schools of Social Work at Montpellier, France on July 15–18, 2002. Kirjoittajan hallussa.
- Pries, Ludger (2002) Migración transnacional y la perforación de los contenedores de Estados-nación. http://www.ruhr-uni-bochum.de/soaps/download/publ-2002_lp_migraciontransnacional.pdf, 5.1.2006.
- Ramírez Baena, Raúl (2001) Balance y perspectivas de la migración. Teoksessa Colegio de la Frontera Norte, Los rostros de la violencia, México, COLEF, 83- 96.
- Riley, Nancy & Gardner, Robert (1991) Migration decisions: The role of gender. Ponencia presentada en la Reunión del Grupo de Expertos de las Naciones Unidas sobre Feminización de la Migración Interna, México, Octubre 1991.
- Rivera, Marcela & Loya, Liliane (s.a.) Manual para talleres sobre violencia sexual en la migración. Asociación Mexicana contra la Violencia hacia las Mujeres A.C. – COVAC, Sin Fronteras I.A.P. Mexico.
- Robinson, Mary (1997/1998) Human Rights, nro 1.
- Rojas Wiesner, Martha Luz (2002) Mujeres migrantes en la frontera sur de México. Teoksessa Foro Migraciones 2000-2001. Migración: México entre sus dos fronteras. México, Foro Migraciones, 93-101.

- Ruenkaew, Pataya (2003) Thaimaalaiset naisprostituoidut Saksassa: rajat ylittävä siirtotyöläisyyden muoto? Teoksessa Thorbek, Susanne & Pattanaik, Bandana (toim.) *Rajat ylittävä prostituutio – Globaalien toimintamallien muuttuminen*. Jyväskylä, Like, 106–127.
- Salazar Parreñas, Rhacel (2002) The care crisis in the Philippines: Children and transnational families in the new global economy. Teoksessa Ehrenreich, Barbara & Hochschild, Arlie Russel (toim.) *Global woman. Nannies, maids and sex workers in the new economy*. London, Granta Book Publications, 39–54.
- Sassen-Koob, Saskia (1984) Notes on the incorporation of third world women into wage labour through immigration and off-shore production. *International Migration Review (Special issue on women and migration)*, 18 (4), 1144–1167.
- Sassen, Saskia (1991) *The global city*. New York, London, Tokyo. Princeton, Princeton University Press.
- Sassen, Saskia (2003) The feminization of survival: alternative global circuits. Teoksessa Morokvasic-Müller, Mirjana & Erel, Umut & Shinozaki, Kyoko (toim.) *Crossing borders and shifting boundaries Vol. I: Gender on the move*. Opladen, Leske+Budrich, 59–77.
- Schmink, Marianne (1984) Household economic strategies: review and research agenda. *Latin American Research Review*, 19, 87–101.
- Silverman, David (1993) *Interpreting qualitative data. Methods for analysing talk, text and interaction*. London, Thousand Oaks, New Delhi, Sage Publications.
- Simmel, Georg (1950) The stranger. Teoksessa Wolff, Kurt H. (toim.) *The sociology of Georg Simmel*, New York, The Free Press, 402–408.
- Smith, Claudia E. (2001) Migrantes en peligro mortal. Teoksessa Colegio de la Frontera Norte, *Los rostros de la violencia, México*, COLEF, 54–67.
- Smith, Dorothy E. (1987) *The everyday world as problematic: A feminist sociology*. Milton Keynes, Open University Press.
- Smith, Dorothy E. (1991) Writing women's experience into social science. *Feminism & Psychology* 1 (1), 155–169.
- Smith, Dorothy E. (1999) *Writing the social. Critique, theory and investigations*. Toronto, Buffalo, London, University of Toronto Press Incorporated.
- Stanley, Liz & Wise, Sue (1993) *Breaking out again: Feminist ontology and epistemology*. London, Routledge.
- Stonequist, Everett V. (1937) *The marginal man. A study in personality and cultural conflict*, New York.
- Truong, Thanh-Dam (1995) Gender, international migration and social reproduction: Implications for theory, policy, research and networking. Teoksessa *International peace*

- research institute, Meiji Gakuin University (toim.) International female migration and Japan: Networking, settlement and human rights, Tokio, International research institute, 141–168.
- Tyner, James (1996) The gendering Philippine international labor migration. *Professional Geographer*, 48 (4), 405–416.
- Vargas, Jorge A. (2002) Abusos de la patrulla fronteriza de Estados Unidos, trabajadores indocumentados mexicanos y derechos humanos internacionales. México, Comisión Nacional de los Derechos Humanos.
- Vidal Fernández, Laura & Tuñón Pablos, Esperanza & Rojas Wiesner, Martha & Ayús Reyes, Ramfis (2002) De Paraíso a Carolina del Norte. Redes de apoyo y percepciones de la migración a Estados Unidos de mujeres tabasqueñas despulpadoras de jaiba. *Migraciones Internacionales*, vol. 1, núm. 2, Enero-Junio 2002, 26–61.
http://200.23.245.225/AlMigracionesInternacionales/Volumenes/documentos/de_paraíso_a_carolina_del_norte_.htm, 13.9.2005.
- Villaseñor Roca, Blanca & Morena Mena, José (2002) Breve visión sobre las medidas de control migratorios en la frontera norte de México. Teoksessa *Foro Migraciones (2000–2001) Migración: México entre sus dos fronteras*. México, Foro Migraciones, 11–25.
- Vuori, Jaana (2001) *Äidit, isät ja ammattilaiset*. Tampere: Tampere University Press.
- Väyrynen, Raimo (2002) Illegal migration, human trafficking and the organized crime. Paper presented for the conference organized by the UNU/WIDER on “Poverty, International Migration and Asylum”, Helsinki, Finland, September 27-28, Revised on March 15, 2003.
- Väyrynen, Raimo (2003) *Ihmiskauppa, laitton siirtolaisuus ja järjestäytynyt rikollisuus*. Teoksessa Rydman, Jan (toim.) *Tiede ja muutos – aaveet ja haaveet*. Helsinki, Yliopistopaino, 168–175.
- Wallerstein, Immanuel (1974) *The modern world system, capitalist agriculture and the origins of the European world economy system in the sixteenth century*. New York, Academic Press.
- Westwood, Sallie & Phizacklea, Annie (2000) *Trans-nationalism and the politics of belonging*. London, Routledge.
- Woo Morales, Ofelia (2001a) *Las mujeres también nos vamos al Norte*. Universidad de Guadalajara, Guadalajara.
- Woo Morales, Ofelia (2001b) *Redes sociales y familiares en las mujeres migrantes*. Teoksessa Tuñón Pablos, Esperanza (toim.) *Mujeres en las fronteras: Trabajo, salud y migración*. México D.F. Plaza y Valdés S.A. de C.V, 303–323.
- Woo, Ofelia & Moreno Mena, José (2002) *Las mujeres migrantes y familias mexicanas en Estados Unidos*. Teoksessa *Foro Migraciones 2000–2001. Migración: México entre sus dos fronteras*. México, Foro Migraciones, 105–113.

Zlotnik, Hania (2000) Female migration in relation to female labour force participation: Implications for the alleviation on poverty. Teoksessa García, Brígida (toim.) Women, poverty and demographic change. International studies in demography. Oxford, Oxford University Press, 193–216.

Suulliset lähteet:

Ana Carlota, sosiaalisen työn tekijä, askarteluohjaaja, Méxicon keskussiirtolaisasema. Haastattelu 8.12.2003. Kirjoittajan hallussa.

Delgado Méndez, Sofía, vastaava sosiaalityöntekijä, Méxicon keskussiirtolaisasema. Haastattelu 15.12.2003. Kirjoittajan hallussa.

Mónica, Sin Fronteras -järjestön vapaaehtoistyöntekijä. Haastattelu 8.12.2003, México. Kirjoittajan hallussa.

Núñez, César, Sin Fronteras -järjestön työntekijä, sosiaalisen osaston koordinoija. Haastattelu 14.11.2003. Kirjoittajan hallussa.

Muciño Romero, Gisela, Cáritas Arquidiócesis de México -järjestön työntekijä, kansainvälisille siirtolaisille suunnatun avustusohjelman koordinoija. Haastattelu 16.12.2003. Kirjoittajan hallussa.

Silvia, sosiaalityöntekijä, Mexican keskussiirtolaisasema. Haastattelu 8.12.2003. Kirjoittajan hallussa.

Wwww-lähteet:

INM – Instituto Nacional de Migración. Eventos de devolución de México según nacionalidad. Enero-Diciembre de 2003.
<http://www.inm.gob.mx/paginas/estadisticas/enedic04/rechazos.mht>, 15.11.2005.

INM - Instituto Nacional de Migración. Eventos de aseguramiento en México según nacionalidad. Enero-Diciembre de 2004.
<http://www.inami.gob.mx/paginas/estadisticas/enesep05/rechazos.mht>, 15.11.2005.

INM – Insituto Nacional de Migración. Eventos de devolución de México según nacionalidad. Enero-Diciembre de 2004.
<http://www.inami.gob.mx/paginas/estadisticas/enesep05/rechazos.mht>, 15.11.2005.

Liite. Teemahaastattelurunko

Esittely

Ikä

Kansallisuus

Koulutus

Työkokemus

Perhetilanne

Siirtolaisyrittäjien päämäärä

Aikaisemmat siirtolaisuusyritykset

Mahdolliset aikaisemmat oleskelut keskussiirtolaisasemalla

Elämäntilanne ja siirtolaisuuspäätös sekä matkanteon kuvaus

Siirtolaisuutta edeltänyt elämäntilanne ja siirtolaisuuden motiivit

Siirtolaisuuteen liittyvät suunnitelmat ja odotukset

Päätöksenteko

Siirtolaisuuteen valmistautuminen

Matkanteko

Kontaktit matkan varrella

Kontaktit määränpäässä

Suvun, perheen ja yhteisön vaikutuksia siirtolaisuuteen

Kiinnijääminen ja asemallaoloaika

Kiinnijäämisen tapahtumapaikka ja tapa

Kohtelu kiinnijäädessä

Vietetty aika keskussiirtolaisasemalla

Kohtelu asemalla

Tieto omasta tilanteesta ja mahdollisesta karkotuksesta

Asemalla oleskelu

Aseman palvelut

Kontaktit viranomaisiin

Kontaktit asemalla tehtävään sosiaaliseen työhön

Yhteydet ulkomaailmaan

Ehdotuksia aseman toiminnan parantamiseksi

Katse tulevaisuuteen

Siirtolaisuusyritys ja kiinnijääminen kokemuksena

Kotiinpaluuseen suunnatut odotukset

Tulevaisuuden suunnitelmat siirtolaisuuden suhteen

Tulevaisuuteen liittyvät toiveet ja unelmat